

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

LİBYA, FAS, ÜRDÜN VE KATAR'DA MEZHEPÇİLİĞİN
TALÂK (BOŞANMA) KANUNUNA ETKİSİ
KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

AHMAD MAHMOUD ABDNOUR ANAGH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dr. Öğr. Üyesi Marwan Mohammed Abdullah MOGHALLES

NİSAN - 2022
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

AHMAD MAHMOUD ABDNOUR ANAGH

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LİBYA, FAS, ÜRDÜN VE KATAR'DA MEZHEPÇİLİĞİN TALÂK (BOŞANMA) KANUNUNA ETKİSİ KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

AHMAD MAHMOUD ABDNOUR ANAGH

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Marwan Mohammed Abdullah MOGHALLES

Allah'ın yeryüzüne koyduğu kanunlarından birisi de ihtilafır. Zira her şey diğerinden farklıdır. Aynı zamanda diğer bir ihtilaf da mahlûkatın dillerindeki, cinsiyetlerindeki, renklerindeki, örf ve adetlerindeki ihtilafır. Bunun yanında insanlar, anlayış ve idraklarında da farklılık gösterirler. Buradan hareketle Müslümanlar da tarih boyunca kitap ve sünnet naslarını anlamada görüş ayrılıklarına düşmüş ve ihtilaf etmişlerdir. İşte bu durum fıkhi mezheplerin ortaya çıkması için yeterli bir neden olmuştur. Böylece her bir ülke bir mezhebe bağlı kalmış ve yasa ve kanunlarını düzenlerken de bu mezhep görüşlerine başvurmuştur. İşte bu yasa ve kanunlardan birisi de talak konusunu da kapsayan şahsi haller kanunudur ki bu bağlamda elimizdeki bu çalışmanın konusu da çalışma konusu olan ülkelerin her birinin talak konusundaki kanunları ile ülkenin mezhep görüşleri karşılaştırılarak bu kanunların düzenlenmesinde ülkenin tabi olduğu mezhep görüşlerinden ne derece etkilendiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışma iki bölümde ele alınmıştır. Birinci bölüm nazari olup bu bölümde fıkhi ihtilaf ve kanun anlayışının anlamları genel olarak ele alınmış ikinci bölüm çalışmanın uygulama kısmını oluşturmuş ve çalışma konusu ülkelerin tabi oldukları mezheplerin talak konusundaki görüşleri ile medeni kanunları karşılaştırılmıştır. Son olarak da elde edilen sonuçlar belirtilmiş ve istifade edilen kaynak ve referanslar çalışmanın sonunda verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: İhtilaf, Mezhep, Fıkıh, Şahsi Haller Kanunu, Talak, Boşanma.

Nisan 2022, 101 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****THE EFFECT OF SECTIONALITY ON TALAK (DIVISION) LAW IN
LIBYA, MOROCCO, JORDAN AND QATAR A COMPARATIVE STUDY****AHMAD MAHMOUD ABDNOUR ANAGH****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE****DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES****SUPERVISOR: Assit. Prof. Dr. Marwan Mohammed Abdullah MOGHALLES**

From the laws of God in the land of difference, so everything is different from the other, as well as differences in creation in their languages, races, races, and colors, as well as people's differences in understanding and perception, and from this logic, Muslims have differed throughout history in understanding the texts of the Book and the Sunnah and this was a sufficient reason for the emergence Jurisprudence schools, and the commitment of each country to a specific doctrine that is referred to when enacting any law, among which is the Personal Status Law, from which is the chapter on divorce, which is the focus of our study, which is comparisons between the doctrine and the law in each country of the study, and measuring the extent of the impact of each country with her faith.

The study included two chapters, the first chapter is theoretical, which is research on the concept of jurisprudence and legal difference in general, then the other chapter, which is practical, is an applied study, comparing the opinions of each sect and comparing it with the positive law of legalizing divorce provisions, then the results of the research, and a list of sources and references.

KEYWORDS: Difference, Denomination, Jurisprudence, Personal Status Law, Divorce.

April 2022, 104 Page

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı tamamlamayı nasip eden Allah’a hamd eder, danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Marwan Mohammed Abdullah MOGHALLES’e şükran ve takdirlerimi sunarım.

Kendisi eğitim sürecimde ve bu çalışmanın her aşamasında beni aydınlatan bir meşale olmuştur. Allah kendisinden ebedin razı olsun.

Aynı zamanda bu tez savunmasına katılmayı kabul eden jüri üyelerine çok teşekkür ederim. Allah kendilerinden razı olsun.

Ahmad Mahmoud Abdnour ANAGH

Kastamonu, 2021

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TAAHHÜTNAME	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Konunun Önemi.....	1
1.2 Çalışmanın Sınırlılıkları.....	1
1.3 Çalışmanın Amaçları	1
1.4 Çalışmanın Problemleri	2
1.5 Önceki Çalışmalar	2
1.6 Çalışmanın Zorlukları	3
1.7 Çalışma Yöntemi	4
1.8 Çalışmanın Terimleri	4
1.9 Çalışma Planı	4
2. FIKHİ İHTİLAF, MEDENİ KANUN VE TALAK	5
2.1 Fıkhi İhtilaf Anlayışı.....	5
2.1.1 İhtilaf Kelimesinin Anlamı	5
2.1.2 Fer-İ Konularda İhtilafın Ortaya Çıkması ve Nedenleri	6
2.1.2.1 İhtilafın temeli	6
2.1.3 Fıkhi Mezheplerin Doğuşu	10
2.2 Medeni Kanun ve Fıkıhla İlişkisi	11
2.2.1 Kanun.....	11
2.2.1.1 Kanunun anlamı.....	11
2.2.2 Şahsi Haller Kanunu	12
2.2.3 İslam Hukukçularının Metodolojisi ile Medeni Kanun Hukukçularının Metodolojisinin Karşılaştırılması	13
2.3 Talak	14
2.3.1 Talak (Boşanma) Terimi.....	14
2.3.1.1 Terim anlamı	15
2.3.2 Boşanma Konusunda Kanunların Görüşleri	17
2.3.2.1 Libya kanunları.....	17
2.3.2.2 Fas kanunları	18
2.3.2.3 Ürdün kanunları.....	20
2.3.2.4 Katar kanunları	22
2.3.3 Aynı Ülke İçindeki Mezhep ile Kanunların Karşılaştırılması	23
2.3.3.1 Libya kanunları ile maliki mezhebinin karşılaştırılması	24
2.3.3.1.1 Yasal uygulamalar	24
2.3.3.1.2 Adli uygulamalar	25
2.3.3.2 Fas kanunları ile maliki mezhebinin karşılaştırılması.....	25
2.3.3.3 Ürdün kanunları ile hanefi mezhebinin karşılaştırılması.....	26
2.3.3.4 Katar kanunları ile hanbeli mezhebinin karşılaştırılması	26
3. TALAK TÜRLERİ VE BUNLARIN ÜLKENİN MEZHEBİ İLE KANUNLARI ARASINDA KARŞILAŞTIRILMASI	28

3.1 Talak Türleri	28
3.1.1 Helal ve Haram Olması Yönüyle Talâk ve Hükümü (Sünnî ve Bid’î Talak).....	28
3.1.1.1 Sünnî Talâk.....	28
3.1.1.1.1 Sünnî talakın hükmü	29
3.1.1.2 Bid’î Talâk.....	30
3.1.1.3 Bu Konuda Mezhep ile Kanunların Karşılaştırılması	31
3.1.1.3.1 Libya kanunları	31
3.1.1.3.2 Fas kanunları.....	32
3.1.1.3.3 Ürdün kanunları	33
3.1.1.3.4 Katar kanunları	33
3.1.2 Geri Dönüşü Olup Olmaması Yönüyle Talâk (Ric’î ve Bâin)	34
3.1.2.1 Ric’î Talâk	35
3.1.2.2 Bâin Talâk	35
3.1.2.3 Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Talak Türlerinin Karşılaştırılması	36
3.1.2.3.1 Maliki mezhebi ile Libya kanunlarının karşılaştırılması	36
3.1.2.3.2 Maliki mezhebi ile Fas kanunlarının karşılaştırılması	37
3.1.2.3.3 Hanefi mezhebi ile Ürdün kanunlarının karşılaştırılması	38
3.1.2.3.4 Hanbeli mezhebi ile Katar kanunlarının karşılaştırılması	38
3.1.3 Siga Yönüyle Talâk: Sarih ve Kinayeli	39
3.1.3.1 Sarih Talâk.....	39
3.1.3.2 Kinâî Talâk	40
3.1.3.3 Sarih ve Kinayeli Talâk Konusundaki Aynı Ülke İçindeki Kanunlar ile Mezhep Görüşlerinin Karşılaştırılması.....	40
3.1.3.3.1 Libya kanunları	40
3.1.3.3.2 Fas kanunları.....	41
3.1.3.3.3 Ürdün kanunları	41
3.1.3.3.4 Katar kanunları	42
3.1.4 Mümellek Talâk (Kadının Talâk Hakkına Sahip Olması: Tefviz-i Talâk) ve Muhâlea Talakı.....	42
3.1.4.1 Tefviz Talâkı	42
3.1.4.1.1 Yönlendirilmelidir diğen birinci görüşe göre, kadın kendi kendini boşayabilir zira.....	43
3.1.4.1.2 İfadenin, kadının kendi kendini boşaması konusunda yetkilendirmeye cevaz verilmemesi anlamında yönlendirilmesi	43
3.1.4.1.3 Tercih	43
3.1.4.2 Kanunların Tefviz Talâkı Konusundaki Görüşleri	45
3.1.4.2.1 Libya kanunları	45
3.1.4.2.2 Fas kanunları.....	46
3.1.4.2.3 Ürdün kanunları	47
3.1.4.2.4 Katar kanunları	47
3.1.5 Muhâlea Talâkı	47
3.1.5.1 Hul’ Teriminin Anlamı	47
3.1.5.2 Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Hul’ Talakının Karşılaştırılması	49
3.1.5.2.1 Libya kanunları	49
3.1.5.2.2 Fas kanunları.....	50

3.1.5.2.3Ürdün kanunları	51
3.1.5.2.4Katar kanunları	52
3.2 TALAK İLE İLGİLİ DİĞER HÜKÜMLER	54
3.2.1 Talakla İlgili Genel Şartlar	54
3.2.1.1 Talak Şartları	54
3.2.1.2 Maliki fıkıhçılarına göre sünnet talak şartları	54
3.2.1.3 Hanbeli fıkıhçılarına göre sünni talak şartları	55
3.2.1.4 Konu Hakkındaki Kanunlar ve Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Talak Şartlarının Karşılaştırılması.....	59
3.2.1.4.1Libya kanunları	59
3.2.1.4.2Fas kanunları.....	61
3.2.1.4.3Ürdün kanunları	63
3.2.1.4.4Katar kanunları	66
3.2.2 Hastanın Talak Hükümleri.....	74
3.2.2.1 Hastanın Talak İfadesinin Anlamı ve Hükümü	74
3.2.2.2 Konu Hakkındaki Kanunlar ve Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Hastanın Talak Hükümlerinin Karşılaştırılması.....	76
3.2.2.2.1Libya kanunları	76
3.2.2.2.2Fas kanunları.....	77
3.2.2.2.3Ürdün kanunları	78
3.2.2.2.4Katar kanunları	79
3.2.3 Talakın bir Şarta Bağlanması	80
3.2.3.1 Talakın bir Şarta Bağlanma Şekli ve Hükümü	80
3.2.3.2 Konu Hakkındaki Kanunlar ve Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Talakın Şarta Bağlanmasının Karşılaştırılması.....	82
3.2.3.2.1Libya kanunları	82
3.2.3.2.2Fas kanunları.....	82
3.2.3.2.3Ürdün kanunları	83
3.2.3.2.4Katar kanunları	84
3.2.4 Talakta Tefviz ve Tevkil.....	84
3.2.4.1 Talakta tefviz ve tevkil anlayışı ve hükmü	84
3.2.4.1.1Tefviz sözcüğünün anlamı	84
3.2.4.1.2Tefviz sigası	85
3.2.4.2 Konu Hakkındaki Kanunlar ve Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Talakta Velayetin Karşılaştırılması.....	90
3.2.4.2.1Libya kanunları	90
3.2.4.2.2Fas kanunları.....	90
3.2.4.2.3Ürdün kanunları	91
3.2.4.2.4Katar kanunları	91
3.2.5 Çoklu (Üçlü) Talak	91
3.2.5.1 Çoklu Talakın Anlamı	91
3.2.5.1.1Çoklu talak ifade eden sözcükler	92
3.2.5.2 Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Çoklu Talakın Karşılaştırılması.....	94
3.2.5.2.1Libya kanunları	94

3.2.5.2.2Fas kanunları.....	94
3.2.5.2.3Ürdün kanunları	96
3.2.5.2.4Katar kanunları	97
4. SONUÇLAR.....	98
KAYNAKLAR	101

1. GİRİŞ

Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: (وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) “Eğer boşamaya karar verirlerse. Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (Bakara 2/227)

Evlilik sözleşmesi temelde, ailenin istikrarını garanti etmek ve onu dağılmaktan korumak amacıyla süreklilik esası üzerine kurulur ki bu dinin maksatları arasındadır. Boşanma ise istisnai bir durum ya da zaruret halleri için var edilmiş ve evlilik akdinin bozulabilmesi için de bazı dini kural ve kaideler vazedilmiştir. Bunun ardından da kanun, dini hükümlerden ilham alarak aile yapısını düzenlemek üzere ortaya konulmuştur. Medeni kanunlar bazen farklılık gösterabilmekte bazen de bu hüküm ve kurallar farklı anlaşılabilir. Bu çalışma boşanma konusunu, dini ve medeni kanun açısından incelemeyi, aynı zamanda bunlar arasındaki ortak ve farklı yönleri ele almayı ve çalışmanın konusu olan ülkelerdeki medeni kanunlar üzerinde fıkhi mezheplerin etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır.

1.1 Konunun Önemi

Konunun önemi, Şafii mezhebi hariç fıkhi mezheplerin önemini ve vaz-i (medeni) kanunların dinden etkilenme derecesini ortaya koymasında yatmaktadır.

1.2 Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışma; Libya, Fas, Ürdün ve Katar ülkelerinde, boşanma konusunda Şafii mezhebi hariç mezheplerin ortaya koyduğu hükümler ile bu ülkelerin medeni kanunlarının karşılaştırılması ile sınırlıdır.

1.3 Çalışmanın Amaçları

Çalışmadan amaçlanan hedefler şunlardır.

- Mezhepse ve kanunsal ihtilafların hakikatını ortaya koymak.

- Boşanma konusunda Libya ve Fas ülkelerinin yasalarının, Maliki mezhebi ile uyduğu ve ayrıldığı noktaları ortaya koymak.
- Boşanma konusunda Ürdün ülkesinin yasalarının, ülkede geçerli olan mezheb ile uyduğu ve ayrıldığı noktaları ortaya koymak. Ürdün’de boşanma konusunda Hanefi mezhebi hükümleri geçerlidir.
- Boşanma konusunda Katar ülkesinin yasalarının, Hanbeli mezhebi ile uyduğu ve ayrıldığı noktaları ortaya koymak.

1.4 Çalışmanın Problemleri

Bu çalışma aracılığıyla aşağıda belirtilen bazı sorulara cevap aranacaktır.

İlgili ülkelerin medeni kanunları boşanma konusunda o ülkenin fıkhi mezhebinden etkilenmiş midir?

1.5 Önceki Çalışmalar

Araştırma ve incelemeler neticesinde, aynı başlık altında ve içerikte -Şafii mezhebi hariç- mezhepleri ve bunların medeni kanunlar ile karşılaştırmasını kapsayan bir araştırmaya rastlamadım. Ancak dört mezhebi kapsayacak şekilde İslami hükümler ile medeni kanunlar ve anayasal kurallar ve bunların düzeltmeleri arasında bağlantı kuran modern araştırmalar bulunmaktadır. Ancak araştırmanın konusu olan mezheplerin bu kanunlar üzerindeki etkisi meselesine değinmemişlerdir. Bahsi geçen bu çalışmalar şunlardır:

- es-Südeyri, Tefvik b. Abdulaziz, 1425, el-İslam ve’l-Düstür, Riyat, Vekâletü’l-matbuat ve’l-Bahsi’l-İlmi, İslami İşler, Vakıflar, Davet ve İrşat Bakanlığı.
- eş-Şazeli, Hasan Ali, el-Cinayet fi’l-Fıkhi’l-İslami, Dirase Mukarene beyne’l-Fıkhi’l-İslami ve’l-Kanun, Darü’l-Kütübi’l-Camii, 2. baskı.

- es-Sedlan, Salih b. Ganim b. Abdullah b. Süleyman b. Ali 1997, Vucub Tatbiki'ş-Şeriatî'l-İslamiye fi Külli Asr, Riyad, Dar Belnesiyye
- Avde, Abdulkadir (ö 1373)
 - a) el-İslam ve Evdauna'l-Kanuniyye, 1997 (1397) el-Muhtaru'l-İslami matbaası, Kahire, 5. baskı
 - b) et-Teşri' el-Cina-i el-İslami Mukarinen bilkanuni'l-Vazi, Darü'l-Kütübi'l-Arabi, Beyrut, cüz sayısı: 2
- Hallef, Abdulvehhab (ö 1375), 1988 (1408), es-Siyasetü'ş-Şeriyye fi'ş-Şuuni'd-Dusturiyye ve'l-Hariciyye ve'l-Maliyye, Mısır, Daru'l-Kalem.
- en-Nedevi, Ali Ebu'l-Hasan b. Abdulhay b. Fahraddin (ö 1420), 1978 (1398), el-İslam ve'l-Hukm, Kahire, el-Muhtaru'l-İslami Matbaası.
- Osman, Muhammed Rafet 1994 (1415), er-Nizam el-Kazai fi'l-Fıkhi'l-İslami, Daru'l-Beyan, 2. Baskı.
- İbn Asım, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, Ebu Bekir el-Kaysi el-Kırnati (ö 829), 2011 (1432), Tuhfetu'l-Hukkam fi Nuketi'l-Ukud ve'l-Ahkâm, thk. Muhammed Abdusselam Muhammed, Daru'l-Afaku'l-Arabiyye, Kahire

1.6 Çalışmanın Zorlukları

Çalışma esnasında karşılaşılan zorlukların başında, vaz-i (medeni) kanunların fıkhi görüşlerle karşılaştırılması gelmektedir. Bunun nedeni de medeni kanunların ve metinlerinin genel olması ve ayrıntıya girmemesidir. Buna karşın fıkhi mezhepler konunun en ince detaylarını ele alarak onun hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir ki bu da kanunlar ile fıkhi mezhep görüşleri arasında her meselede bağlantı kurulmasını zorlaştırmaktadır.

1.7 Çalışma Yöntemi

Bu çalışmada, mezhepler ile yasaların uyduğu ve ayrıldığı noktaları tesbit etme adına analitik endüktif metodu kullanılmıştır.

1.8 Çalışmanın Terimleri

Fıkhi ihtilaf: Âlimlerin, herhangi bir konu hakkındaki görüşlerini ve o konudaki ittifak ve ihtilaflarını ifade eder.

Ahvali Şahsiyye kanunu: Evlenme ve boşanma gibi konuları düzenleyen kural ve kaideler.

Talak / Boşanma: Bununla evlilik akdinin son bulması kastedilir.

Mezhep: Bu çalışmada bu sözcük ile İmam Malik, imam Hanbeli ve imam Hanefi'nin görüşlerinin açıklanması kastedilmiştir.

1.9 Çalışma Planı

Çalışma; giriş, iki ana bölüm ve bir sonuç bölümünden oluşmaktadır. Ana başlıklar birkaç alt başlık altında ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde ise araştırmacının konu hakkında ulaştığı en önemli sonuçlar belirtilmiştir. Çalışma sonunda da kullanılan kaynak ve referanslar ile başvurulmuş dergi ve bilimsel çalışmalar listesi verilmiştir.

2. FIKHÎ İHTİLAF, MEDENÎ KANUN VE TALAK

2.1 Fıkıî İhtilaf Anlayışı

2.1.1 İhtilaf Kelimesinin Anlamı

Sözlük anlamı: “(Halefe): Sözcüğün kökü Ha lam ve fe harflerinden oluşmaktadır. Kelimenin birinci anlamı bir şeyin başka bir şeyin ardından gelmesi ve onun yerine geçmesidir. İkinci anlamı; önün zıt anlamındadır, üçüncüsü de değişim manasındadır”¹ Tehalefu (anlaşamadılar) ve ihtelefu (ihtilaf ettiler) kelimeleri tevafaku (ittifak ettiler) kelimesinin zıt anlamındadır. El-Meseil el-hilafiyye (ihtilaflı olunan meseleler) ifadesi de hakkında görüş ayrılığına düşülen konulardır.²

İhtilaf kelimesi Kur’an-ı Kerim’de zıt ve art arda gelme anlamlarında kullanılmıştır:

(أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) “Hâlâ Kur’an’ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah’tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok ihtilaf / çelişki bulurlardı.”³ Zemahşeri (لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) ayetinin tefsiri ile alakalı; aksi takdirde onda bulunan birçok şey ihtilaflı ve çelişkili olurdu manasındadır demiştir. Yani Kur’an-ı Kerim’in belagatı, anlamı ve nizamı farklı düzeylerde olurdu ve bazıları belagatlı olurken bazıları o seviyeye ulaşamazdı ve bu nedenle de itiraz etme durumu söz konusu olurdu demiştir.⁴

(إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) “Şüphesiz gece ve gündüzün değişmesinde, Allah’ın göklerde ve yeryüzünde yarattığı şeylerde, Allah’a karşı gelmekten sakınan bir toplum için pek çok deliller vardır.”⁵ Kelime burada bunların hiçbir zaman bir araya gelmeyeceklerini ifade etmiştir.

¹ İbn Faris, A., (1979). **Mu’cem Mekayisi’l-Luga**, tdk. Abdusselam Muhammed Harun, Daru’l-Fikir, c:II, s:210.

² Maruki, M., (2002). **Nazratü’t-Tahkiki’l-Hadari**, takdim: Faruk Hamade, Daru’s-S, s:222.

³ Nisâ 4/82

⁴ Zemahşerî, C., **el-Keşşaf**, thk. Muhammed Abdüsselam Şahin, Beyrut, Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, b4, s:529.

⁵ Yûnus 10/6

(وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ) “O, diriltendir, öldürenidir. Gece ile gündüzün değişmesi (birbirini takib etmesi) de O'na aittir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?”⁶ Ölüm ve hayat birbirinin zıttı olup kesinlikle beraber bir arada bulunmazlar. Gece gündüz de aynı şekilde olup beraber bir arada bulunmazlar. İşte ihtilaftan kasdedilen manadır.

Terim anlamı: İhtilaf kelimesi, hakın tahakkuk ettirilmesi ya da batılın ortadan kaldırılması adına karşıt taraflar arasında meydana gelen çekişme olarak tanımlanmaktadır.⁷

el-Kefevi bu konuda şöyle demiştir: “İhtilaf bir kanıta dayanır ancak hilaf bir delile dayanmaz. (اختلاف أمتي رحمة) “ümmetimin ihtilafı rahmettir”⁸ buyrulan meşhur hadise göre ihtilaf bir rahmet eseridir. Burada bahsedilen ihtilaf, icthadi görüş ayrılıkları olup insanların ihtilaf etmesi değildir. Hilaf ve ayrılık ise bidatların bir sonucudur. Mahkeme konunun hilafı yönünde karar alsa ve bu da başka bir mahkemeye götürülse o da o mahkemenin hilafına farklı bakış açısı yani ihtilaf nedeniyle feshedebilir. Hilaf, icthad imkânı olmayan bir konuda ortaya çıkar ve o kitap, sünnet ve icmaya muhaliftir.⁹

2.1.2 Fer-İ Konularda İhtilafın Ortaya Çıkması ve Nedenleri

2.1.2.1 İhtilafın temeli

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) refîki âlâyâ intikal etmesinin ardından geride ümmetine, sımsıkı sarıldıkları zaman dalaletе düşmeyecekleri ve yollarını kaybetmeyecekleri iki şey bırakmıştır. Bunlar Allah'ın kitabı ve kendisinin sünnetidir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda şöyle buyurmuştur: (تركت في أمتي شيئين لن تضلوا بعدها كتاب وسنته ولن يفرقا حتى يرد على الحوض) “Ümmetime iki şey

⁶ Mü'minûn 23/80

⁷ Cürçânî, A., **Mücem et-Tarifât**, thk. Muhammed Sadik el-Minşavi, Kahire, Daru'l-Fadile, s:43.

⁸ Ibn Hanbel, A., (2001). **Müsned İmam Ahmed b. Hanbel**, tkk. Şuayb Arnavut, Adil Mürşid vd. İşraf: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Müessesetü er-Riale, Beyrut, c:XXX, s:391.

⁹ Bkz. Kefevî, E. M., **el-Külliyat**, Beyrut, Muessesetu'r-Risale, s:62.

bırakıyorum. (Ona sarıldığınız sürece) dalalete düşmezsiniz. Allah'ın kitabı ve benim sünnetim. Havzımın başında toplanıncaya kadar bu ikisi birbirinden ayrılmaz.”¹⁰

Bununla beraber Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) geride; onun her haline şahit olan, yolculuklarında ve ikametinde onunla beraber olan ve onun sözlerini işiten ve dinleyen, vahyin nazil oluşuna şahit olan, onun nüzül sebeplerine vakıf olan ve böylece fıkhi melekeler kazanarak yeni ortaya çıkan problemler hakkında Allah'ın kitabı ve peygamberinin sünneti aracılığıyla Allah Teâla'nın muradını anlayan kişiler bırakmıştır.¹¹

İhtilaf, Allah'ın insanlar arasında var ettiği bir gerçekliktir. Bu tür ihtilaflara ar sahabe arasında şahit olmuştur ku bunlardan en belirginini Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hendek günü sahabeye “Herkes ikindi namazını Beni Kurayza’da kılsın” emridir ki bazıları yolda iken ikindi namazı vakti girmiş ve bu nedenle de bazıları oraya ulaşmadan namazı kılmayıp demişler bazıları da hayır biz yolda eda ederiz bizden istenen bu değil demişlerdir. Bu durum Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)’e aktarıldığında onlardan birine olumsuz bir şey söylememiştir.¹²

İhtilaf nedenlerini aşağıda verilen birkaç maddede toplamak mümkündür:

1) Kıraat konusundaki ihtilaflar: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)’den tevatür yoluyla birkaç kıraat ulaşmıştır ki bunlar ileriki dönemlerde fıkıh âlimleri arasında ihtilafların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna, şu ayet örnek gösterilebilir: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ) “Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın.”¹³ Nafi’, İbn Amir ve el- Kisâi ayette geçen kelimeye (وَأَرْجُلُكُمْ) şeklinde üstün olarak okumuştur. İbn Kesir, Ebu Amr ve Hamza ise (وَأَرْجُلُكُمْ) şeklinde kesre olarak okumuştur. Bu durum onlar arasında ihtilaf oluşmasına neden olmuştur. Böylece onlardan bazıları, bu ayet

¹⁰ en-Nisabiri, M., (1990). **El-Müstedrek ala’S-Sahihayn**, tkk. Mustafa Abdulkadir Ata, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, c:I, h:129.

¹¹ Bkz. Zühaylî, V., **el-Fıkhu’l-İslami ve Edilletuhu**, (eş-Şamil lil-idile Şeriyye ve’l-Ara-i’l-Mezhebiyye ve Ehemmi’n-Nazariyyeti’l-Fıkhiyye ve Tahkiki’l-Ahadisi’n-Nevebiyye ve tahricihe) Daru’l-Fikir Suriyye, c:I, s:285.

¹² Buhari, M., (2002). **Sahihi’l-Buhari**, Dar İbn Kesir, Dımaşk, h:4119.

¹³ Mâide 5/6

ayağın mesh edilmesine işaret eder derken bazıları da yıkanmasına işaret ettiğini savunmuştur.¹⁴

2) Dilsel ihtilaflar: Arap dilinde bir lafzın birden fazla anlam ifade etmesi ki manaya delaleti yönüyle bu konu birçok bölüme ayrılmaktadır. Aralarındaki ortak nokta, birden fazla anlam ifade eden o kelimedir. Buna, şu ayet örnek gösterilebilir: (وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ ط “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.”¹⁵ Bu ayette geçen (قُرُوءٍ) kelimesi birden fazla anlam ifade etmektedir. Bu nedenle bazı fıkıh âlimleri burada kelimenin taharet ifade ettiğini savunarak hükümlerini bu anlam üzerine bina etmişlerdir. Bazı fıkıh âlimleri ise kelimenini hayız anlamına geldiğini savunmuşlar ve hükümlerini bu anlam üzerine bina etmişlerdir.¹⁶

3) Hadis konusundaki şüphe: Ashabı kiram (r.anhum), bir hadis duyduklarında onu aktarmadan önce, hadisi aktaran kişinin yanlışla düşme ihtimalinden duydukları endişeden dolayı hemen onu teyit etme yoluna gitmişlerdir. Buna şu hadise örnek gösterilebilir: Bir nene, miras meselesinden dolayı Hz. Ebu Bekir’e geldiğinde ona Allah’ın kitabında sana verilecek bir şey yoktur, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)’in sünnetinde de bu konuda bir şey görmedim. Sen şimdi git ben insanlara sorayım der. Muğira İbn Şu’be; “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)’in huzurunda bulundum ve ona altıda bir hisse verdi” demiş, ardından, Hz. Ebu Bekir senle beraber başka birisi varmıydı diye sormuş ve bunun üzerine ensardan Muhammed b. Mesleme ayağa kalkarak Muğira’nın söylediklerini söylemiştir. Buna binaen Hz. Ebu Bekir o kadına altıda bir pay vermiştir.¹⁷

4) Delillerin çelişmesi: Aslında herhangi bir çelişki olmamasına rağmen delillerin bizlere çelişiyor görünmesi diğer bir ihtilaf nedenidir. Zira bütün delillerin kaynağı aynıdır ancak bazı naslar ilk bakışta anlamayı zorlaştıracak şekilde bir nebze kapalılık

¹⁴ Ezheri, M., (1991). **Meani’l-Kıraat**, Merkezi’l-Buhus fi Külliyyeti’l-Edeb, Kral Suud Üniversitesi, Suudi Arabistan, c:I, s:326.

¹⁵ Bakara 2/228

¹⁶ Bkz. Saidi, A., **Esbab ihtilafi’l-Fukaha Fi’l-Furu’i’l-Fıkhiyye**, el-Camiatü’l-İslamiyye, Medine-i Münevvera, s:82 ve sonrası.

¹⁷ Bkz. Es-Sicistani, S., (2009). **Sünen Ebu Davud**, tkk. Şuayb Arnavut vd. Daru’r-Risale el-Alemiyye, c:IV, s:298.

içermektedir. Bu da fakihin ya da müçtehidin bu delillerden birini diğerine tercih yapabilmesi için onun nâsih mi yoksa mensuh mu olduğunu ortaya koyması için incelemesini gerektirmektedir. Bu konuda; babanın hibe konusunda çocuğuna müracaat etmesi, teyemmüm bir mi yoksa iki vuruşla mı gerçekleşir ve hırsızlık miktarındaki ihtilaf gibi çok sayıda örnek bulunmaktadır.¹⁸

5) İlgili konu hakkında bir nas bulunmaması: Yeni ortaya çıkan bazı konular hakkında ne kitapta ne de sünnette bir nassın bulunmaması ihtilaf nedenlerinden birisidir. Bu sebep, ihtilafların oluşmasına neden olan en büyük sebeplerden birisidir. Buna; dedenin kardeşlerle beraber miras konusu, kadının boşanma iddeti esnasında evlenmesinin yasak oluşu ve bir topluluğun kişi tarafından katledilmesi gibi örnekler verilebilir.

6) İlgili konu hakkındaki hadisin görülmemiş olması: Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ashabı, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)’in sözlü veya fiili sünnetine vukufiyet konusunda aynı seviyede değillerdi. Aksine bu konuda aralarında ciddi farklar bulunmaktaydı. Zira onlardan bazıları sadece bir ya da iki hadise muttali olmuş, bazıları ise hiçbir hadise tanık olmamışlardır. Bununla beraber hadisleri anlama konusunda da aralarında farklar bulunmaktaydı.

7) Nassın anlaşılmasında ve yorumlanmasındaki ihtilaf: Kitapta ya da sünnette geçen bir nassın ifade ettiği anlamın yorumlanmasında fakihler ihtilaf edebilmektedirler. Bu nedenle herbir fakih onu dinin ruhuna uygun olarak kendi bakış açısına göre yorumlamaktadır. Buna, iki maddenin karışımının zekâtındaki ihtilaflar, fethedilen arazilerin savaşçılar arasında dağıtılması konusundaki ihtilaf örnek verilebilir.

İmamlar bu konuda şöyle demişlerdir: Ebu Hanife: “Hadis sahihse benim mezhebim odur.”¹⁹ Bu ifade, hadis sahih olması halinde mezhebin görüşlerine muhalif bile olsa onunla amel edilir manasındadır. Malik: “Ben bir insanım hata da yaparım doğru da söylerim, bu nedenle görüşlerime bakınız, kitap ve sünnete uygunsa alınız, kitap ve

¹⁸ Bkz. Cin, M., (2012). *Eseru’l-İhtilaf fi’l-Kavaidi’-Usuliyye*, Beyrut, Müessesetü’r-Risale, s:105-106.

¹⁹ Bkz. Nevevi, M., *el-Mecmu’ Şerhu’l-Mühezzeb Lişşirazi*, tkk. Necib el-Matbai, Mektebetu’l-İrşad, Cidde, s:104-106.

sünnete uygun değilse bırakınız.” Ahmed b. Hanbel: “Evzai, Malik ve Ebu Hanife’nin görüşleri birer görüş olup bana göre bunlar eşit derecededir, burada önemli olan eserlerden (hadislerden) elde edilen delillerdir.”²⁰

2.1.3 Fıkhi Mezheplerin Doğuşu

Daha önce ihtilafın Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)’in vefatından önce ortaya çıktığına işaret edilmişti. Bu ihtilaflar, yukarıda arzedilen nedenlere uygun olarak ileriki dönemlerde de devam etmiştir. Müslümanların fethettikleri beldelerdeki insanları hakka ve hidayete davet etmek amacına yönelik nedenlerden kaynaklanmıştır. Sahebe döneminde Fars ve Şam diyarı, Kuzey Afrika fethedilmiştir. Arabıyla acemiyle topluluklar Müslüman olmuşlardır. Bunun neticesinde de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)’in döneminde hakkında herhangi bir hüküm olmayan yeni konular ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sahabe ve tabiinin, çoğunluğu asıl değil füru, külli değil cüz-i meseleler olan bazı konularda içtihat etmesi gerekmiştir. Bu durum, hicri birinci asırda²¹ İmam Ebu Hanife ardından imam Malik ve İmam Şafii sonra da imam Ahmed b. Hanbel ile devam ederek fıkhi ekoller ortaya çıkıncaya kadar devam etmiştir.

Her bir imamın, hocasının metotlarını kullanan ve onun izinden giden öğrencileri olmuştur. Bu öğrenci ve mensubiyet silsilesi fıkhi mezhepler oluşuncaya kadar devam edegelmiştir. Böylece her bir ekolde bir fıkhi ve fikri servet ve zenginlik oluşmuştur. Müslümanların kapsam alanı coğrafi olarak genişledikçe günümüzde görüldüğü üzere mezheplerin etki alanı da genişlemiştir. Böylece kuzeybatı Afrika bölgesi (el Mağribi’l-Arabi) Maliki mezhebine mensup olmuş, Mısır Şafii mezhebine, Katar, Ürdün, Şam bölgesi, Irak ve Hanefi mezhebine tabi olmuştur.

İmam Ebu Hanife (80-150): İmamın adı Ebu Hanife Nu’mân b. Sâbit el-Kufi olup imam Kufe’de doğmuştur. Onun en meşhur hocası, Hammad b. Süleyman’dır. Ebu Hanife, dört tür fıkhi inceleme konusuna önem vermiştir. Bunalar; maslahat üzerine bina edilen Hz. Ömer fikhı, istinbat ve dini hakikatları talep etme üzerine bina edilen

²⁰ El-Mecidiyyu, A., **Fıkhu’l-İhtilaf**, ed-Devha, İdaretü’l-Da’va ve’l-irşadi’l-Dini s:96-97.

²¹ Ebu Zühre, M., (1996). **Tarihu’l-Mezahibi’l-İslamiyye**, Kahire, Daru’l-Fikri’l-Arabi, s:301.

Hız. Ali fıkhı, tahrir üzerine bina edilen Hız. Abdullah b. Mesut ilmi, Kur'an ve fıkh üzerine bina edilen İbn Abbas ilmidir.²²

İmam Malik (33-179): İmamın adı, Malik b Enes b Ebi Amir es-Subhi el-Medeni olup imam Medine-i Münevvere'de doğmuş ve bütün hayatını burada geçirmiştir. Onun en tanınmış hocaları; Nafi Mevla ibn Ömer, İbn Şihab ez-Zühri, Rabia b. Ebi Abdurrahman, Said b. el-Müseyyeb ve Âmir b. Abdullah b. ez-Zübeyr'dir. İmamın en meşhur kitabı el-Muvatta olup bu kitap hadis ve fıkıh alanında kaleme alınan ilk kitaplar arasında sayılır. İmamın en meşhur talebeleri; İmam Şafii, Muhammed İbnu'l-Hasan eş-Şeybani, Abdullah b. Mübarek ve İbn Nafi ve diğerleridir.²³

İmam Ahmed b. Hanbel (164-241): İmam Bağdat'ta doğmuş ve burada yaşamıştır. İmam ilmini Bağdat'ta tahsil etmiş ve adı buradan dünyaya yayılmıştır. İmam, çok hadis ezberlediği için kendisine hafız lakabı verilmiştir. İmam, takvası, dirayet ve rivayet olarak hadise gösterdiği ilgi ve alakası ile tanınmıştır. Kendisi imam Şafii'nin öğrencilerinden birisidir. Hayatı sıkıntılarla geçmiş olmasına rağmen o bunlara hep sabır ve mücadeleyle karşı koymuştur. Bu mezhebin önde gelenleri arasında İbn Kudame, İbn Teymiye ve İbn Kayyim bulunmaktadır.²⁴

2.2 Medeni Kanun ve Fıkıhla İlişkisi

2.2.1 Kanun

2.2.1.1 Kanunun anlamı

Sözlük anlamı: Anayasal hukuk sisteminde, belli işlerin devamını sağlama adına yetkili organlarca meydana getirilen hukuk kurallarıdır.

²² Bkz. Avde, S., (2013). **Maa'l-Eimme**, Katar, s:59.

²³ Giryânî, M., (2010). **el-Mezhebu'l-Maliki en-Neşetu ve'l-Mavtin**, Trablus, Cemiyetu'd-Daveti'l-İslamiyye, s:9-10.

²⁴ Şek'a, M., (1991). **el-Eimmetü'l-Erba'a**, Darü'l-Kütübi'l-Mısri, Kahire, Darü'l-Kitabi'l-Lübnani, Beyrut, b 3 s:4-7.

Terim anlamı²⁵: Bu konuda birkaç tanım bulunmakta olup öne çıkan tanımlar şunlardır:

Toplum içindeki fertlerin davranışlarını düzenleyen ve karşı gelenlere maddi cezayı gerektiren bir dizi kurallar bütünüdür.

Sosyal ilişkileri düzenleyen ve karşı gelmeleri halinde cezaya maruz kalmaları nedeniyle fertlerin, uymakla yükümlü oldukları bir dizi kurallar bütünüdür.

Devletin otoritesini ve siyasetini yürütmesi adına kullandığı bir kısım değerler bütünüdür.

Toplum içinde uygulanan kuralların desteklenmesi adına yaptırımların uygulanmasında planlanan davranışsal kurallardır.

Bunlar kamu idaresini ifade eden aklın geliştirdiği bir dizi kurallardır. Bunlar toplumu oluşturan fertlerin hürriyetini korumayı amaçlar. Hak ve yükümlülükleri dağıtır. Kanun biz dizi metin ve maddelerden oluşan ve karşı gelenlere cezai müeyyide uygulayan yüksek otorite tarafından ortaya konulan kurallar bütünüdür. Bunlar herkesin anlayabileceği şekilde ifade edilen kurallardır.²⁶

2.2.2 Şahsi Haller Kanunu

Yukarıda kanunun sözlük ve terim anlamı verilmiştir. el-Mevsuatü'l-Arabiyyeti'l-Müeyssere'ye göre “Şahsi haller” terimi ile insanı ferdi ya da ailevi olarak diğer varlıklardan ayıran nitelikler bütünü kastedilmektedir. Böylece kanun, sosyal hayatında insana erkek ya da kadın, evli ya da dul ya da boşanmış olmasına veya tam ehliyet sahibi olma ya da olmama durumuna göre bazı yasal yükümlülükler yüklemiştir.²⁷ Başka bir ifadeyle şahsi haller terimi; nişan, evlilik, boşanma, nafaka,

²⁵ Bkz. Amir, A., (1977). **el-Medkal lidirasetil’Kanun, Bingazi**, Karyunus Üniversitesi Yayınları, b 2, s:9.

²⁶ Bkz. Abdo, H. H. A., **İlmu’l-İctimai’l-Kanuni, İskenderiye**, Dar Kelime, b2, s:24-26.

²⁷ Bkz. Gırbal, M. Ş., (1972). **el-Mevsuatü'l-Arabiyye'l-Müeyssera**, Kahire, Daru’ş-Şa’b, b2, s:63.

iddet, miras ve vasiyet gibi aile içi ilişkileri düzenleyen bir grup hüküm ve kriterleri ifade eder.

Bu açıdan terim, batılı hukukçuların kullandığı terimler arasında yer almakta olup on ikinci yüzyılda ortaya çıkmıştır.²⁸ İslami Arabi hukuk dilinde ise bu terim yirminci yüzyılda Mısır'da kullanılmaya başlamış, ardından da diğer Arap ülkelerine yayılmıştır. Böylece terim İslam hukukçulara arasınada da bilinir hale gelmiş ve kullanılır olmuştur. Şahsi haller kanunu, nişan, evlilik, boşanma -ki bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır- iddet, nafaka, emzirme, miras, vasiyet ve nesep/soy konularını içermektedir.

2.2.3 İslam Hukukçularının Metodolojisi ile Medeni Kanun Hukukçularının Metodolojisinin Karşılaştırılması

Mezhep imamları ve onlardan sonra gelen din âlimleri helal ve haramın araştırılması adına hükümlerin istinbat edilmesinde ve pratikte kullanılmasında kendilerine ait bazı kural ve kaideler ortaya koymuşlardır. Bunda da konunun caiz olup olmaması, ar'ın yapıp yapmaması, kitap ve sünnette yasaklanıp yasaklanmaması, sahabenin uygulamalarını esas almışlardır. Onlar bu temel prensiplerinden taviz vermemişlerdir. Ancak aralarında usulu'd-din ve nasların kesinliği konusunda aralarında ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Aksine onlar cüz'i ve fûru meselelerde ihtilaf etmişler ve her biri savunduğu görüşüne kitap ve sünnet ile sahabenin uygulamalarından kanıt ve deliller sunmuşlardır. İşte bunlar yeni ortaya çıkan konularda zengin bir kaynak oluşturmuştur. Kanun koyucuların ya da fakihlerin vaz'i (medeni) kanunları oluşturmadaki yöntemlerine gelince tamamen farklı metotlar izlemişlerdir. Hatta bunlar tam tersine yol almışlardır. Onların herhangi bir kanunu ortaya koymalarındaki amaçları hayatın belli bir alanında insanların yaşantılarını düzenlemeğe yönelik olmuştur.²⁹ Modern vaz'i kanunların ortaya konulması batı kaynaklı olması nedeniyle ülkemizde bu kanunları düzenleyenlerin batı kanunlarına hayran oldukları görülmektedir. Bu açıdan onlar bu kanunları ortaya koyarken helal haram konusuna, Allah ve Resulünün o konuda ne dediğini araştırmazlar. Bu nedenle de iki yöntem arasında büyük bir boşluk

²⁸ Bkz. Ebu's-Suud, R., (1997). **Ahkamü'l-Ahvali's-Şahsiyye**, Ligayri'l-Müslimin, İskenderiyye, Daru'l-Matbuati'l-Camia, s:12-14.

²⁹ Bkz. Keşbur, **el-Vazih fi Şerhi müdevvene**, İnhalal Misaki'z-Zevciyye s:31.

meydana gelmektedir. Örneğin çağımızda birçokları, bilimin gelişmiş olmasını öne sürerek ve (DNA) ile ceninin soyunun bilinebileceğini öne sürerek kadının iddet konusunu sorgulamaktadırlar

Bize göre kitap ve sünnete naslarının kat'î ve kesin olması nedeniyle iddet konusunda fıkhnın cevabı açık ve nettir. Bu nedenle hikmetini bilsek de bilmesek de bize düşen buna uymaktır.³⁰

2.3 Talak

2.3.1 Talak (Boşanma) Terimi

Sözlük anlamı: Kelimenin kökü Ta, lam ve gaf harflerinden oluşur. Kelime serbest kalma, serbest bırakma, bağından kurtulma ve bağından çözme anlamına gelir. Kelime; deveyi saldım anlamında “atlaktu’n-nagate” şeklinde kullanılır. Talâkat kelimesi ise yulardan ya da bağdan çözüp bırakma ve salma anlamında kullanılır ki bağından çözülen deve istediği tarafa gider. “et-Taliku mine’l-ibil” ifadesi ise Merada yayılan deve için kullanılır.

Ayrıca kelime herhangi bir bağı olmayan şey için kullanılır denmiştir. “Utlikal’l-esir” ifadesi esir serbest bırakılda anlamında kullanılır. “Utluka’n-nakatü min ukalihe fetalâkat” cümlesi de deve yularından çözülp bırakıldı anlamında kullanılır. Kelime bu anlamlarda “atlaka yedehu bi’l-hayr” elini (kişiyi) hayırla bıraktı şeklinde kullanılır. “et-Talik” sözcüğü serbest bırakılan esir için kullanılır. el-İtlak kelimesi de serbest bırakma anlamında kullanılır. el-İntilak: Gidiş ve harekete geçme manasındadır. “Tallaka’l-biled” ifadesi, beldeyi terk etti anlamında kullanılır. Talâku’l-mer’a cümlesi ise kocasından beynune talâk ile ayrılan / boşanan kadın için kullanılır. Sanki bahse konu kadın kocasının yanında bağlı ve sözleşmeli anlamına gelir ki ayrıldığı zaman bu bağdan onu kurtarmış olur.³¹

³⁰ Bkz. Zühaylî, V., (2002). **el-Fıkhü’l-İslami ve edilletuhu**, Beyrut, Daru’l-Fikir, b4, s:7-37.

³¹ İbn Faris, **Mekayisi’l-Luga**, madde (tlk), c:III, s:420, ibn Manzur, M., (1994). **Lisanu’l-Arab**, madde: (tlk) Beyrut, Daru Sadır, b3, c:X, s:226.

Yukarıda geçenlere göre et-Talâk kelimesinin sözlük anlamı serbest bırakma, bağdan çözme ve ayrılma manalarına gelmektedir. Kelime, karısını boşadı anlamında “tallaka zevcetehu” şeklinde kullanılmaktadır ki bu durumda ifade ondan ayrıldı ve evlilik bağına çözdü manasına gelmektedir.³² Ancak “talâk” kelimesi örfi olarak manevi bağına çözülmesi anlamında “ıtlak” kelimesi de hissi, duygusal bağına ortadan kalkması anlamında kullanılmaktadır.³³

2.3.1.1 Terim anlamı

Hanefilere göre boşanma (talâk): “Nikâh akdinin hemen ya da gelecekte olacak şekilde belli lafızlarla bozulmasıdır.”³⁴ Ayrıca onu şu şekilde tanımlayanlar da olmuştur: “Sahih bir evlilik bağına, koca tarafından hemen ya da gelecekte olacak şekilde belli lafızlarla ya da onun yerine geçecek lafızlarla bozulmasıdır.”³⁵

Malikilere göre boşanma (talâk): “Hür insanlarda iki sefer kölelerde ise tek bir sefer olmak üzere kocanın karısından muta hakkını kaldıran hükmi özelliktir.”³⁶

Hanbelilere göre boşanma (talâk): “Nikâh akdinin ya da bir kısmının, erkeğin sahip olduğu talâk sayısını ya da bir kısmını kullanarak bozulmasıdır.”³⁷

İbn Arafa da onu şu şekilde tanımlamıştır: “Kocanın karısından muta hakkını kaldıran hükmi özelliktir.”

³² Cürçânî, Ş., (1983). **et-Tarifât**, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, s:183. Bkz. Şakfa, M. B., (2003). **el-Fıkhu'l-Maliki fi Sevbihî'l-Cedid: Fıkhu'l-Ahvali's-Şahsiyye** (Kitap et-Talak), Daru'l-Beyr, BAE, s:4-54.

³³ Bkz. Şelebi, M. M., (1983). **Ahkamu'l-Usre fi'l-İslam: Dirase Mukarana beyne Fıkhi'l-Mezahibi's-Sünniyye ve'l-Mezhebu'l-Caferi ve'l-Kanun**, İskenderiye, ed-Daru'l-Camiyye, b:4, s:491.

³⁴ İbn Nüceym, Z., **el-Bahru'r-Râik şerh Kenzu'd-Dekâik**, Tekmiletu el-Bahru'r-Rekaik, Muhammed b. Huseyin b. Ali et-Turi el-Hanefî, Haşîşe: Minhatü'l-Halik, ibn Abidin, Daru'l-Kitabi'l-İslami, b:2, c:III, s:252 Hindistan alimlerinden bir grup, (1991). **el-Fetava'l-Hindiyye**, Beyrut, Daru'l-Fikir, c:I, s:348.

³⁵ Şelebi, M. M., **Ahkamu'l-Usre fi'l-İslam**, s:491.

³⁶ el-Maliki, H., (1992). **Mevahibu'l-Celil fi Şerhi Muhtasar Halil**, Beyrut, Daru'l-Fikir, b:3, c:IV, s:18. en-Nefravî, Ş., (1995). **el-Fevakihu'd-Devani ala Risalet İbn ebi Zeyd el-Kayrevani**, Beyrut, Daru'l-Fikir, c:II, s:30.

³⁷ Mirdâvî, A., **el-İnsaf fi Marifeti'r-Racih min'l-Hilaf**, Beyrut, Dar İhyau't-Turasi'l-Arabi, b:2, c:VIII, s:429. Behûfî, M., **Keşşafu'l-Kinâ-Behûfî, Keşşafu'l-Kinâ an Metni'l-İknâ**, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, c:V, s:232 Nasr, Y., **el-Müstecidatu'l-Fıkhiyye fi't-Talak**, Tanta İlahiyat ve Hukuk Fakültesi Dergisi, Ezher Üniversitesi, s:4487.

Kurtubi de şu şekildi tanımlamıştır: “Eşler arasında kurulan bağın belli lafızlarla bozulmasıdır.”³⁸

Yukarıdaki tanımlamalardan anlaşıldığına göre Hanefilerin talâk tanımı daha kapsamlı ve daha ayrıntılıdır. Zira bu tanım, ric’î ve bâin talâk türünü içermektedir. “Hemen ya da gelecekte” ifadesi evlilik ilişkisinin, bâin talâkta olduğu gibi hemen ya da ric’î talâkta olduğu gibi daha sonra gelecekte sona ermesini ifade eder. Zira bu ikinci tür talâkta, evlilik bağı hükmen devam eder ve bütün sonuçları talâk ifade eden lafzın söylenmesiyle tamamen sona ermez. Koca, iddet süresi içinde karısı ile evliliğin devamına karar verebilir.³⁹

el-İntilak sözcüğü, kökleri aynı olsa bile et-Talâk kelimesinden türememiştir. (Ebu Hanife ve Ahmed b. Hanbel; “ene talık” ifadesine muhalefet etmişlerdir. Çünkü o nikâh ile mahpus değildir. Birinci sorunun cevabının sonuna kadar olan kısım.) Talâk sözcüğü intilak anlamında değildir ki ona cevap vermek zorunda olunsun. Aksine talâk, sadece evlilik bağının bozulmasıdır. Bu da erkek tarafından gerçekleştirilir ki kadın “ene tâlık minke” (ben senden boşum) dediği zaman anlamı ters çevirmiş sayılır, bu da mecazi bir anlam ifade eder.⁴⁰

Talâk sözcüğü kendi konduğu asıl anlamda ve o manayı içeren bağın kaldırılması anlamında kullanılmaktadır. İtlak sözcüğü onu ifade eden bir kelimedir. Nikâh sözcüğü ise köleliği gerektirmemektedir. Mülkiyeti elden almamakta sadece kayıt altına almaktadır, bu nedenle sözcük bu kaydın bozulmasını / kaldırılmasını ifade etmektedir. İ’tak kelimesi ise şer’i kuvvetin ispatı anlamındadır, zira onun sözlük anlamı bu yöndedir. Kuş güçlenmiş ve yuvasından uçmuşsa bu durum “ataka’t-tayr” cümlesi ile ifade edilir. Bu manada “ataku’t-tayr” ifadesi de kullanılır.⁴¹

³⁸ Keşbur, M., (2015). **el-Vazih fi Şerhi Müdeveneti’l-Üsra: İnhilal Misaku’z-Zevciyye**, Darbeyza, en-Necah Matbaası, b:3, s:28.

³⁹ Keşbur, M., (2015). **el-Vazih fi Şerhi Müdeveneti’l-Üsra: İnhilal Misaku’z-Zevciyye**, Darbeyza, en-Necah Matbaası, b:3, s:28.

⁴⁰ Bkz. Karâfi, A., **el-Furûk-Envaru’l-Burûk fi Envai’l-Furûk**, Alemu’l-Kütüp, baskısız, tarihsiz, c:III, s:159.

⁴¹ Bkz. Buhari, A., **Keşfu’l-esrar Şerhu Usulü’l-Bezdevi**, Darul Kütüp İslami, c:II, s:73-74.

2.3.2 Boşanma Konusunda Kanunların Görüşleri

2.3.2.1 Libya kanunları

Talak, evlilik bağıı ortadan kaldıran bir işlemdir.⁴²

Her halukarda boşanma, aşağıda metni verilen 35. madde göz önünde bulundurularak ilgili mahkeme kararı olmadan gerçekleşmemektedir. Bu madde şunları içermektedir:

- a) Boşanma, eşlerin anlaşması sonucunda eşlerin ya da resmi bir vekâletle yetkilendirilen vekillerinin huzurunda gerçekleşir.
- b) Her iki tarafın anlaşması sonucunda gerçekleşen boşanma işlemi ilgili mahkemede kayıt altına alınır.
- c) Boşanma konusunda iki taraf arasında anlaşma sağlanamaması halinde, her iki taraf da aşağıda geçen maddelerin hükümlerine göre ilgili mahkemeden boşanmanın sağlanması talep edebilir.⁴³

Eşler, yukarıda geçen maddeye uygun olarak boşanma işlemini gerçekleştirememesi halinde işlem ilgili mahkemeye taşınır. Mahkeme de eşlerin arasını düzelmesi için aşağıda belirtilen şartları taşıyan iki hakem tayin eder.⁴⁴

- a) Bahsi geçen bu iki hakemin, mümkünse eşlerin aile fertlerinden değilse dışarıdan ıslah konusunda deneşimli, tarafların durumuna vakıf iki adil erkek olması gerekir.
- b) Hakemler, görevlerini adaletli ve güvenilir bir şekilde eda edeceklerine dair mahkeme huzurunda yemin ederler.
- c) Mahkeme, bir ayı geçmeyecek şekilde hakemlerin görevlerinin başlangıç ve bitiş süresini belirler. Ardından mahkeme bunu hakemlere ve taraflara bildirir.

⁴² Libya, Evlilik ve Boşanma ile ilgili 1984/10, sayılı kanun Eşler arasında ayrılık 1. Bölüm 28. madde.

⁴³ Libya, Evlilik ve Boşanma ile ilgili 1984/10, sayılı kanun Eşler arasında ayrılık 1. Bölüm 36. madde.

⁴⁴ Önceki kaynak, madde 37.

- d) Mahkeme, hakemlerin belirlenen süre zarfında raporlarını sunamaması halinde işlerini tamamlamaları için tek bir sefere mahsus olmak üzere ek süre verir ve bu arada başkalarını tayin eder.

Şahsi haller kanunu hakemlerle alakalı aşağıda yer alan şu maddeleri eklemiştir.⁴⁵

- a) Hakemlerin, eşler arasındaki geçimsizlik nedenlerini öğrenmeleri ve buna binaen aralarını ıslah etme ve düzeltme yolunda çaba göstermeleri gerekir. Hakemler, eşlerden biri bilgilendirilmesine rağmen görüşmeyi reddetse bile görevlerini yerine getirmeye çalışması gerekir.
- b) Hakemlerin, eşlerin arasını ıslah etme ve düzeltme konusunda başarısız olmaları durumunda kararlarını, gerekçelerini de belirterek mahkemeye sunmaları gerekir. Mahkeme de buna binaen aralarındaki anlaşmazlığa son verir.

2.3.2.2 Fas kanunları

Evlilik akdi vefat ya da fesih ya da talâk ya da tefrik ya da hul' yoluyla bozulabilir.⁴⁶ Evlilik sözleşmesinin bozulması, bu kanunda öngörülen sonuçları doğurur. Bu sonuçlar aşağıda belirtilen hadisilelerin oluş tarihinden itibaren uygulanır: ⁴⁷

- a) Eşlerden birinin vefatı ya da vefatına hükmedilmesi.
- b) Sözleşmenin fesh ya da talâk ya da tefrik ya da hul' yoluyla bozulması.

Talâk, ona işaret eden anlaşılır bir lafızla sözlü ve yazılı olarak gerçekleşir. Bunları yapmaktan aciz olan kişi ise, amacını ifade eden işaret ile gerçekleştirir.⁴⁸ Talâk işlemini gerçekleştirmek isteyen kişi iki adil yetkili kişinin bu işleme, sırasına göre eşlerin evlerinin bulunduğu bölgedeki ya da kadının evinin bulunduğu bölgedeki ya

⁴⁵ Önceki kaynak, madde 38.

⁴⁶ Libya, Evlilik ve Boşanma ile ilgili 1984/10, sayılı kanun Eşler arasında ayrılık 1. Bölüm 71. madde.

⁴⁷ Önceki kaynak, madde 72.

⁴⁸ Önceki kaynak, madde 73.

da her ikisinin de ikamet ettiği bölgedeki ya da evlilik akdinin yapıldığı yerdeki mahkemede tanıklık etmesi için mahkemeden izin alması gerekir.⁴⁹

Talâk işlemine tanıklık etmeye yönelik sunulan başvuru dilekçesi şu belge ve bilgileri içermesi gerekir: Eşlerin kimlikleri, meslek bilgileri, adres bilgileri, bulunması halinde çocuk sayısı ve çocukların yaşları, sağlık ve eğitim durumlarını gösterir belge.⁵⁰ Dilekçeye evlilik sözleşmesi ve kocanın mali durumunu gösterir belge de eklenir.

Mahkeme tarafların arasını düzeltmek için eşleri mahkemeye çağırır. Kocanın mahkemeye dilekçe yoluyla iletişime geçmesi ve şahsen hazır bulunmaması halinde onun bu davranışı, isteğinden vazgeçtiği yönünde yorumlanır. Kadının mahkemeyle dilekçe yoluyla iletişime geçerek şahsen hazır bulunmaması ve aynı zamanda yazılı açıklamada da bulunamaması halinde mahkeme, gelmemesi halinde dosyanın temelli kapanacağını savcılık yoluyla kendisini bilgilendirir. Kadının adresinin bilinmediği ortaya çıkarsa bu durumda mahkeme gerçeği araştırması için savcılıktan yardım alır. Kocanın konu hakkında sahtekârlığı ortaya çıkarsa, kadının isteği doğrultusunda ceza kanununun 361. maddesi hükümlerine göre cezalandırılır.⁵¹

Tarafların gelmesi halinde istişare odasında konu hakkında görüşmeler başlar ve aynı zamanda tanıklar ve mahkemenin dinlenmesinde yarar olacağını düşündüğü kişiler dinlenir. Mahkeme hakemlerin ya da aile meclisinin ya da tarafların arasını düzeltmeye yeterli olduğunu düşündüğü kişilerin atanması da dâhil olmak üzere gerekli tüm işlemleri yapar. Ailenin çocuğu bulunması halinde mahkeme, aralarını ıslah etme ve düzeltme amaçlı iki defa çaba gösterir ve otuz günden az olmayacak şekilde tarafları ayırır, eşler arasında ıslah ve düzelme olması halinde bu durum tanıklar huzurunda tutanaklara geçirilir.⁵²

⁴⁹ Önceki kaynak, madde 79.

⁵⁰ Önceki kaynak, madde 80.

⁵¹ Libya, Evlilik ve Boşanma ile ilgili 1984/10, sayılı kanun Eşler arasında ayrılık 1. Bölüm 81. madde.

⁵² Önceki kaynak, madde 82.

Eşlerin arasını düzeltme mümkün olmaması halinde mahkeme, kadının ve çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için yukarıdaki iki maddeye dayanarak koca tarafından maksimum otuz gün içinde tutanak kâtipliğine yatırılmak üzere bir tutar belirler.⁵³

2.3.2.3 Ürdün kanunları

Ehli teklif olması durumunda koca, talâk / boşama konusunda söz sahibidir.⁵⁴ Boşanmaya konu kadının boşanabilmesi için kendisiyle sahîh bir evlilikle evlenilmiş olması gerekir.⁵⁵ Kocanın bu işe ehliyetli olarak kendi iradesiyle karısını mahkemede boşaması ya da boşadığını ikrar etmesi halinde kendisinden bunun aksine bir iddia dinlenmez.⁵⁶ Buna göre verilen karar geri dönüşü olmayan bâin talâk olarak olarak sadır olur.⁵⁷

Eşler arasında anlaşmazlık ve çekişme çıkması ve karşı tarafın kendisine evlilik hayatını sürdürmeyi imkânsız kılacak şekilde sözlü ya da fiili zarar verdiğini iddia etmesi halinde her iki taraf da tefrik talebinde bulunabilir.⁵⁸

- a) Tefrik talebi kadından gelmesi halinde ve kocasının kendisine zarar verdiğini ispat etmesi durumunda mahkeme aralarını ıslah etmek için çaba gösterir. Ancak bu konuda başarısız olması halinde koca, karısı ile iyi geçinmesi için uyarılır ve dava bir aydan az olmayacak şekilde ertelenir. Bu süre zarfında da aralarının düzelmemesi halinde konu iki hakeme sevk eder.
- b) Davalı taraf koca olması halinde ve aralarında geçimsizlik bulunduğunu ispat etmesi durumunda mahkeme aralarını ıslah etmek için çaba gösterir. Ancak bu konuda başarısız olması halinde aralarının düzelmesi ümidiyle dava bir aydan az olmayacak şekilde ertelenir. Bu sürenin dolmasının ardından koca davada ısrar

⁵³ Önceki kaynak, madde 83.

⁵⁴ Ürdün Ahvali Şahsiyye Kanunu 2010, 1976/61 sayılı kanun düzeltme 2001/82, madde 83.

⁵⁵ Önceki kaynak, madde 84.

⁵⁶ Ürdün Ahvali Şahsiyye Kanunu 2010, 1976/61 sayılı kanun düzeltme 2001/82, madde 91.

⁵⁷ Önceki kaynak, madde 133.

⁵⁸ Önceki kaynak, madde 132.

etmesi ve aralarının da düzeltilememesi halinde mahkeme durumu iki hakeme sevk eder.

- c) Hakemlerin, eşlerin arasını düzeltme gücüne sahip iki adil erkek olması şart koşulur. Mümkünse bunlardan birisi kadının, diğeri de erkeğin ailesinden seçilir, bu mümkün olmaması halinde mahkeme ıslah yeteneğine sahip deneğimli iki erkek atanmasına karar verir.
- d) Hakemler eşler arasındaki anlaşmazlık ve geçimsizlik nedenlerini ya bizzat eşlere ya da komşularına ya da hakemlerin faydalı olacağına inandığı başka taraflara sorarak araştırırlar. Hakemler araştırma sonucunu yazılı rapor halinde mahkemeye sunarlar. Buna binaen hakemler aralarının rıza esasına dayalı olarak düzelebileceğine kanaat getirirlerse bunu belirtirler.
- e) Hakemler eşlerin arasını düzeltememeleri halinde; problemin kadından kaynaklandığı anlaşılması durumunda, mehir ve onunla ilgili meselelerin tutarından az olmayacak şekilde uygun gördükleri bir tazminat (ivaz) karşılığında tefrik işlemi gerçekleşir. Problemin kocadan kaynaklandığı anlaşılması durumunda ise bâin talâkla tefrik işlemi gerçekleşir ve bu durumda kadın, kocaasının boşamış olması halindeki diğer bütün haklarını talep eder.
- f) Hakemler problemin her iki eşten kaynaklandığına karar vermeleri durumunda tefrike karar verilir. Bu durumda mehir, problemin derecesine göre aralarında pay edilir. Problemin derecesi tespit edilememesi halinde onlardan alınacak ivaz takdir edilerek tefrik işlemi gerçekleştirilir.
- g) Kadının ödemesi gereken herhangi bir tazminata karar verilmesi ve tefriki de kadının talep etmesi durumunda, kocanın ertelenmesine onay vermemesi durumunda iki hakemin tefrik kararı almadan önce bu tutarı ödemesi gerekir. Kocanın bu ödemenin tecil edilmesini kabul etmesi durumunda hakemler bedel karşılığı bu tefrik işlemini onaylarlar. Mahkeme de buna göre karar alır. Ancak tefrik talebi kocadan gelmiş ve iki hakem de kadının tazminat ödemesine karar vermişse, mahkeme tefrik ve tazminat konusunda hakemlerin kararına göre hüküm verir.

- h) İki hakem görüş ayrılığına düşerse mahkeme onlar dışında iki hakem atar ya da onlara üçüncü bir kişi ekler. Bu durumda çoğunluğun görüşüne göre karar verilir.
- i) Bu iki hakemin, ulaştıkları sonuçları bir rapor halinde mahkemeye sunmaları gerekir ve mahkeme de bu maddenin hükümlerine uygun olması halinde bu rapor ışığında karar verir.

2.3.2.4 Katar kanunları

Talâk, sahîh bir evlilik bağının şer'i olarak belirtilen ifadelerle çözülmesidir.⁵⁹

Aile ve tereke konuları ile ilgili anlaşmazlıklar ve çekişmelerdeki davalara Aile Mahkemesi olarak adlandırılan ilk derece ya da İstinaf mahkemesinde yer alan bir ya da daha fazla daire bakar.⁶⁰ İlk Derece Mahkemesi bünyesinde yer alan Aile Mahkemesi, aile ve tereke konuları ile ilgili yüksek adalet komitesinin belirleyeceği anlaşmazlıklar ve çekişmelerdeki karar yetkisi tek bir hâkime tevdi edilebilir.

Mahkeme, akli yeti eksikliği nedeniyle kısıtlı kişilerin (mahcûrun aleyh) evlenmesine ancak yasal velisinin onayının ardından ve belirlenen mehrin, şahsın maddi imkânlarına uygun olup olmadığını teyit etmesinden sonra izin verebilir. Şahsın yasal vekili onay vermemesi durumunda mahkeme onay vermesi için süre tayin eder. Bu süre zarfında itiraz etmemesi ya da itirazı geçerli bir sebebe dayanmaması durumunda mahkeme şahsı evlendirir.⁶¹

Eşler arasındaki ayrılık şu şekilde gerçekleşir:⁶²

- 1- Talâk: Kocanın iradesine dayalı ayrılık türüdür.
- 2- Muhâleâ: Karı-kocanın anlaşmasına dayalı ayrılık türüdür.

⁵⁹ Katar Aile Kanunu 2006/22, Madde 2- 2. Bab: Talak, madde 106.

⁶⁰ Önceki kaynak, madde 2.

⁶¹ Önceki kaynak, madde 16.

⁶² Önceki kaynak, 2. Kitap, **el-Fırka beyne'z-Zevceyn**, 1. Bab, Ahkâm Amme, madde 101.

3- Fesih: Mahkemenin kararına dayalı ayrılık türüdür.

4- Taraflardan birinin vefat etmesi ile gerçekleşen ayrılık.

Ayrılık konusuna bakan mahkeme, kadının ve çocukların nafakasını garanti etmek amacıyla ve bakımları ve ziyaretlerini ilgilendiren geçici tedbir işlemleri ile alakalı zaruret gördüğü hallerde karar verir.⁶³ Mahkeme, tahrir ya da irtidat ya da kadının yeni müslüman olması ya da evlilik akdinin rükunlerinden birisinin ihlal edilmesi durumları ile alakalı tefrik davasında karar verilinceye kadar eşlerin birbirinden uzak durmasını talep eder.⁶⁴

2.3.3 Aynı Ülke İçindeki Mezhep ile Kanunların Karşılaştırılması

Konu ile ilgili Libya, Fas, Ürdün ve Katar ülkelerinde uygulanan kanunlar bu ülkelerin mensup oldukları mezhep görüşleri ile irtibatlandırılmış ve genel olarak boşanmanın meşruluğu yönünde işlem yapılmıştır. Ancak buna rağmen, boşanma yöntemine bağlı olarak bazı hükümlerde yasalar ile dini görüşler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin iki tarafın anlaşması ile gerçekleşen boşanmalarda kadının boşanmayı reddetmesi halinde boşanma işlemi gerçekleşmemektedir. Bazı kanunlar da ilk karısının onayı olmadan ya da onu boşamadan erkeğe ikinci bir eş ile evlenmeye izin vermemektedir. Bu durumda kocasının ikinci evliliği yapmasını istemeyen kadın boşanmayı reddetmekte ve koca da böylece arada kalmaktadır. Bu durum İslami kurallara aykırı bir tutumdur.

Ayrıca boşanma, zaruri durumlar hariç, başvurulmaması gereken istisnai bir eylem sayılır. Asıl olan, evlilik ilişkilerinin süreklilik ve devam esası üzerine bina edilmesidir. Bilindiği üzere evlilik fayda ve yarar sağlaması için meşru kılınmıştır. Ancak bu fayda bazen zarara dönüşebilir ve bu durumlarda bu zararın bertaraf edilmesi gerekir. Bu da bazı durumlarda ancak boşanma yoluyla sağlanabilir.⁶⁵

⁶³ Önceki kaynak, madde 102.

⁶⁴ Önceki kaynak, madde 103.

⁶⁵ Bkz. Sekkur, A., (2018). *Dirase Mukarene beyne'l-Mezahibi'l-Eerbaa ve'l-Kanuni'l-Mağribi*, Mecelletu'l-Kanun ve'l-Amal, www.droitetentreprise.com.

Dört ülkenin de (Libya, Ürdün, Katar ve Fas) şahsi haller kanunları, evlilik ve boşanma ile ilgili konuların her ayrıntısına, İslam hukuku ile ilişkili olacak şekilde yer vermiştir. Zira bu ülkeler mensup oldukları mezhep farklılığına rağmen (Libya ve Fas Maliki, Ürdün Hanefi, Katar ise Hanbeli mezhebine mensuptur) İslam ülkeleridir. Doğal olarak bütün bu mezhepler sünni mezheplerdir ancak toplumun yapısından kaynaklı olarak kanunlardaki basit bazı değişikliklerden dolayı bu yasalar bazı farklılıklar içermektedir.

Şahsi haller kanunu ile fertlerin kendi aralarındaki ilişkileri düzenleyen yasalar kastedilir. Libya devleti, şahsi haller ile ilgili muameleleri, kişilerin tabi oldukları dinin emirlerine göre düzenler.⁶⁶

2.3.3.1 Libya kanunları ile maliki mezhebinin karşılaştırılması

Libya devletinde şahsi haller ile ilgili konular, İtalya işgali günlerinden bu yana İslam dini hukukuna göre Maliki mezhebi hükümleri üzerine bu konuda yazılı yasalar olmaksızın Şer'i mahkemelerde görülür.

Libya şahsi haller kanunları, kadın hakları ile ilgili gözle görülür anayasal çıkmazlara neden olmaktadır. Feminist çevreler, bu yasaların bazı metinlerinin anayasaya aykırı olduğunu savunmaktadırlar. Kadın hakları savunucuları ise farklı açıdan konuya yaklaşarak diğer bazı metinlerin anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmektedirler.

2.3.3.1.1 Yasal uygulamalar

Bu anayasal çıkmazlarla alakalı pratikte birkaç örnek verilebilir: Evlilik ve boşanmayı konu alan 1984/10 sayılı kanunun bazı maddelerinin düzeltilmesi ile ilgili 2015/14 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bu kanunun giriş kısmında, öngörülen düzeltmelerin, yürürlükteki kanunları denetleme kurulu tarafından, İslam hukukuna göre düzeltilmesini önerdiği belirtilmiştir. Giriş bölümünden anlaşıldığı üzere bu kurul, o dönemin Genel Ulusal Kongresi yasama organı tarafından ilim ehli, fakih ve işinin uzmanı kişilerden oluşturulmuştur. Yasa koyucular, bu kanunun çıkarılmasının

⁶⁶ Câziye Ş., (2020). *Nazra Neseviyye Li'Dusturiyyeti Kavanini'l-Ahval's-Şahdiyye fi Libya*, Hukuk Fakültesi, Bingazi Üniversitesi, Mudevvene Muessesetu Ferid Riş İbrit.

arkasında yatan sebebi, medeni yasaların İslam hukukuna göre uyarlanmasını sağlamak olarak belirtmişlerdir.

2.3.3.1.2 Adli uygulamalar

2013 yılında Yargıtay Anayasa Dairesi tarafından, evlenme ve boşanma konusunu ele alan 1984/10 sayılı kararın 13.maddesini düzelten 1994/9 sayılı kararın 1. maddesinin İslam hukukuna aykırı olması nedeniyle –açıklamaya göre- anayasaya uygun olmadığı yönünde karar verilmiştir. İptal edilen madde, erkeğin gerekçeli ciddi nedenleri bulunması durumunda ve aşağıdaki iki şartı yerine getirmesi halinde ikinci bir kadınla evlenebileceğini belirtmiştir.

a) Erkeğin karısının, ilgili yerel mahkemede verdiği onay.

b) Kadının davacı olduğu davada, ilgili yerel mahkemenin onayı.

Yukarıda geçen bu iki şarttan birine riayet edilmemesi halinde evlilik batıl kabul edilmiştir.

Bu madde o dönemde yasal bağlamda, had cezası, kısas ve diyet gibi konularda İslam hukukunun esas alındığı bir ortamda çıkan anayasal bir madde olmasına rağmen, İslam dininin mubah kıldığı, erkeğin birden fazla kadınla evlenme hakkını, yüksek mahkemenin kararına kayıtlı kılmıştır.⁶⁷

2.3.3.2 Fas kanunları ile maliki mezhebinin karşılaştırılması

Fas kanunlarının Talak anlayışı ve uygulanması konusunda Maliki mezhebi hükümlerine göre İslam dini hukukuna riayet ettiği görülmektedir. Bu durum önceki konuda ülke kanunlarının ele alındığı yerde açıkça görülmüştür. Zira bu kanunlar, talak işleminin karı – koca ilişkisinin şartlara göre ve yasal takip sonucunda bu kanunlara göre çözülmesi yani ortadan kaldırılması olduğunu ifade etmiştir.⁶⁸ Talak

⁶⁷ Câziye Ş., (2020). *Nazra Neseviyye Li'Dusturiyyeti Kavanini'l-Ahval's-Şahdiyye fi Libya*, Hukuk Fakültesi, Bingazi Üniversitesi, Mudevvene Muessesetu Ferid Riş İbrit.

⁶⁸ Üçüncü bölüm, Talak, madde 78.

eylemine, ailenin dağılması ve çocukların zarar görmesi nedeniyle istisnai durumlar haricinde başvurulmaz.⁶⁹

2.3.3.3 Ürdün kanunları ile hanefi mezhebinin karşılaştırılması

Ürdün kanunlarının Talak anlayışı ve uygulanması konusunda Hanefi mezhebi hükümlerine göre İslam dini hukukuna büyük oranda riayet ettiği görülmektedir. Ancak kanunlar talak işleminin mahkemede gerçekleşmesini şart koşmuş ve boşanmanın bunun dışında gerçekleşmesi halinde belirlenen süre zarfında mahkemeye başvurulmasını gerekli kılmıştır. Ürdün şahsi haller kanununda konuyla alakalı aşağıdaki madde yer almaktadır.

Koca, karısını mahkeme dışında boşaması halinde bu talâk işlemini mahkemede tescil ettirmesi gerekmektedir. Tescil ettirmemesi halinde tescil işlemleri için on beş gün içinde Şer'i mahkemeye müracaat etmesi gerekir. Bu süreyi aşanlar, Ürdün ceza kanununun öngördüğü cezaya çarptırılırlar. Mahkemenin, gıyabi boşama işlemini tescil tarihinden itibaren bir hafta içinde kadına bildilmesi gerekir.⁷⁰

2.3.3.4 Katar kanunları ile hanbeli mezhebinin karşılaştırılması

Katar kanunlarının, şahsi haller konusunda Hanbeli mezhebi hükümlerine göre İslam dini hukukuna riayet ettiği görülmektedir. Hakkında nas bulunmayan konularda ise Mahkemenin başka görüşü değerlendirme ihtiyacı görmemesi halinde Hanbeli mezhebinin racih görüşünü tercih etmiştir. Hakkında herhangi bir nas bulunmayan bir konu hakkında Hanbeli mezhebinde racih bir görüş bulunmaması halinde dört mezhepte yer alan görüşleri değerlendirir. Bunun mümkün olmaması halinde genel fıkıh kuralları tatbil edilir.⁷¹

Bu kanun Hanbeli mezhebine mensup kişilere uygulanır. Bunun dışında kalanlara ise onlara ait hükümler tatbik edilir. Müslüman olmayanlara ise aile ile ilgili konularda

⁶⁹ Fas, Fas Ahvali Şahsiyye Kanunu, Resmî Gazete no 5184, 5 Şubat 2004, Perşembe günü, Zahir Şerif no 22-04-1 12 Zilhicce 1424 (3 Şubat 2004), Aile yasası hükmündeki 03-07 sayılı kanun.

⁷⁰ Fas, Fas Ahvali Şahsiyye Kanunu, Resmî Gazete no 5184, 5 Şubat 2004, perşembe günü, Zahir Şerif no 22-04-1 12 Zilhicce 1424 (3 Şubat 2004), Aile yasası hükmündeki 03-07 sayılı kanun.

⁷¹ Önceki kaynak madde 3.

onlara ait hükünler uygulanır. Her halükârda bu kanunun hükümleri tarafların istemeleri halinde ve din ya da mezhep olarak farklı olmaları halinde tatbik edilir.⁷²

⁷² Önceki kaynak madde 4.

3. TALAK TÜRLERİ VE BUNLARIN ÜLKENİN MEZHEBİ İLE KANUNLARI ARASINDA KARŞILAŞTIRILMASI

3.1 Talak Türleri

3.1.1 Helal ve Haram Olması Yönüyle Talâk ve Hükümü (Sünnî ve Bid'î Talak)

3.1.1.1 Sünnî Talâk

Sünnî talâk, İslam hukukunun emrettiği şekilde gerçekleştirilen talâk türüdür. Bu talâk türünde kocanın karısını boşama keyfiyeti, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetine uygundur. Bu talâk türü; aşağıdaki ayete göre, kocanın karısını cinsel ilişkiye girmediği bir temizlik döneminde tek bir talâk ile boşaması ve ardından da iddeti sona erinceye kadar terk etmesidir. Ayrıca bu talak türü süre açısından da sünnidir. Zira koca karısını cinsel ilişkiye girmediği bir temizlik döneminde boşamıştır. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ (لِعَدَّتِهِنَّ) “Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın.”⁷³

İbn Mesud bu ayetin anlamı ile alakalı şöyle demiştir: “Cinsel ilişkiye girmeden temiz olan kadınlar” anlamındır. Hz. Ali de “İnsanlar, talak konusunda Allah'ın emirlerine uysalar, hiçbir erkek bir kadını kendi arkasından gelmeye mecbur bırakmazdı. Zira önce onu tek bir talak ile boşar ardından üç defa hayız süresince onu bırakır ardından dilerse onu geri alır.” Yani, kadın iddet günlerinde olduğu sürece onu geri döndürür. Böylece Allah boşama eylemini gerçekleştiren erkeğe bundan pişman olması halinde eşini geri döndürme fırsatı tanımıştır.”⁷⁴

⁷³ Talâk 65/1.

⁷⁴ el-Fıkhi, S., (2003). **Daru'l-Asime**, Riyat, Suudi Arabistan Krallığı, c:II, s:2/390.

3.1.1.1.1 Sünni talakın hükmü⁷⁵

Cinsel ilişkinin gerçekleşmediği temizlik döneminde ya da hayız dönemi dışında ya da hamilelik dışında gerçekleşen boşanma eylemi için:

Sünni talak için kadının hayız olmaması şart koşulur.⁷⁶ Sahihayna ve diğer eserlerde yer aldığı gibi Hz. Ali'nin kızgınlığı nedeniyle eşini hayız döneminde boşaması buna örnektir.

Talâk eyleminin, kadının nifas halinde gerçekleşmemesi gerekir. Zira İbn Ömer'in rivayet ettiği hadiste Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) “Temizleninceye kadar onu elinde tutsun sonra hayız görsün sonra temizlensin sonra isterse boşasın” emrine göre sünnet talakı temizlik döneminde vuku bulur ki nifas hali de temizlik dönemi değildir.

Talâk işleminin, cinsel ilişkinin gerçekleşmediği temizlik döneminde gerçekleşmiş olması gerekir. İbn Ömer'den rivayet olunan bir hadiste Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) “Ona dokunmadan (cinsel ilişkiye girmeden) boşasın” emri buna delildir.

Bu temizlik döneminde kocasının karısını birden fazla talak ile boşamaması şartı ile alakalı ise Dar Kutni İbn Ömer'den aşağıdaki hadisi rivayet etmiştir: Buna göre kendisi eşini hayız halinde boşamış sonra da bunun dışındaki temizlik dönemide de iki defa daha boşamak istemiştir. Bu durum Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaştığında “Ey İbn Ömer Allah böyle emretmemiştir. Sen sünneti uygulama konusunda hataya düştün. Bu konudaki sünnet temizlik dönemini beklemen ve her bir temizlik döneminde tek bir sefer boşaman gerekir” buyurmuştur.

Sünni talakı bid'i talaktan ayıran yönler:

“Alimler, zifafa girilmiş bir kadının talak işleminin sünnet üzere gerçekleşebilmesi için cinsel ilişkiye girilmemiş bir temizlik döneminde tel bir talak ile vuku bulması

⁷⁵ el-Buhari, M., (2003). **er-Ravza**, en-Nediyye, Dar İbnu'l-Kayyin, Riyat, Suudi Arabistan, c:II, s:242.

⁷⁶ Bkz. İbn Abidin, M., (1992). **Reddu'l-Muhtar ala'd-Dürri'l-Muhtar**, Daru'l-Fikir, Beyrut b2, c:III, s:357.

konusunda hemfikirdir. Ayrıca cinsel ilişki sonrası hayız döneminde gerçekleşen talak işleminin de sünnet üzere gerçekleşen bir talak işlemi olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir. Bu görüşte ittifak etmelerine neden olan konu İbni Ömer'in rivayet ettiği hadise binaendir. Buna göre "İbn Ömer eşini boşamış Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in döneminde eşini hayız halinde boşamış ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de ona, ona söyleyin temizleninceye kadırı karısını geri getirsin sonra hayız olup temizlensin ardından isterse onu tutsun isterse ona dokunmadan (cinsel ilişkiye girmeden) boşasın. İşte bu iddet Allah'ın kadınların boşanmasını istediği dönemdir.⁷⁷ Bu hadise göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınların iki halde boşanmasını yasaklamıştır. Bunlardan ilki kadının hayız olması halinde, ikincisi ise hayızdan temizlenmesinin adından cinsel ilişkiye girilmesi halinde. Bu iki şarta uyulan talak sünni talak uyulmayan talak ise bed'i talaktır.⁷⁸

3.1.1.2 Bid'i Talâk

Bid'i talak, erkeğin, karısına bid'i olarak boşsun ya da niyet olmaksızın bid'i talakla boşamasıdır. Erkeğin karısını hayızlı yahut nifaslı iken veya cinsel ilişkide bulunduğu temizlik döneminde boşamasıdır. Eğer boşama cinsel ilişkide bulunmadığı temizlik döneminde vuku bulmuşsa kadın hayız oluncaya ya da aynı temizlik döneminde cinsel ilişkide bulununcaya kadar gerçekleşmez. Bana göre bunların arasında herhangi bir çelişki bulunmamaktadır. Zira burada bahsettikleri talak işleminin tek bir seferde niyet olmaksızın bâin olarak gerçekleşmesi, anında gerçekleşmesinden daha âm bir mana ifade etmesidir. Musannıfın ifadesine göre bu şekilde tanımlanmaması halinde bâin talak hemen vuku bulur çünkü bid'i talak bu bahsedilenlerle sınırlı değildir. Bâin talak yukarıda geçtiği gibi bid'idir. Bid'i olarak sen boşsun dese bu ric'i tek talak sayılır çünkü bidat bâin talakta var olabilir. Talak hayız halinde olabilir ve beynune olup olmamasında şüphe oluşabilir ve bu şüphe nedeniyle talak sabit olmaz. Aynı durum şeytan talakı demesi halinde de aynıdır."⁷⁹

⁷⁷ Şeybani, A., **Müsned İmam Ahmed b. Hanbel**, c:IX, s:207.

⁷⁸ Bkz. el-Busti, M., (1988). **el-İhsan fi Tekribi Sahihi İbn Hibban**, Düzenleme: el-Emir Alaü'-Din Ali b. Bilban el-Farisi, (ö 739), thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, s:10/80.

⁷⁹ İbn Abidin, **Reddu'l-Muhtar ala'd-Dürri-Muhtar**, c:III, s:376.

3.1.1.3 Bu Konuda Mezhep ile Kanunların Karşılaştırılması

3.1.1.3.1 Libya kanunları⁸⁰

- a. Talak örfi olarak sarıh ifadelerle gerçekleşir. Talak, söyleyen kişi niyet etmediği sürece kinayeli lafızlarla vuku bulmaz. Kişinin niyeti de ancak kendisinin itirafı ile anlaşılır.
- b. Konuşma yetisine sahip olmayan bir kişi talak eylemini yazılı olarak gerçekleştirebilir.
- c. Konuşma ve yazma yetisine sahip olmayan birisi anlaşılır işaret yoluyla talak işlemini gerçekleştirebilir.⁸¹

Ayrıca Libya kanunları şunlara da yer vermiştir

- a. Boşama eylemini gerçekleştiren kişinin akıl baliğ olması, talak işleminin gerçekleştiği lafzı bilerek ve kasıtlı seçmiş olması ve ne dediğinin farkında olması gerekir.
- b. Yaşı küçük, deli, akıl sağlığı yerinde olmayan, bu işe zorlanmış ve temyiz özelliğine sahip olmayan kişilerin talak işlemi geçerli olmaz.⁸²

Libya kanunu ayrıca şunları eklemiştir

- a. Talak eylemi ancak sahıh bir evlilik sonrası ya da ric'i talak sonrası iddetli olması ile gerçekleşir.
- b. Bir şeyin yapılması ya da terkedilmesi şartına bağlanan (muallak) talak geçerli değildir.

⁸⁰ Evlenme, boşanma ve sonuçları ile alakalı Libya Şahsi Haller Kanunu 1984/10.

⁸¹ Madde 31.

⁸² Madde 32.

- c. Talak ya da haram bir şeye yapılan yeminin bozulması ile gerçekleşmez.
- d. Sözlü ya da yazılı ya da işaret olarak sayıya bağlı talaklar üçü tamamlamaması hali hariç sadece tek bir talak sayılır.⁸³

3.1.1.3.2 Fas kanunları⁸⁴

Talak, şartlarına göre karı ve koca tarafından evlilik bağının yargı kontrolü altında bu maddenin hükümlerine göre çözülmesidir.⁸⁵ Boşanmayı isteyen taraf konuya ehil kişilerin buna tanıklık etmesi için sırasıyla ailenin evinin bulunduğu ya da kadının ikamet yerinin bulunduğu ya da evlilik sözleşmesinin yapıldığı yerin tabi olduğu mahkeme dairesinde izin alması gerekir.⁸⁶

Taraflar arasında ıslah sağlanamamsı halinde mahkeme kadına boşanma işlemine tanıklık etmesi için izin verir. Kadının ve çocukların hakları 84 ve 85. Maddeye göre tespit edilir.

Koca, karısına verdiği temlik hakkını kullanmaktan onu mahrum edemez.⁸⁷

Tam sarhoş, boşamaya ikrah edilmiş ve aşırı öfkeli kişilerin talak başvuruları kabul edilmez.⁸⁸

Boşama ya da eşini kendisine haram sayma yeminini bozması ile talak gerçekleşmez.⁸⁹

Lafız ya da işaret ya da yazılı olarak gerçekleşen sayıya bağlı talak ancak tek talak olarak kabul edilir.⁹⁰ Bir işin yapılmasına ya da yapılmamasına bağlanan boşamalar gerçekleşmez.⁹¹

⁸³ Madde 33.

⁸⁴ Fas, Fas Şahsi Haller Kanunu, Resmi Gazete no 5184, 5 Şubat 2004, Perşembe günü, Zahir Şerif no 22-04-1 12 Zilhicce 1424 (3 Şubat 2004), Aile yasası hükmündeki 03-07 sayılı kanun madde.

⁸⁵ Madde 78.

⁸⁶ Madde 79.

⁸⁷ Madde 89.

⁸⁸ Madde 90.

⁸⁹ Madde 91.

⁹⁰ Madde 92.

⁹¹ Madde 93.

3.1.1.3.3 Ürdün kanunları⁹²

Mükellef olması durumunda koca, talâk / boşama konusunda söz sahibidir.⁹³ Boşanmaya konu kadının boşanabilmesi için kendisiyle sahih bir evlilikle evlenilmiş olması gerekir.⁹⁴ Koca boşama konusunda üç fartlı mecliste olmak şartıyla üç boşama hakkına sahiptir.⁹⁵

Talâk, sözlü ve yazılı olarak gerçekleşir. Bunları yapmaktan aciz olan kişi ise, amacını ifade eden işaret ile gerçekleştirir.⁹⁶ Sarhoş, sinir ya da başka nedenlerden ötürü temyiz özelliğini kaybetmiş ve ne dediğini bilmeyen, bu işe zorlanmış, baygın ya da uykuda olan kişinin talak işlemi gerçekleşmez.⁹⁷ Bir işin yapılması ya da terkedilmesine bağlı işlemler ile de talak vuku bulmaz.⁹⁸ Lafız ya da işaret olarak tek bir mecliste gerçekleşen sayıya bağlı mükerrer talak ancak tek talak olarak kabul edilir.⁹⁹

3.1.1.3.4 Katar kanunları

Katar kanunları aşağıdaki hallerde talak işleminin gerçekleşmeyeceğini belirtmiştir:¹⁰⁰

- a) Bir işin yapılmasına ya da yapılmamasına ya da bir haberin tasdik edilmesi veya yalanlanmasına bağlanan boşamalar.
- b) Zifaf sonrası iddet ya da hayız esnasında veya cinsi münasebet sonrası temizlik günlerinde talak gerçekleşmez.
- c) Boşama ya da eşini kendisine haram sayma yeminini bozması ile talak gerçekleşmez.

⁹² Ürdün, Şahsi Haller Kanunu 2010/61 sayılı kanun, yıl 1976, 2001/82 sayılı düzenleme.

⁹³ Madde 83.

⁹⁴ Madde 84.

⁹⁵ Madde 85.

⁹⁶ Madde 86.

⁹⁷ Madde 88.

⁹⁸ Madde 89.

⁹⁹ Madde 90.

¹⁰⁰ Ürdün, Şahsi Haller Kanunu Madde 108.

d) Sözlü ya da yazılı ya da işaret olarak ard arda sayıya bağlı talaklar sadece tek bir talak sayılır.

3.1.2 Geri Dönüşü Olup Olmaması Yönüyle Talâk (Ric'i ve Bâin)

Talak iki türdür Ric'i ve Bâin. Ric'i talak, kocanın karısını onun tercihinine bırakmaksızının geri döndürmesidir. Bu talakın şartı zifafın gerçekleşmiş olmasıdır. (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَذَرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا)¹⁰¹ “Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayasızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır,”¹⁰² ayeti ile Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hayız iken hanımını boşayan ibni Ömer' onu geri döndürmesini emrettiği ibn Ömer'in rivayet ettiği hadise¹⁰³ binaen bu konuda ittifak sözkonusudur ve herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır.

Bâin talak ise zifaf, boşama sayısı ve hul talakta ıvaza bağlı talak olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Beynuneği gerektiren talak sayısının, (الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ) “(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır”¹⁰⁴ ayetine bağlı olarak üç bağımsız talak olduğu konusunda ittifak bulunmaktadır.¹⁰⁵

¹⁰¹ Talak 65/1.

¹⁰² Talâk 65/1.

¹⁰³ Ahmed, **Müsned İmam Ahmed b. Hanbel**, c:IX, s:207.

¹⁰⁴ Bakara 2/229

¹⁰⁵ İbn Rüşd, **Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktasid**, c:III, s:83.

3.1.2.1 Ric'i Talâk

Ric'i talâk; erkeğin, kadının iddet süresi dolmadan onun rızısı olsun olmasın yeni bir akde gerek olmardan eşine dönebildiği boşama türüdür.¹⁰⁶ Lafızlarında yumuşaklık bulunan her ifade ric'i olup ifadeleri sert olan lafızlar ise bâin talaktır.

Ric'i talak lafızları

Ebu Hanifeye göre ric'i talak ifadeleri dört tanedir.

- a. Enti talik (sen boşsun) ki bu ifade nasa tabidir.
- b. Enti vahide (sen teksin/tek başınasın) Bu ifade birincisine kıyas edilmiştir.
- c. İ'teddi (iddete gir) sözcüğü
- d. İstebrii rahimek (Hamile olmadığından emin ol). Bu da öncekine kıyas edilmiştir.¹⁰⁷

3.1.2.2 Bâin Talâk

Bâin talak üçten az olan talaktır bu nedenle zifaf gerçekleşmemiş kadında vuku bulan talak türü olduğunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Muhâlea talakında vuku bulması ile alakalı ihtilaf söz konusudur. Ayrıca bu talak türü ivazsız vuku bulup bulmayacağı konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Bu talak türünün vuku bulunmasının ardından ric'at geri dönme konusu nikâhın yeniden başlaması hükmündedir. - Burada kastedilen mehir, veli ve rıza şartıdır.- aksi takdirde cumhura göre iddet tamamlanmış sayılmaz. Bazıları aşağıdaki şaz görüşü belirtmişlerdir: Muhâlea talakla boşanan kadınla ne iddet günlerinde ne de dışında kocası evlenemez. Bu görüşü savunanlar iddet günlerinde evliliğin yasaklanmasının sanki ibadet gibi görmüşlerdir.

¹⁰⁶ Cüzeyri, A., (2003). **el-Fıkıh ala'l-Mezahibi'l-Arbaa**, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, b2, c:IV, s:378.

¹⁰⁷ Sa'di, A., (1984). **en-Nitef fi'l-Fetava**, tkk. Salahuddin en-Nahi, Daru'l-Furkan, Amman, Ürdün, b2, s:321.

Üç talakla boşanan beynûne talakla alakalı âlimlerin tamamı; üç talakla boşanan kadının ilk kocasına ancak başka bir erkekle evlenip cinci münasebetin gerçekleşmesinin ardından helal olacağı görüşünü savunmuşlardır. Bu görüşe Refa'a bin Semveil hadisini delil sunmuşlardır: kendisi karısı Temime binti Vehb'i üç talakla ar döneminde boşamıştır. Daha sonra da onu Abdurrahman b. Zübeyr nikâhlamıştır. Ardından da ondan çekinmiş ve ona dokunmadan ayrılmıştır. Bunun üzerine ilk eşi Rifaa onu tekrar nikâhlamak istemiştir. Bu durumu ar'e bildirmiş ar de onu bu evlilikten menetmiştir. Başka bir eşle Cinsi münasebete geçmeden o sana helal olmaz buyurmuştur.¹⁰⁸

Said b. El-Müseyyib bu konuda şaz bir görüş ortaya koyarak şöyle demiştir: (حَتَّى تَنْكِحَ) (رَوْجاً غَيْرَهُ) “bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe”¹⁰⁹ ayetinin genel ifadesine göre bu durumdaki bir kadının ilk kocasına aynı akitle geri dönmesi caizdir demiştir. Hasan Basri hariç herkes cinsel organların buluşması ile helal olur derken Hasan Basri cinsel ilişkinin gerçekleşmesi ile helal olur demişlerdir. Cumhur ise had cezasını gerektiren, oruç ve haccı iptal, eşleri koruyan ve mehri gerektiren cinsel ilişki ile helal olur demişlerdir ki bu cinsel organların buluşmasıdır.

Malik ve İbnu'l-Kasım da kadın ancak sahih bir akit ile mubah cinsel ilişkinin gerçekleşmesi neticesinde helal olur demişlerdir.¹¹⁰

3.1.2.3 Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Talak Türlerinin Karşılaştırılması

3.1.2.3.1 Maliki mezhebi ile Libya kanunlarının karşılaştırılması

Libya kanunları İslam dininin öğretileri ile uyumlu düzenlenmiştir. Şahsi haller ile alakalı kanunlarında talakın ric'i ve bâin olarak iki tür olduğu belirtilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁸ el-Bağdadi, A., (1987). **Muvaddah Avhamü'l-Cem' ve't-Tefrik**, Thk. Abdu'l-Mu'tı Emin Kaleci, Daru'l-Marife, Beyrut, c:II, s:113.

¹⁰⁹ Bakara 2/230

¹¹⁰ İbn Rüsd, **Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktasid**, c:III, s:106.

¹¹¹ Evlenme, boşanma ve sonuçları ile alakalı Libya Şahsi Haller Kanunu 1984/10, ikinci kısım, genel hükümler, madde 29.

- a) Ric'i talak evlilik akdini ancak iddet süresi sona ermesi ile sonlandırır.
- b) Bâin talak evlilik sözleşmesini vuku bulduğu anda sonlandırır.

Üçü tamamlayan talak, zifaf öncesi gerçekleşen talak, bedel üzere gerçekleşen talak, ila, hicr, zihar ve gıyab nedeniyle gerçekleşen talak dışındaki talaklar ile bu kanunun bâin olduğunu belirttiği talak hariç bütün talaklar ric'i olarak gerçekleşir.

3.1.2.3.2 Maliki mezhebi ile Fas kanunlarının karşılaştırılması

Talak konusu ile alakalı maddelerin çoğu İslam dininin hükümleri ile uyumludur. Ancak bazı durumlarda mahkemeyi gerekli kılmıştır. Fas Aile Hukuku yasalarının 122. maddesi şu şekildedir: “Îlâ ve nafakasızlık durumu hariç mahkemenin karar verdiği her talâk türü bâin talâktır.” 123. maddede buna şunu eklemektedir. “Üç talâkın tamamlanması, zifaf öncesi talâk, anlaşmalı talâk, muhâlea ve mümellek talâk türleri hariç, erkeğin gerçekleştirdiği her talâk türü ric'i talâktır.”

Koca karısını iddet süresi içerisinde geri döndürebilir. Koca, ric'i talâkla boşanmış olduğu karısını geri döndürmek isterse iki adil tanık bu duruma şahitlik eder. Bu tanıklar hemen mahkemeyi durum hakkında bilgilendirirler. Mahkeme geri döndürme (ric'at) belgesini düzenlemeden önce kadını çağırarak durumda hakkında bilgi verir. Kadın geri dönmeyi reddetmesi halinde yukarıda geçen kanunun 94. maddesine göre mahkemeye başvurabilir.¹¹²

Ric'i talâk iddetinin sona erdiğini kadın ifade eder.¹¹³ Üç talâk ile boşama durumu hariç bâin talâk evlilik ilişkisini hemen sonlandırır. Ancak bu durum evlilik akdini yenilemeye engel teşkil etmez.¹¹⁴

¹¹² Evlenme, boşanma ve sonuçları ile alakalı Libya Şahsi Haller Kanunu 1984/10, ikinci kısım, genel hükümler, madde 124.

¹¹³ Önceki kaynak madde 125.

¹¹⁴ Önceki kaynak madde 126.

3.1.2.3.3 Hanefî mezhebi ile Ürdün kanunlarının karşılaştırılması

Talak türleri konusundaki Ürdün kanunları İslam dininin belirlediği hükümlerle uyumludur.

Sahih bir geri dönüş (ric'at) birinci ve ikinci talâk sonrasındaki iddet süresi içinde gerçekleşir. Üçüncü talâk ile ise Beynûnet-i kübrâ gerçekleşir.¹¹⁵ Üç tamamlanan talâk, zifaf öncesi talâk, bedel karşılığı gerçekleşen talâk ve bu kanunun bâin olarak kabul ettiği talâk hariç her talâk ric'i talâk olarak gerçekleşir.¹¹⁶

Ric'i talâk hemen evlilik bağıni ortadan kaldırmaz. Koca, iddet süresi içerisinde karısını sözlü ya da fiili eylemlerle geri döndürebilir. Geri döndürme (ric'at) hakkı iskat edilemez, kadının rızasına bağlı değildir ve yeni bir mehir gerekmez.¹¹⁷

Bu kanunun 93. maddesinde ele alınan bâin talâk evlilik ilişkisini hemen sonlandırır.¹¹⁸ Bu talâk, tek ya da çift bâin talâk olması halinde tarafların rızası ile nikâhın yenilenmesinde bir engel bulunmamaktadır.¹¹⁹ Beynûnet-i kübrâ, iddeti sona eren kadının hülle amacı olmaksızın başka bir erkekle evlenmesi ile ortadan kalkar. Bu durumda zifafî şart koşulur. Kadının bu erkekten boşanması ve iddetini tamamlamasının ardından ilk eşine helal olur.¹²⁰

3.1.2.3.4 Hanbelî mezhebi ile Katar kanunlarının karşılaştırılması

Katar kanunları talak türleri konusunda İslam dininin emirlerine uygun düzenlenmiştir.

Talâk iki çeşittir: Ric'i ve bâin¹²¹

a. Ric'i talâk ile evlilik akdi soa ermez. Fakat iddet süresinin bitmesi ile sona erer.

¹¹⁵ Ürdün, Şahsi Haller Kanunu 2001/93.

¹¹⁶ Önceki kaynak madde 94.

¹¹⁷ Ürdün, Şahsi Haller Kanunu 2001/93 madde 97.

¹¹⁸ Önceki kaynak madde 98.

¹¹⁹ Önceki kaynak madde 99.

¹²⁰ Önceki kaynak madde 100.

¹²¹ Katar, Aile Kanunu 2006/22, 2. kısım Talak Madde 111.

b. Bâin talâk ile evlilik akdi anında sona erer. Bu iki çeşittir:

- 1) Beynûnet-i suğrâ: Boşanan kadın, kendisini boşayan kocasına ancak yeni bir akid ve yeni bir mehir ile helal olur.
- 2) Beynûnet-i kübrâ: Boşanan kadın, kendisini boşayan kocasına ancak başka bir erkekle evlenmesinin, gerçek zifafın gerçekleşmesinin ve şer'i olarak sahih bir evliliğin ardından iddet süresini tamamlaması ile helal olur.

Üç talâkın tamamlandığı talâk ile zifaf öncesi gerçekleşen talâk hariç bütün boşanmalar ric'i talâk konumundadır. Bu kanunda ele alınan talâk ise bâin ya da fesh talâktır.¹²²

3.1.3 Siga Yönüyle Talâk: Sarih ve Kinayeli

3.1.3.1 Sarih Talâk

Sarih kelimesinin sözlük anlamı: Başkalarının yorumlarına ve tevillerine gerek bırakmayacak şekilde açık ve net ifade manasındadır. Sarraha kelimesi de açıkladı ortaya çıkardı anlamındadır. Başka bir alanda kullanılmaksızın talak konusunda ise sarih sözcüğü niyete bakılmaksızın şer'i hükmün verilmesidir.¹²³

Buna göre sarih talak; ente tâlıkun (sen boşsun) ve tallaktüki (seni boşadım) gibi ifadelerle boşnmanın gerçekleşmesidir. Bu talat türünde birden fazlaya ya da bâin talaka niyet etse ya da bir şeye niyet etmese bile tek ric'i talak gerçekleşir. Öyle ki enti tallak (birçok talakla boşsun) dese bununlak iki ya ad üç ya da otuz üç talakı kastetse bu durumda da niyete bakılmaksızın tek bir ric'i talak vuku bulur.

Boşamayı şahse izafe etese ya da boyun, köle, ruh, beden, ceset, yüz gibi kadını ifade eden kelimelere bağlasa ya da onun organlarının çoğunluğuna bağlasa veya el, ayak

¹²² Katar, Aile Kanunu 2006/22, 2. kısım Talak Madde 112.

¹²³ İbn Nüceym, S., (2002). **en-Nehru'l-Faik Şerhu Kenzi'd-Dekaik**, thk. Ahmed Azv Inaye, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, c:II, s:321.

gibi şeyleri zikrette ya da yarım boşama ya da üçte bir boşama ya da bir ili iki boşama arasına bağlasa bu tek talak olarak vuku bulur."¹²⁴

3.1.3.2 Kinâî Talâk

Kinaye: amacın gizli olduğu ifadelerdir. Niyet olmaksızın ya da konuya delalet eden bir kanıt olmakzının kinayeli ifadelerle talak gerçekleşmez. Dirhemle satış meselesinde olduğu gibi burada maksada delil olarak bu ifade genelde o ülke para biribine hamladilereke anlaşılır. Aynı şekilde niyeti hacca bağlamışında da durum aynıdır zira orası talak yeri değildir. Zira talak mansını ve başka manaları içirme ihtimali sözkonusdur. Bu nedenle burada anlamı tayin edecek kanıt gereksinim bulunmaktadır. Bu tür talak üç çeşittir: Üç ifade bulunmaktadır ki bunlarla ric'i talak gerçekleşir ve bunlarla ancak tek bir talak vuku bulur. Bu ifadeler şunlardır: i'teddi, istebrei rahimek, enti vahide. Birinci ifade nikahtan vazgeçme adına iddet sayma anlamını ve Allah'ın nimetlerini sayma anlamını içermektedir. Eğer kişi birinci manayı kasdederek kullanmışsa talak gerçekleşir. Bu talak geri dönüşe (ric'at) açık bir talak işlemidir. Ancak ikincisi iddet anlamında kullanılması nedeniyle amaca açıkça işaret etmektedir. Bu nedenler de boşadığı kadından uzak olma anlamını ifade etmektedir.¹²⁵

3.1.3.3 Sarih ve Kinayeli Talâk Konusundaki Aynı Ülke İçindeki Kanunlar ile Mezhep Görüşlerinin Karşılaştırılması

3.1.3.3.1 Libya kanunları

Libya kanunları sarih ve kinâî talak türlerinde İslam dininin öğretileri ile uyumlu düzenlenmiştir.

- a. Talâk, örfi olarak sarih kabul edilen lafızlarla gerçekleşir. Kinayeli ifadelerle talâk, ancak söyleyen kişinin niyeti boşama olduğunda gerçekleşir, diğer türlü gerçekleşmez. Niyet de ancak o şahsın bunu itiraf etmesiyle anlaşılır

¹²⁴ en-Nesefi, A., (2011). **Kenzu'd-Dekaik**, thk. Said Bektaş, Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, s:270.

¹²⁵ el-Ayni, M., (2000). **el-Binaye Şerhu'l-Hidaye**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, c:V, s:360.

- b. Konuşma yetisi olmayan kişilerde talâk, boşama kasdı taşıyan yazılı ifadelerle gerçekleşir.
- c. Konuşma ve yazma yetisi bulunmayan kişilerde talâk, anlaşılır işaretlerle gerçekleşir.¹²⁶

3.1.3.3.2 Fas kanunları

Fas kanunları Talâk eyleminin, onu ifade eden sözlü ve yazılı anlaşılır ifadelerle gerçekleşeceğini belirtmiştir. Bunları ifade etme yetisinden yoksun kişilerde ise talâk amacını ifade eden işaretlerle gerçekleşir.¹²⁷

3.1.3.3.3 Ürdün kanunları

Ürdün kanunları sarîh ve kinâî talak türlerinde İslam dininin öğretileri ile uyumlu düzenlenmiştir.

Talâk, sözlü ya da yazılı olarak gerçekleşir. Bunları ifade etme yetisinden yoksun olan kişiler ise bu konuya delalet eden işaretlerle gerçekleştirir.¹²⁸ Boşanma üzerine ya da haram vb fiiller üzerine yapılan yeminlerle talâk gerçekleşmez. Bu ifadelerle boşanmanın gerçekleşmesi için bunları söyleyen kişinin eşini muhatap alması ya da bu sözleri eşine izafe etmesi gerekir.¹²⁹ Buna göre talâk, sarîh ifadelerle ve niyet şartı aranmaksızın örfî olarak boşanmayı ifade eden sözcüklerle talâk gerçekleşir. Talâk anlamı taşıyan kinayeli ve benzeri sözcüklerde ise niyetle beraber boşama eylemi gerçekleşir.¹³⁰

¹²⁶ Evlenme, boşanma ve sonuçları ile alakalı Libya Şahsi Haller Kanunu 1984/10.

¹²⁷ Fas Şahsi Haller Kanunu, madde 73.

¹²⁸ Ürdün, Şahsi Haller Kanunu 2001/86.

¹²⁹ Önceki kaynak madde 92.

¹³⁰ Önceki kaynak madde 95.

3.1.3.3.4 Katar kanunları

Katar kanunları sarîh ve kinâî talak türlerinde İslam dininin öğretileri ile uyumlu düzenlenmiştir.¹³¹ Buna göre talâk şu şekilde gerçekleşir:

- a. Talâk, sarîh ve kinayeli ifadelerle, bunları yapma yetisinden yoksun kişilerde ise bunları ifade eden anlaşılır işaretlerle gerçekleşir.
- b. Boşama niyeti ile söylenmiş kinayeli sözlerle talâk gerçekleşir.

Ancak kanun gerçekleşebilmesi için bunun mahkemede vuku bulmasını şart koşturmuştur. Bu nedenle Katar kanunları bu tür boşamanın mahkemede hâkim huzurunda sarîh olarak gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu durumda hâkim, boşamayı ifade etmeden önce eşlerin arasını düzeltmeye çalışır. Bununla beraber, mahkeme dışında gerçekleşen talâk eylemi mahkemede kanıt ve ikrar ile kayıt altına alınabilir ve bu durum kadına bildirilir.¹³²

3.1.4 Mümellek Talâk (Kadının Talâk Hakkına Sahip Olması: Tefviz-i Talâk) ve Muhâlea Talakı

3.1.4.1 Tefviz Talâkı

Kadının tevkili (yetkilendirilmesi)¹³³

Bu konuda üç farklı görüş bulunmaktadır: ihtilaf, tevcih ve tercih:

- a. İhtilaf: Kadının kendi kendini boşama konusunda yetkilendirilmesi konusunda alimler iki farklı görüş ortaya koymuşlardır. İlki caizdir derken diğer görüş caiz olmadığını savunmuştur.

¹³¹ Katar, Aile Kanunu 2006/22, 2. kısım Talak Madde 107.

¹³² Önceki kaynak madde 113.

¹³³ Lahim, A., *El-Metla' ala Zadi'l-Müstkni' (Fıkhu'l-Usra)*, (2010). Dar Kunuzi İşbilya, Riyat, c:III, s:53.

- b. Tevcih: Bu konuda da iki görüş bulunmaktadır. İlki, birinci görüşün yönlendirilmesini savunurken ikinci görüş diğer görüşün yönlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

3.1.4.1.1 **Yönlendirilmelidir diğen birinci görüşe göre, kadın kendi kendini boşayabilir zira**

- a. Köle azad etmede kadının yetkilendirilmesi caiz olup yabancıda olduğu gibi kendi kendini boşamada da yetkilendirilebilir.
- b. Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) eşlerini kendisiyle beraber kalıp kalmama konusunda serbert bırakmıştır. Kalma ve gitme konusunda tercih etme hakkı sunma caiz ise aralarındaki benzerlik nedeniyle boşanma konusunda yetkilendirilmesi de caizdir.

3.1.4.1.2 **İfadenin, kadının kendi kendini boşaması konusunda yetkilendirmeye cevaz verilmemesi anlamında yönlendirilmesi**

Bu görüşe göre:

- a. Allah Teâlâ boşama eylemini kadınların değil kocaların tasarrufuna vermiştir.¹³⁴
- b. Kadın olaylar karşısında çabuk tepki veren ve onlardan etkilenen bir yapıya sahiptir. Boşama eyleminin onun eline verilmesi halinde en basit nedenlerden ötürü bunu kullanmak isteyecektir. Bundan dolayı küçük nedenlerden ötürü evlilik hayatının yıkılmaması için kadınların bu konuda yetkilendirilmesi caiz değildir.

3.1.4.1.3 **Tercih**

Bu başlığın altında üç başlık bulunmaktadır

- a) Racih görüşün açıklanması

¹³⁴ İbn hazm, A., **el-Muhalla bi'l-Âsâr**, Beyrut, Daru'l-Fikir, c:V, s:197.

b) Tercihin tevcih edilip yönlendirilmesi

c) Tercih edilen görüş hakkında cevap verilmesi¹³⁵

Talak hakkında kadının yetkilendirilmesi konusundaki şer'i dayanaklar

Cumhura göre talak eyleminin kadına verilmesinin dayanağı (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكُمْ إِن (وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْأَخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُمْ أَجْرًا عَظِيمًا) (كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا فَتَعَالَيْنِ أُمْتُعَنَّ وَأَسْرَحَنَّ سَرَّاحًا جَمِيلًا) “Ey Peygamber! Hanımlarına de ki, "Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım." (28) "Eğer Allah'ı, Resülünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden iyilik yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır."¹³⁶ Ayetidir demişlerdir. Bu ayet nazil olduğu zaman Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) eşi Hz. Aîşe (r.anha)'nın yanına girmiş ve ona şöyle demiştir: “Yâ Âîşe! Ben sana bir şey söyleyeceğim, ama anne babana danışmadan bu hususta cevap vermeğe acele etmeyebilirsin. Hz. Aîşe de nedir o ya Resûlullah demiş ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine bu ayeti okumuştur. Bunun üzerine Hz. Aîşe bu hususta mı anne babama danışacakmışım? Ben Allah'ı, Resülünü ve ahiret yurdunu istiyorum, demiş ve adından sana söylediklerimi eşlerinize haber vermeyin demiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de kendisine onlardan bana soran olursa bunu haber ederim....” buyurmuştur. Ardından Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Aîşe'ye sorduğu bu soruyu diğer eşlerine de sormuş ve hepsi de Allah'ı, Resülünü ve ahiret yurdunu tercih etmişlerdir.”¹³⁷

Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesâi, İbn Mace Hz. Aîşe'den şunu rivayet etmişlerdir. Hz. Aîşe şöyle demiştir: “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bizi muhayyer bıraktı ve biz de onu seçtik. Bunu (talâktan) bir şey saymadı.”¹³⁸

Mümellek talâkın yapısı ile alakalı fakihler farklı görüşleri ortaya koymuşlardır. Başka bir ifadeyle bu talâk türü yapısı itibariyle ric'i mi yoksa bâin mi olduğu konusunda

¹³⁵ Lahim, A., **El-Metla' ala Zadi'l-Müstknî' (Fıkhu'l-Usra)**, c:III, s:54.

¹³⁶ Ahzab 33/28-29.

¹³⁷ Bkz. Askalani, **Fethu'lm-Bari Şerhu Sahihi'l-Buhari**, c:VIII, s:522.

¹³⁸ Bkz. Kuşayri, M., (1999). **Minnetu'l-Mun'im fi Şerh Sahihi Müslim**, Safiyyurrahman el-Mubarek şerhi, Daru's-Selam, Riyat, c:II, s:439.

farklı görüşler bulunmaktadır. İmam Malik'e göre mümellek talâk, muhayyer talâktan farklı olarak talâkın ric'i olmasını gerektiren genel prensipler içine girmektedir. Fakat bazı Maliki fakihleri buna itiraz etmişlerdir. Mutarrif ve Eşheb gibi bazı fakihler İmam Malik gibi bu ric'i talâktır derken Asbağ Sahnun da kesin talâk yani onunla üç talâk aynı anda gerçekleşir demiştir. İmam Kasım da bu konuda bu talâkın tek bâin talâk olduğunu savunmuştur. Bilindiği üzere Maliki mezhebinde İbn Kasım'ın görüşü ile amel edilmektedir. İbn Asım el-Gırnati de bu konuda şöyle demiştir: el-Murteza eserinde, mümellek ve kazai talâkda tek bir talâk ile bâin talâk gerçekleşir denilmektedir.¹³⁹

➤ Mümellek talak sigaları ve türleri

Koca boşama eylemini bu işe işeret eden ifadelerle karısına verebilir. Buna; Emruki biyediki (boşanma işlemi senin elinde), Tallıkı nefsek (kendi kendini boşayabilirsin) ifadeleri örnek gösterilebilir. Ayrıca bu temlik bir ay bir sene gibi belli bir süre ile sınırlandırılabilir. Böyle bir durumda kadın, kendisine verilen bu hakkı belirlenen bu süre zarfında kullanabilir. Belli bir süreye bağlı olmayan yetkilendirmelerde ise bu yetkiyi kendisine verildiği anda kullanması gerekir. Örneğin kendisine yetki verilmesinin ardından taraflar bulundukları yeri terketmişler ya da başka bir konuya geçmişlerse bu hak düşer ve kadını bu hakkı kullanarak boşanma işlemini gerçekleştiremez.¹⁴⁰

3.1.4.2 Kanunların Tefviz Talâkı Konusundaki Görüşleri

3.1.4.2.1 Libya kanunları

Libya kanunlarında bu konu ile alakalı bir metin yer almamıştır.

¹³⁹ Bkz. Baci, S., (1912). *el-Munteka Şerhu'l-Muvatta*, Daru'l-Kitabi'l-İslami, Kahire, b2, c:IV, s:18.

¹⁴⁰ Önceki kaynak.

3.1.4.2.2 Fas kanunları

Koca eşine talâk yetkisi tanınması halinde kadın bu yetkiyi 79 ve 80. Maddelere binaen istediği zaman mahkemeye başvurmak suretiyle kullanabilir.

Mahkeme, eşlerin kendi arasında anlaştığı bu hakkın şartlarının mevcut olup olmadığını teyit eder ve 81 ve 82. Maddelere göre tarafların arasını düzeltmeye çalışır.¹⁴¹

Buradan Fas yasalarının¹⁴² kendisine kocası tarafından boşama hakkı tanınan kadının bu hakkını, sırasıyla karı kocanın evinin bulunduğu ya da kadının ailesinin evinin bulunduğu ya da ikamet yerinin bulunduğu ya da evlilik akdinin yapıldığı yerdeki mahkemesinin ilgili dairesinde iki adil tanığın şahitliği ile istediği zaman mahkemeye başvurmak suretiyle kullanabileceği anlaşılmaktadır.

Tefviz talâkına şahitlik izin dilekçesi, karı kocanın kimlik, meslek, adres bilgileri ile varsa çocuk sayısı, doğum tarihleri, sağlık ve eğitim durumlarını içerir. Bu dilekçeye, kocanın eşine boşama yetkisi verdiğini gösterir belge ile evlilik sözleşmesi de eklenir. Ayrıca kocanın maddi durumunu ve mali yükümlülüklerini gösterir bir belge de sunulur.

Yukarıda bahsi geçen 89. maddenin, kadına boşama hakkı tanındığına işaret ettiğini hatırlatmakta fayda vardır. Bu hak koca tarafından iradi ve münferid olarak eşe tanınmış olup kendisine tanıdığı bu hakkı kullanmadan onu azledemez.¹⁴³

Bu durum şer'i fıkıhın karar kıldığı hüküm ile uyumludur. Bir adamın İbn Mesut'a gelerek şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Benimle eşim arasında insanların arasında olan şeyler vardı. Eşim bana; benimle alakalı senin elinde olan yetkiler ben de olsaydı ben neler yapardım dedi. Adam da ona benim elimde olan yetkiler sana aittir demiş, bunun üzerine kadın da sen boşsun demiştir. İbn Mesut adama; bu ilk boşamadır ve iddet süresi içinde sen onun üzerinde daha çok hak sahibisin, ben bu konuyu

¹⁴¹ Fas Şahsi Haller Kanunu madde 89.

¹⁴² Aile kanunu madde 89.

¹⁴³ Aile kanunu madde 89.

müminlerin emir Ömer’e bir sorayım demiş ve sonra Hz. Ömer’e durumu anlatmıştır. Hz. Ömer de şöyle demiştir: Erkekler, Allah’ın onların eline verdiği yetkileri kadınların eline veriyorlar. Peki, sen dedin? İbn Mesut da ben bu ilk boşamadır ve iddet süresi içinde sen onun üzerinde daha çok hak sahibisin dedim, diye cevap vermiştir. Hz. Ömer de bu cevap karşısında ben de böyle düşünüyorum diye cevap vermiştir. Bundan farklı düşünseydim senin doğru cevap vermediğini söyledim.” Ebu Hureyre de Kadını kendi kendini boşadı: “Emruke biyedike” (Boşama yetkisi sana aittir) şeklinde rivayet etmiştir.¹⁴⁴

Yukarıda geçenlere göre mahkeme, eşler arasında anlaşılan tefviz (temlik) şartlarının yerine getirildiğini teyit etmesinin ardından, eşlerin arasını düzeltmeye çalışır ve gerekirse bu konu için iki hakem tayin edilebilir ya da tarafların aile meslislerini eşlerin arasını düzeltmeleri için bir toplantıya davet edilebilir.¹⁴⁵

3.1.4.2.3 Ürdün kanunları

Ürdün kanunları, yazılı bir belge olmak şartıyla kocanın boşama konusunda başkasını ve karısını yetkilendirebileceğini belirtmiştir.¹⁴⁶

3.1.4.2.4 Katar kanunları

Katar kanunları talak işleminin koca ya da resmi vekili ya da kocasının yetkilendirmesi ve bu hakkı tanınması halinde kadın tarafından gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir.¹⁴⁷

3.1.5 Muhâlea Talâkı

3.1.5.1 Hul’ Teriminin Anlamı

Hul’ sözlükte izale etmek, ortadan kaldırmak anlamlarına gelmektedir. Bazıları kelimenin dini anlamının karının ya da başkasının bedel karşılığı himaye ve korumayı

¹⁴⁴ el-Kurtubi, Y., (2000). **el-İstizkar**, thk. Salim Muhammed Ata-Muhammed Ali Muavvaz, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, c:VI, s:26.

¹⁴⁵ Mürşidi, E., **Envau’t-Talak ve Aksamuhu tibkan li’l-Kanuni’l-Magribi**, ed-Devliyye web sitesindeki Makale, https://www.mohamah.net/law_

¹⁴⁶ Ürdün Şahsi Haller Kanunu madde 87.

¹⁴⁷ Katar Şahsi Haller Kanunu 109.

kaldırmasıdır demişlerdir. Halil, hâkime gerek olmaksızın bedel karşılığı hul' caizdir demiştir. Hul' reşit olmayan kişiden, sefihden ve köleden olmamak şartıyla bu işe ehil kişiler tarafından gerçekleşir. Musannif şöyle demiştir: "Hul' tarzında gerçekleşen talakta ric'at (geri dönüş) bulunmamaktadır." Çünkü o bâin talaktır. Koca onu talak olarak belirtse de belirtmese de hul' lafzıyla boşaması halinde bedel ödenmese bile o bâin talak sayılır. Kadın kocasına bir şey ödeyerek kocasının onu buna karşılık boşaması durumunda bu yargıcın hükmünü gerekli kılmaz. El-Müdevvenede şöyle yer almıştır: Kocanın karısından bir şey alması ve ardından da bunu inkâr ederek bu falan şeye karşılıktı demesi halinde ve bunu talak olarak adlandırmaları bile bu işlem hul' talakı sayılır. Talak olarak adlandırmaları halinde ise adlandırdıkları şey geçerli olur. Bu bedelin illa kadın tarafından ödenmesi gerekmez. Kadının velisi ya da yabancı birisi tarafından bile ödense geçerli olur. Ancak bu ödemenin geçerli olabilmesi için ödemeyi yapan kişinin reşit olması, sefih ya da küçük ya da köle olmaması gerekir. Aynı zamanda talak işlemi bâin olarak vuku bulması halinde de koca bu bedeli alamaz. Huh' talakının delili de (فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ) "kadının evlilikten kurtulmak için bir meblâğ vermesinde taraflara bir vebal yoktur,"¹⁴⁸ ayeti ve Muvatta da geçen Habibe binti Sehl'in hadisidir. Hadiste; Kendisi kocasından ayrılmak istediğinde "Ey Allah'ın Resülü verdiği her şey bende durmaktadır" demiş, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de kocasına onları ondan al demiş ve ardından kadın ailesinin yanına dönmüştür."¹⁴⁹

Bu işlem caiz olmasaydı ar ona bunları alma iznini vermezdi.¹⁵⁰

Hul' talakı iki türdür: Bedelli ve bedelsiz. Çoğunluk birincisini hul' olarak adlandırmıştır.

Burada hul', teberru ve fidye konuları yer almaktadır. Malik şöyle demiştir: Mübaraa eyleminde kadın zifaf öncesi kocasına sana ait olan şeyleri alarak beni bırak demek suretiyle gerçekleşir. Muhâlea talakında ise kendine ati her şeyden vazgeçer. Fidyeye de ise kadın kendine ait bazı şeyleri kocasına verir ki bunların hepsi aynı manayı ifade

¹⁴⁸ Bakara 2/229.

¹⁴⁹ el-Bağdadi, A., (1997). *el-Esma el-Mübheme fi'L-Enba-i'l-Muhkeme*, thk. İzzeddin Ali es-Seyyid, Mektebetü'l-Hanci, Kahire, b3, c:VI, s:416.

¹⁵⁰ Nefravi, A., (1995). *el-Fevakih ed-Devani ala Risaleti İbn Ebi Zeyd el-Kayravani*, Daru'l-Fikir, c:II, s:34.

eder. Muhammed b. Yahya Teberru ile alakalı; bu türde kadın ne alır ne de verir demiştir. Ben de buna karşılık; bu daha çok ric'i talak türünü içermektedir derim. Muhâlea talakında kadın, kocasından aldıklarının yanında üzerine ekstra şeyler verir. Fidyе talakında kadın aldıklarının bir kısmını geri verir ki anlaşmalı talak da d bu böyledir. İbn Abdüsselam bazılarının, “Fidyе talakı ile boşanan kadın koçasından aldığı her şeyi geri verir” dediğini aktarmıştır. Ebu Ömer; Hul', sulh ve fidye talakları aynı işlemlerdir, sadece isimleri ve anlamları farklıdır demiştir. Bazıları ise hul' talakı her şeyin alındığı, musalaha (anlaşmalı) talakı bazı şeylerin alındığı, fidye talakı ise az ya da çok şeylerin alındığı talak türüdür demişlerdir.

İbn Muhrez de şöyle demiştir: Hul' talakı teberru değil tazminat talak türüdür. Zira kadın vefat etmiş olsa kocası mirasçılardan bu bedeli / tazminatı alır. Muhammed de koca borçlarının ödemesini karısına havale etse ve ardından da vefat etse borçlar kocaya geri döner demiştir. El-Metiti de birinci görüşü zikretmiş ve meşhur olan görüş budur ancak el-Müvaziye eserinde bunun aksi görüş yer almıştır demiştir.”¹⁵¹

3.1.5.2 Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Hul' Talakının Karşılaştırılması

3.1.5.2.1 Libya kanunları

Libya kanunları hul' talak ile alakalı İslam dininin öğretileri ile uyumlu düzenlenmiştir.

- a) Muhâlea: Kadının bedel ödemesi karşılığında eşlerin iradeleri ile talâk ya da hul' lafızları ile gerçekleşen boşama türüdür.
- b) Muhâlea talâkının sıhhati için kadının bedel ödemeye ehliyetli olması gerekir. Kocanın da bu kanunun 32. maddesine göre boşama işlemine ehliyetli olması gerekir.

¹⁵¹ İbn Arafâ, Muhammed b. Muhammed el-Vergami et-Tunusi el-Mekki, Ebu Abdullah, (ö 803) 1435/2014, el-Muhtasar el-Fikhi li-İbn Arafâ, thk. Hafız Abdurrahman Muhammed Hayr, Müessesetü Halef Ahmed el-Habsur, 4/91-92

- c) Bu bedel, iştirak nafakası ya da eş nafakası ya da ertelenmiş mehir ya da bunun dışında bir bedel olabilir.¹⁵²

Ayrıca kanun şunları da eklemektedir:¹⁵³

- a) Her iki eş de diğer taraf muhâleayı kabul etmeden önce bu işlemi vazgeçebilir.
- b) Muhâleadan, işi zora sokmak için koca vazgeçmiş ise mahkeme uygun bir bedel karşılığı muhâleanın gerçekleşmesine karar verir.
- c) Mahkeme kadının maddi imkânlarının iyi olmadığı yönünde bir sonuca ulaşması durumunda bedelin ödenme zamanını ödeyebileceği bir tarihe erteyebilir.
- d) Muhâlea, bâin talâk sayılır.

3.1.5.2.2 Fas kanunları

Fas kanunları, dini olarak kabul gören herşey aşırıya kaçmadan hul' bedeli olabilir.¹⁵⁴

Eşler yukarıda yer alan kanunun 114. maddesi gereğince muhâlea talâkına karar verilebilirler.¹⁵⁵ Yasal yaş sınırı altında olan reşid kadın muhâlea talâkını kendisi yapar. Bu durumda olan bir kadın muhâlea yapması halinde talâk gerçekleşir ancak bedelin ödenmesi yasal (şer'i) vekilinin onayı ile gerçekleşir.¹⁵⁶ Muhâleanın zorlama ya da kocanın kendisine zarar verme amacıyla gerçekleştiği anlaşılması halinde ödediği bedeli geri alır. Ancak her halükârda talâk gerçekleşir.¹⁵⁷

Annenin maddi durumu kötü olması halinde çocukların hakkını ya da onların nafakalarını etkileyecek bir bedel muhâlea bedeli olarak kabul edilemez. Muhâlea ile boşanan anne çocuklarının nafakalarını karşılayamaması halinde bu nafakayı, kocanın

¹⁵² Madde 48, Muhalea.

¹⁵³ Madde 49.

¹⁵⁴ Madde 118.

¹⁵⁵ İkinci kısım, Muhalea Madde 115.

¹⁵⁶ Madde 116.

¹⁵⁷ Madde 117.

eşi ile alakalı hakkına zarar vermeksizin baba karşılar.¹⁵⁸ Eşler muhâlea prensiplerinde anlaşmaları ancak bedel konusunda anlaşamamaları halinde konu, tarafları uzlaştırmak için mahkemeye sevk edilir. Uzlaştırma sağlanamaması halinde mahkeme, mehir tutarını, evlilik süresini, muhâlea nedenlerini, kadının maddi imkânlarını göz önünde bulundurarak bedeli tardir ederek muhâleaya karar verir. Kadın bu durumda da hul' talebinde ısrar ederse koca buna itibar etmez. Bu durumda kadın anlaşmazlık kuruluna müracaat edebilir.¹⁵⁹

Aile hukuku kanunu bu durumu teyit etmiş ancak muhâlea bedelinin kadının ödeyebileceği makul bir bedel olması gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde bunun, kadının servetini muhâlea yoluyla elde etme ya da omuzlarına ödeyemeyeceği bir bedeli yükleme ile onun bu işe mecbur edilerek zorlandığı kabul edilecektir denmiştir.¹⁶⁰

3.1.5.2.3 Ürdün kanunları

Ürdün kanunları hul' talak ile alakalı İslam dininin öğretileri ile uyumlu düzenlenmiştir.

- a) Muhâleanın sihhati için karı - kocanın bu işe ehliyetli olmaları gerekir.
- b) Erginlik yaşına ulaşmamış bir kadın muhâlea ile boşanması halinde muhâlea bedelini ancak velisinin onayı ile öder.
- c) Bedel düşmesi halinde talâk, ric'i talâk olarak gerçekleşir ve bu talâk karşısında kadının kocasına anlaşıkları bedeli ödemesi gerekmez.¹⁶¹

Her iki eş de diğer taraf muhâleayı kabul etmeden önce bu işleminden (icap) vazgeçebilir.¹⁶² Dini olarak muhâlea bedeli sayılan herşey yasal olarak da muhâlea bedeli sayılır.¹⁶³ Muhâlea bedeli mehir dışında başka bir bedel olarak anlaşılması

¹⁵⁸ Madde 119.

¹⁵⁹ Madde 120.

¹⁶⁰ Madde 114.

¹⁶¹ Madde 49.

¹⁶² Madde 103.

¹⁶³ Madde 104.

halinde bu bedelin ödenmesi gerekir. Bu muhâlea talâkının ardından taraflar, mehir ve nafaka gibi haklardan da zimmetlerini temizlemiş olurlar.¹⁶⁴

Muhâlea esnasında taraflar herhangi bir bedel belirlememeleri halinde her iki taraf da mehir ve evlilik nafakası gibi karşı tarafa ait her türlü yükümlülükten kurtulurlar.¹⁶⁵ Taraflar herhangi bir bedel bulunmadığını belirtmeleri halinde muhâlea bu işlem ric'i talâk hükmüne geçer.¹⁶⁶ Bu durumda muhâlea akdinde açıkça belirtilmesi durumu hariç iddet nafakası hakkı ortadan kalkmaz.¹⁶⁷

3.1.5.2.4 Katar kanunları

Katar kanunları hul' talak ile alakalı İslam dininin öğretileri ile uyumlu düzenlenmiştir.

Hul', eşlerin karşılıklı razası ile ve kadının bedel ödemesi karşılığında hul' ya da bu manaya gelen başka bir sözcük ile evlilik sözleşmesini sonlandırılmasıdır. Bu işlem için kadının temizlik döneminde olması şart değildir ve bu durumda işlem fesih olur.¹⁶⁸ Muhâleanın sihhati için kadının bedel ödemeye, kocanın da talâk işlemini gerçekleştirmeyi ehliyetli olması gerekir.¹⁶⁹ Muhâlea bedeli, çocukların nafakası ya da başka bir hakkından vazgeçme karşılığı olamaz.¹⁷⁰

Muhâlea bedeli fasid olması halinde bu bedel iptal edilir ancak muhâlea işlemi sahih sayılır. Bu durumda mahkeme uygun bir bedel belirler.¹⁷¹ Eşlerin muhâleaya razı olmamaları halinde mahkeme eşlerin arasını düzeltmeye çabalar ve bu amaca yönelik maksimum altı ayı geçmeyecek şekilde iki hakem tayin eder. Bu süre zarfında hakemler eşlerin arasını düzeltmemesi halinde ve kadının, bütün yasal (şer'i) maddi haklarından feragat etmeye mukabil muhâlea talep etmesi halinde kocaya, kadına

¹⁶⁴ Madde 105.

¹⁶⁵ Madde 106.

¹⁶⁶ Madde 107.

¹⁶⁷ Madde 108.

¹⁶⁸ Üçüncü kısım, hul', madde 118.

¹⁶⁹ Madde 119.

¹⁷⁰ Madde 120.

¹⁷¹ Madde 121.

ödediği mehir geri iade edilir. Ardından da mahkeme boşanmalarına (tefrik) karar verir.¹⁷²

➤ **Muhâleada ivaz yapısı**

Muhâleanın gerçekleştiği ivaz ya da bedelin temlikî mümkün olan bir mal olması gerekir. Başka bir ifadeyle şer'i olarak ödenmesi mümkün olan bir bedel olması gerekir. Yeni yasa bu konuyu şöyle ifade etmiştir “Şer'i olarak kabul edilen bedeller aşırı ve zorlayıcı olmamak kaydıyla yasal olarak da muhâlea bedeli olarak kabul edilir.” Buna göre muhâlea bedeli, kocasının kendisini boşamasına karşılık kadının kocasına ödediği tutardır. Muhâlea karşılığı ödenen ivaz ya da bedelde aşağıdaki şartlar aranır:

- Değer ifade eden olan bir mal olması gerekir. Değeri olmayan mal karşılığı muhâlea yapılamaz.
- Kendisinden yarar sağlanacak bir mal olması gerekir. Domuz, içki ve ölü gibi şer'i olarak bir kıymet ifade etmeyen mallar muhâlea bedeli olamaz.

Nakit para ya da ticaret teklifi ya da mehir tutarı ya da nafaka karşılığı ya da iştirak nafakası ya da ertelenmiş mehir muhâlea bedeli olabilir. Buna göre kadın peşin ödenmiş mehri ya da ertelenmiş mehri ya da çocuklarının hakkı ile ilgili bedeller karşılığı muhâlea yapabilir. Ancak burada çocukların hakkı ile ilgili kısmın onların eğitim, beslenme ve sağlık giderlerini olumsuz etkilememesi gerekir.¹⁷³

¹⁷² Madde 122.

¹⁷³ Madde 118.

3.2 TALAK İLE İLGİLİ DİĞER HÜKÜMLER

3.2.1 Talakla İlgili Genel Şartlar

3.2.1.1 Talak Şartları

3.2.1.2 Maliki fıkıhçalarına göre sünnet talak şartları

Sünni talak: Kadının temiz olduğu dönemde cinsi bir münasabet olmaksızın gerçekleşen tek seferlik talak olup bunun aksine gerçekleşen talak da bid'i talak olarak adlandırılır. Hayız hali dışında olması mekruh görülmüş ve güsül ya da caiz bir teyemmüm öncesi geri dönüşe mecbur edilmez. Eğer kan gelişi muted bir kimse ise geri dönmeye zorlanır. Tercih edilen görüşe göre birincisinde iddet sonuna kadar beklenmez. Kabul etmemesi halinde ise buna zorlanır ardından hapsedilir daha sonra da darbedilir aksi takdirde hâkim onu geri döndürür. Aynı zamanda cinsel ilişki ve miras edinme konusu caiz olur. Daha doğru olanı kocanın kadını temizleninceye ve daha sonra hayız hali meydana gelip ve ardından tekrar temizleninceye kadar evde tutmasıdır. İddetin uzaması için hayız halinde ona mâni olmasının nedeni zifafa girmeden boşamanın caiz olması ya da tabbûdi olarak hal'i talakın önüne geçmek amacına yöneliktir. Geri dönmeye razı olmaması halinde ise konu hakkında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Hayız olduğu anlaşılması halinde kendisine tercih hakkı sunulur: Kadınlar konuyu teyit eder kabul etmemesi halinde temiz kabul edilir. Hayız halinde fasidin feshinde acele edilir. Talak ise velisine aittir. Lian gibi bir ayıp olmaksızın geri dönmeye zorlanır. Velisinin fesih ya da nafakaya zorlama hakkı bulunmaz. Zifaf olması halinde boşayan kişi üç boşama hakkına sahiptir aksi takdirde tek hakka sahiptir.”¹⁷⁴

¹⁷⁴ el-Cündi, H., (2005). **Muhtasar el-Allame Halil**, Thk. Ahmed Cad, Daru'l-Hadis, Kahire, s:114..

3.2.1.3 Hanbeli fıkıhçalarına göre sünni talak şartları

Sünni talakın gerçekleşebilmesi için, kadının sünni talaka muhatap olduğuna hükmedilebilmesi için bazı şartları taşıması gerekir. Bu şartlar kitap ve sünnetten istinbat edilmiş şartlardır.

1. Kadınla zifafın gerçekleşmiş olması gerekir
2. Hayız gören bir kadın olması gerekir. Bu nedenle hayız olmayan küçük yaşta bir kız ya da hayızdan kesilmiş yaşlı bir kadın olmaması gerekir.
3. Talakın işleminin kadının temiz/tahir olduğu günlerde vuku bulması gerekir.
4. Temizlik günlerinde kocasının kadınla cinsel ilişkiye girmemiş olması gerekir.
5. Hamile olmaması gerekir.
6. Tek talak olması gerekir.

Bir talakın sünni olup olmadığına hükmedilebilmesi için yukarıda geçen altı şartın mutlaka bulunması gerekir.¹⁷⁵

1-Kadınla zifafın gerçekleşmiş olması gerekir: Yani kocanın kadınıla zifafa girmiş ve cinsel münasebetin gerçekleşmiş olması gerekir. Eğer zifaf gerçekleşmeden boşama eylemi gerçekleşmiş ise böyle bir talak sünnet ya da bid'i talak konusu içine girmez. Bu nedenle kadın hayız olsa bile zifaf öncesi boşanabilir. Zifafın gerçekleşmiş olması şartının delili ise şu ayettir: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ) “Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın”¹⁷⁶ Zifaf olunmayın kadının iddeti yoktur. Ayeti tefsir eden sahabeye ve İbn Ömer'in hadisine göre kadının iddet öncesi boşanması gerekir. Buna göre sünnet üzere olan talakta kadının zifaf olması gerekir.

¹⁷⁵ Şenkiti, Şerhu Zadü'l-Müstenkaf.

¹⁷⁶ Talâk 65/1.

Dinde yer alan delillere göre hayız halindeki kadının boşanması yasaklanmıştır. Zira böyle bir durumda iddet günleri uzar ve kadın bundan zarar görür. Aynı zamanda temiz olduğu günlerde kocası cinsel ilişkiye geçmiş olabilir ve ardından onu boşaması halinde hamile olduğu anlaşılır ve yaptığına pişman olabilir. Ancak zifaf gerçekleşmemişse iddeti uzatmaya gerek bulunmamaktadır. Zira hamile olma riski yoktur.

Buna göre zifaf olmamış kadın hayız halinde olsa bile boşanması caizdir. Bu nedenle zifafın gerçekleşmediği bir kadın için onun boşanma işleminde sünnet şartlarının uygulanması gerekir denemez.

Bu birinci şarta göre kadının zifaf olması gerekir ki bu alimlerin ittifat ettiği bir konudur. Bu nedenle zifaf olmamış kadın sünni talak konusu içine girmez ve boşanması bidattır denemez. Bu sünnet ve bidat dışında üçüncü sınıfa dahildir.

2-Hayız gören bir kadın olması gerekir. Bu şarta göre hayız olmayan küçük yaştaki kızlar, hayızdan kesilmiş yaşlı kadınlar ve hastalık nedeniyle hayızdan kesilen kadınlar bu şartın dışında kalmaktadır. Buna göre küçük yaşta olması nedeniyle hayız olmayan kadınların talak işlemi, zifaf olmayan kadınlarda olduğu gibi sünnet üzere ya da bid'i olarak deyerlendirilemez. Bu nedenle iddeti aylarla değerlendirilir çünkü henüz hayız olmamaktadır. Hayızdan kesilenlerin iddeti ise üç aydır. Bu durumun teyit edilmesi halinde bu talak işlemi de sünni olarak tanımlanamaz. Daha önce de bahsedildiği gibi boşanması halinde hayız gören kadının iddeti uzar. Hayızından temizlenmesi halinde ve eşi ile cinsel münasebete geçmesi halinde hamile kalma ihtimali de bulunmaktadır. Kadının hayızdan kesilmiş olması ya da hayız görmeyecek derecede küçük yaşta olması halinde ne kadının ne de kocanın zarar görmemesi adına kanıtlara dayanarak hareket edilir. Bu ikinci şarta göre sünnet üzere talakın gerçekleştirilmesi için kadının hayız görmesi gerekir. Bu nedenle de hayız görmeyen küçük yaştaki kadınlar ve hayızdan kesilen yaşlı kadınlar bu şartın dışında kalır.

3-Talak işleminin kadının temiz/tahir olduğu günlerde vuku bulması gerekir: Kocanın karısını tahir / temiz olduğu günlerde boşaması gerekir. Bu nedenle bir talak işleminin sünnet üzere olduğunun söylenebilmesi için kadının temiz olduğu (hayız olmadığı) günlerde vuku bulması gerekir. Kadının haiz halinde boşanması halinde İbn

Ömer'den rivayet edilen hadise ve (فَطْلُقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ) “iddetlerini gözeterek boşayın”¹⁷⁷ ayetine dayanarak ittifakla bu talak bid'i sayılır. Bu üçüncü şarta göre kadının temiz olması ve hayız halinde olmaması gerekir.

4-Temizlik günlerinde kocasının kadınla cinsel ilişkiye girmemiş olması gerekir: Kadın temizlense ve ardından o temizlik günlerinde cinsel ilişkiye girse ve bu ilişkiden sonra talak gerçekleşse bu talak işlemi bid'i sayılır. Bu talak işleminin sünnet sayılabilmesi için bu cima sonrası kadının tekrar hayız olması beklenir. Bu cima sonrası eğer kadın hayız olur ve temizlenirse isterse onu boşar. Buna delil Sahihi Müslim'de yer alan İbn Ömer'in Salim b. Abdullah b. Ömer'den eşi hayız halinde iken onu boşaması hadisesi hakkında rivayet ettiği hadistir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem); “Ona söyleyin karısını geri getirsin ve ardından temizleninceye kadar beklesin sonra hayız olsun ve sonra temizlensin ardından onunla cinsel münasebete geçmeden isterse boşasın isterse vazgeçsin”¹⁷⁸ buyurmuştur. Buna göre cinsel münasebete geçmeden önce ifadesi ile; cinsel münasebete geçtiği temizlik günlerinde boşayamaz ancak o günlerin ardından hayız olup temizlenince boşayabilir. Zira bu cinsel ilişki sonrası kadın hamile kalmış olabilir ve yaptığına pişman olabilir.

Bu dördüncü şarta göre: Kadının hamile kalmasından korukulur ki erkekler genelde hamile olduğunu anladığı eşini boşadığına pişman olurlar. Zira böyle bir durum hem ona hem de çocuğuna zarar verir.

5-Hamile olmaması gerekir: Hamil olması halinde boşanma işlemi sünnet üzerine ya da bid'i olarak değerlendirilmez. Hamile olduğunu bildiği halde boşamak istemesi durumunda tercih hakkına sahiptir. Talak işleminin sünni talak olarak değerlendirilebilmesi için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in “Hâil ya da hamile olarak boşasın”¹⁷⁹ diyen hadisine binaen kadının hamile olmaması gerekir.

Hâil: Cinsel ilişkinin gerçekleşmediği temizlik dönemi anlamına gelir. Hamile: Alimler hamileliğin boşama eylemine engel olmadığı konusunda icma etmişlerdir.

¹⁷⁷ Talâk 65/1.

¹⁷⁸ el-Makdisî, A., **el-Mugni maa's-Şerhi'l-Kebir**, c:VIII, s:403.

¹⁷⁹ Ahmed, **Müsne'd İmam Ahmed**, c:VIII, s:408, Müslim, **el-Müsne'd es-Sahih**, c:II, s:1095, h: 1471.

Erkek, eşinin hamile olduğunu öğrendikten sonra da boşayabilir ve bu boşama işlemi sahih ve muteberdir.

6-Tek talak olması gerekir: Bu talak işleminin sünnet bir talak sayılabilmesi için tek bir talak olarak gerçekleşmiş olması gerekir. Cumhura göre örneğin karısına seni iki ya da üç talakla boşadım diyerek birden fazla talakla boşaması halinde bu talak işemi bid'i sayılır. Böyle bir işlemi yapan kişi günahkâr sayılır. Birden fazla talakla eşini boşayan kişi Allah ve Resûlüne isyan etmiş sayılır.

İbn Ömer ve İbn Abbas (r.anhum)'dan rivayet olunan hadise göre Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bir adam gelerek “Ben karımı yüz talakla boşadım demiş, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de ona üç talakla eşin sana haram olmuştur geri kalan doksan yedisi ile Allah'ın kitabı ile dalga geçtin”¹⁸⁰ buyurmuştur. Başka bir rivayette de oyuncak edindin buyurmuştur. Çünkü böyle bir eylem dinin öğretilerine aykırıdır. Belirlenen boşama sayısı üzerine boşama eklenmesi bidat ve günahdır. Bunu işleyen kişi günahkâr olur. Bir kısım alim grubu da karısını bir seferden fazla talakla ya da hayız olduğunu bildiği halde bid'i talakla boşayan kişinin bu işlemini öğrenen mahkeme o kişiyi cezalandırması gerekir görüşünü savunmuşlardır. Zira bu kişi Allah'a isyan etmiş ve sınırı çiğnemiştir. Eğer bu durum şahsın kendi itirafı ile ortaya çıkar ve eşini bid'i bir talakla boşadığı teyit edilirse sünnete muhalefet etmesi nedeniyle cezalandırılır.

Kanıt: Sünnet üzere olan talak yukarıda geçen şartlara haiz olması gerekir. Bunları taşımayın bir talak sünnet bir talak sayılmazBuna dayanarak bu şartlar iki kural içinde toplanabilir: Buna göre sünnet bir talak için durum (mevdı') ve sayı şart koşulur.

Durum (mevdı') sözcüğü ile kadınla zifaf olunmuş olması, boşanma esnasında temiz olması (hayız olmaması), bu temizlik döneminde cinsel ilişkiye girilmemiş olması ve kadının hamile olmaması şartları kastedilir. Sayı ile ilgili şart ile de bu boşamanın tek boşama olması kastedilir. Bunlar talak işleminin sünnet üzere gerçekleştiğinin söylenebilmesi için sağlanması gereken şartlardır.

¹⁸⁰ el-Medini, M., (1985). **Muvatta İmam Malik**, tashih. Muhammed Fuad Abdalbaki, Beyrut, Lübnan, Daru'l-İhyau't-Türasi'l-Arabi, c:II, s:550.

Karısını, cinsel ilişkiye geçmediği temizlik döneminde tek bir talakla boşaması, kadının; hayız görmeyen küçük yaşta birisi ya da hayızdan kesilmiş yaşlı bir kadın olmadığı anlamına gelir. Bu durumda da kadın her ay adet gören bir kadın olarak ele alınır.

Buna göre karısını (temiz olduğu günlerde) tek bir talakla boşaması ifadesi ile bu talak hayız günleri dışına çıkar. (Cinsel ilişkiye girmeden) ifadesi ile de aynı temizlik günlerinde cinsel ilişkiye girmesi hariç kalır. (Temizlik günleri) ifadesi ile kadının hayız gören bir kadın olması gerekir. Yazar şartları bu esaslar üzerine derlemiş ve şöyle demiştir: (Tek bir defa boşamışsa) ifadesi ile sayı şartı, (temiz olduğu sırada) ifadesi ile şu iki şartı kastetmiştir: 1-Kadının hayız gören bir kadın olması 2-Talak sırasında temiz olması ve cinsi münasebetin gerçekleşmemiş olma şartı kastedilmiştir.¹⁸¹

3.2.1.4 Konu Hakkındaki Kanunlar ve Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Talak Şartlarının Karşılaştırılması

3.2.1.4.1 Libya kanunları

Talak şartları hakkındaki Libya kanunları İslami hükümlerle uyumlu düzenlenmiştir.

1. Boşama eylemini gerçekleştiren kişinin akıl baliğ olması, talak işleminin gerçekleştiği lafzı bilerek ve kasıtlı seçmiş olması ve ne dediğinin farkında olması gerekir.
2. Yaşı küçük, deli, akıl sağlığı yerinde olmayan, bu işe zorlanmış ve temyiz özelliğine sahip olmayan kişilerin talak işlemi geçerli olmaz.¹⁸²

İnfaksızlık nedeniyle boşanma¹⁸³

¹⁸¹ Şankıtı, *Şerhu Zadü'l-Müstegni*, c:IV, s:290-291.

¹⁸² Evlenme, boşanma ve sonuçları ile alakalı Libya Şahsi Haller Kanunu 1984/10, madde 32.

¹⁸³ Önceki kaynak madde 40.

1. Kocanın durumunun iyi olmasına rağmen sebepsiz yere karısının ihtiyaçlarını karşılamayı reddetmesi halinde, bu ihtiyaçları karşılamaya zorlanır.
2. Kocanın maddi imkanlarının yerinde olmaması ve kadının da yerinde olması halinde kadın, kocasının ve o kocasından olan çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya mecbur edilir.
3. Kadın evlenmeden önce kocasının maddi durumunun yetersiz olduğunu bilmemesi halinde boşanma talep edebilir.
4. Kocanın maddi imkanlarının yerinde olduğu tespit edilmesi halinde eşini iddet günlerinde geri alabilir.
5. Kocanın maddi imkanları onun iradesi dışında kötüleşmesi halinde ya da kadının kocasının bu durumunu evlenmeden önce bilmesi halinde kadın boşanamaz.
6. Maddi durumu kötü olan koca, kendisine uygun bir süre tanınmadan talak işlemi yapılamaz.
7. Kadının ihtiyaçlarını karşılamaması nedeniyle gerçekleşen boşanma işlemi ric'i sayılır. Aynı yöndeki şikâyetin tekrar etmesi halinde kadın tefrik talep edebilir ve bu durumda boşanma bâin olur.

Kocanın gıyabı nedeniyle talak¹⁸⁴

1. Koca, makul bir mazeret olmaksızın ortadan kaybolması ve kadının da bundan zarar görmesi halinde kadın kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek maddi imkânı sahip olsa bile boşanma talebinde bulunabilir.
2. Eğer kocanın yeri biliniyorsa kendisine tebliğde bulunulur ve eşinin yanına dönmesi ya da eşini yanına alması ya da eşini boşaması için süre tanınır.

¹⁸⁴ Evlenme, boşanma ve sonuçları ile alakalı Libya Şahsi Haller Kanunu 1984/10, madde 41.

3. Kendisine tanınan süre bitiminde koca makul bir mazeret beyan etmemesi halinde mahkeme, herhangi bir neden göstermeksizin ya da süre vermeksizin tarafları tefrik eder. Bu tefrik ric'i talâk sayılır

Îlâ ya da terk nedeniyle boşama:¹⁸⁵

Koca, karısına îlâ yapmış ya da mazeretsiz yere dört ay veya daha fazla bir süre onu terk etmiş ve kadın da boşanma talebinde bulunmuş ise mahkeme kocaya uygun bir süre tanır. Geri dönmemesi halinde mahkeme ric'i talâk olarak boşanma işlemini gerçekleştirir.

Ayrıca kanun şunları da eklemiştir:¹⁸⁶

- a. Eğer koca eşini kendisiyle evlenmesi haram olan birine benzetmiş ve kadın da bu durumu boşanma talebiyle mahkemeye taşımışsa bu durumda mahkeme kocaya zihar kefareti ödemesini emrederek kendisine uygun bir süre tanır.
- b. Koca mazeretsiz olarak bundan imtina etmesi ve îlâ süresi boşanmayı talep ettiği gün sona ermesi halinde mahkeme ric'i talâk olarak boşama işlemini gerçekleştirir.

3.2.1.4.2 Fas kanunları

Fas kanunları talak şartları konusunda farklı kararlar almıştır. Talâk işlemi gerçekleştirmek isteyen koca, bu işle yetkili iki adil tanığın şahitliği için mahkemeden izin istemesi gerekir. Bu izin talebini sırasıyla ailenin evinin bulunduğu ya da kadının ikamet yerinin bulunduğu ya da evlilik sözleşmesinin yapıldığı yerin tabi olduğu mahkeme dairesinde yapılması gerekir.¹⁸⁷ Boşanmaya tanıklık izin dilekçesi; eşlerin kimlik suretlerini, meslek, adres, bulunması halinde çocuk sayısı, yaşları ile sağlık ve eğitim durumlarını içeren bilgilerin sunulması gerekir. Dilekçeye evlilik sözleşmesi,

¹⁸⁵ Önceki kaynak madde 43.

¹⁸⁶ Evlenme, boşanma ve sonuçları ile alakalı Libya Şahsi Haller Kanunu 1984/10, madde 44.

¹⁸⁷ Fas Şahsi Haller Kanunu 2004/79.

kocanın maddi durumunu ve mali yükümlülüklerini gösterir belgeler eklenmesi gerekir.¹⁸⁸

Mahkeme, aralarını düzeltmek amacıyla eşleri çağırır. Şahsen çağırılmasına rağmen kocanın bu davete icebet etmemesi halinde, bu durum isteğinden döndüğü yönünde değerlendirilir. Şahsen çağırılmasına rağmen kadının bu davete icebet etmemesi ve yazılı beyanda bulunmaması halinde mahkeme, savcılık aracılığıyla gelmemesi halinde dosyanın nihai olarak kapatılacağını kendisine bildirir. Kadının adresinin bilinmediği ortaya çıkması halinde mahkeme savcılık yoluya konuyu araştırır. Araştırma sonucunda kocanın konu hakkında yanlış bilgi sunduğu tespit edilmesi halinde kadının isteğine binaen kocaya, ceza kanununun 361. Maddesinde yer alan ceza uygulanır.¹⁸⁹

Tarafların davete icebet etmesi halinde görüşmeler başlar ve bu bağlamda mahkemenin dinlenmesinde fayda mulahaza ettiği tanıklar da dinlenir. Mahkeme, eşlerin aralarını düzeltme adına iki hakem tayini, aile meclisinin görevlendirilmesi ve bu işe uygun gördüğü kişileri yetkilendirme gibi gerekli bütün iş ve işlemleri yerine getirir. Eşlerin çocukları olması halinde mahkeme tarafların arasını düzeltmek için iki defa çaba gösterir ve bu amaçla otuz günden az olmayacak şekilde aralarını ayırır. Uzlaşma sağlanması halinde bu durum tutanaklara geçirilir ve buna tanıklık etmek üzere mahkeme tarafından şahitler getirilir.¹⁹⁰

Eşler arasında uzlaşma sağlanamaması halinde mahkeme, ilgili iki maddede belirtilen bakmakla yükümlü olduğu eşi ve çocuklarının gereksinimlerinin karşılanması için koca tarafından maksimum otuz gün içinde mahkeme kâtipliğine yatırılmak üzere bir tutar belirler.¹⁹¹

¹⁸⁸ Önceki kaynak madde 80.

¹⁸⁹ Önceki kaynak madde 81.

¹⁹⁰ Fas Şahsi Haller Kanunu 2004/79 madde 82.

¹⁹¹ Önceki kaynak madde 83.

3.2.1.4.3 Ürdün kanunları

Talak konusundaki Ürdün kanunları genel olarak İslam dininin belirlediği hükümlerle uyumludur. Ancak bu şartların uygulanmasında mahkemelere büyük rol yüklemiştir.

Kadın, kocasının yanında bulunmadığını (gaib olduğunu) ya da makul bir mazeret olmaksızın bir senedir kendisini terkettiğini ispat etmesi halinde; kocanın adresinin bilinmesi ve kocasının gıyabının ya da terkinin ardından maddi imkâna sahip olmasına rağmen kadının zarara uğraması halinde kadın mahkemeden kendisini bâin talâkla boşamasını talep edebilir.¹⁹²

Gaip olan kocaya ulaşma imkânı bulunması halinde mahkeme kocaya eşinin yanına dönmesi ya da eşini yanına alması ya da boşaması için kendisine belli bir süre tanır. Bu süre bitiminde istenenleri yapmaması ve makbul bir mazeret de belirtmemesi halinde mahkeme kadından yemin ettirmesinin ardından bâin talâkla boşama işlemini gerçekleştirir.¹⁹³

Erkeğin bulunduğu yer belli olmasına rağmen kendisine ulaşma imkânı bulunmaması ya da adresi bilinmemesi halinde ve eşin bu iddiasını ispat etmesi ve bunun için yemin etmesi durumunda buna binaen mahkeme, mazeret beyan etmeden ve herhangi bir süre tanımaksızın kadını boşar. İddiasını ispat edememesi ya da yemin etmekten çekinmesi halinde dava düşer.¹⁹⁴

Kanun aşağıda yer alan maddeleri de eklemiştir:¹⁹⁵

- a. Zifaf öncesi kocanın kendi beyanı ya da başka kanıtlarla peşin mehrin tamamını ya da bir kısmını ödeme imkânı olmadığı ispat edilirse kadın mahkemeden akdi feshetmesini talep edebilir. Mahkeme kocaya bir ay mühlet verir, bu süre sonunda mehri ödememesi halinde aralarındaki nikâh akdi feshedilir. Kocanın gaip olması,

¹⁹² Önceki kaynak madde 123.

¹⁹³ Önceki kaynak madde 124.

¹⁹⁴ Fas Şahsi Haller Kanunu 2004/79 madde 125.

¹⁹⁵ Önceki kaynak madde 126.

adresinin de belli olmaması halinde ve mehrin tahsil edileceği ona ait bir malın da bulunmaması durumunda akid herhangi bir süre tanınmaksızın feshedilir.

- b. Kadın, zifaf ya da halvet öncesi, teslim aldığı mehri iade etmek ve kocanın evlilik amacıyla harcadıklarını karşılamak kaydıyla mahkemeden tefrik talebinde bulunabilir. Koca bunları nakit ya da aynı olarak geri alma konusunda serbesttir. Koca boşamaktan imtina etmesi halinde mahkeme, mehrin ve masrafların geri ödenmesini garanti ettikten sonra akdin feshine karar verebilir.
- c. Eşler zifaf ya da halvet sonrası aralarında hul' eylemi konusunda anlaşmaya varabilirler. Anlaşamamaları ve kadının eşinden nefret ettiğini ve eşiyle evlilik hayatını sürdüremeyeceğini açıkça beyan etmesi üzerine ve bütün haklarından feragat ederek ve teslim aldığı mehri geri vererek muhâlea için mahkemeye başvurması halinde mahkeme aralarını düzeltmeye çalışır. Bunda başarısız olması halinde aralarını düzeltme çalışmalarını yürütmek amacıyla otuz günü geçmeyecek bir süre için iki hakem tayin eder. Aralarının düzeltilememesi halinde mahkeme bâin talâkla eşleri boşar.

Koca, mahkemenin eşine infakta bulunması ve gerekli harcamaları yapması yönünde karar vermesinin ardından kocanın bunu yerine getirmemesi halinde; şahsın bu ihtiyaçların tahsil edilebileceği bir malı varsa ondan tahsil edilir. Böyle bir malı bulunmaması ve mali durumu hakkında da bilgi vermemesi halinde ya da mali durumu iyi olmasına rağmen infakı reddetmesi halinde buna binaen mahkeme hemen boşamayı gerçekleştirir. Koca mali imkânı olmadığını iddia etmesi ancak bunu ispat edememesi halinde mahkeme hemen boşama işlemini gerçekleştirir. Ancak koca bu iddiasını ispat etmesi halinde mahkeme bir aydan az ve üç aydan fazla olmayacak şekilde bir süre tanır. Bu süre sonunda da infakta bulunmazsa mahkeme boşama işlemini gerçekleştirir.¹⁹⁶

Eğer koca yakın mesafede bir yerde gaip durumunda ise mahkeme bu durumda nafaka kararını varsa malından alarak uygular herhangi bir malı bulunmaması halinde mahkeme kendisini mazeretli kabul ederek nafaka ödemesi için süre tanır. Bu süre

¹⁹⁶ Fas Şahsi Haller Kanunu 2004/79 madde 127.

zarfında kadının kendi ihtiyaçları için harcayacağı bir mal göndermemesi ya da kadına gerekli harcamaları yapmak üzere gelmemesi halinde mahkeme kendisine tanınan süre bitiminde kadını boşar. Eğer koca kendisine ulaşmayı zorlaştıracak derecede uzun mesafe bir yerde gaip durumunda ise ya da bulunduğu yer bilinmiyorsa ve kadının ihtiyaçlarına harcanacak bir malı da yoksa mahkeme mazeretsiz kadını boşar ve kendisine süre tanır. Bu maddenin hükümleri eşine bakamayan ve ihtiyaçlarını karşılayamayan mahpus kişilere de uygulanır.¹⁹⁷

Mahkemenin infak, yani kadının maddi ihtiyaçlarının karşılanmaması nedeniyle gerçekleştirdiği boşama eylemi zifaf sonrası ise ric'i talak olarak gerçekleşir. Zifaf öncesi ise bâin olarak gerçekleşir. Talak eyleminin ric'i olması halinde koca, biriken üç aylık nafakayı ödeyebileceğini ve iddet süresi içinde de fiili olarak kendisine infak edebileceğini ispat etmesi halinde iddet süresi içinde eşini döndürebilir. Bu ödemeyi yapabileceğini ispat edememesi halinde geri döndüremez.¹⁹⁸

Üç yıl ve daha fazla kesin hapis cezası alan ve hürriyeti engellenen bir kişinin eşi kocasının hapsinin ardından bir yıl sonra kadının kendi ihtiyaçları için kocasına ait malı olsa bile bâin talak ile boşanma talebinde bulunabilir.¹⁹⁹

Kocası kayıp kadın, kocası kendisine ihtiyaçları için harcamak üzere mal bırakmış olsa ancak o kocasının bulunmaması nedeniyle zarar gördüğü iddisıyla tefrik amacıyla mahkemeye başvurursa ve araştırmalar sonucu şahsın hayatta olup olmadığı hakkında bilgi edinmekten ümitsizliğe kapınılsa mahkeme şahsın kaybolduğu tarihten itibaren konuyu dört sene erteler. Bu süre sonunda kayıp koca hakkında bir bilgiye ulaşılamaması ve kadının boşanma talebinde ısrar etmesi halinde mahkeme güvenli ortam ve afet dışı durumlarda onu boşar. Ancak kocanın bir savaşta ya da bir hava saldırısında ya da deprem ya da buna benzer başka bir olayda vefat ettiği kanaati oluşması halinde mahkeme gerekli arama çalışmaları tamalandıktan sonra kaybolma tarihinden itibaren bir yıl sonra kadını boşar.²⁰⁰

¹⁹⁷ Önceki kaynak madde 128.

¹⁹⁸ Önceki kaynak madde 129.

¹⁹⁹ Önceki kaynak madde 130.

²⁰⁰ Fas Şahsi Haller Kanunu 2004/79 madde 131.

Koca eşini makbul bir neden olmaksızın keyfi olarak boşaması halinde kadının mahkemeden tazminat talep etmesi durumunda mahkeme kocası aleyhinde kadının minimum bir sene maksumum üç senelik ihtiyaç giderlerinin karşılanmasına yönelik tazminat ödeme kararı verir. Bu kararda kocanın maddi durumu göz önünde bulundurulur. Eğere maddi durumu yerinde ise bu tazminatı tek bir seferde değilse taksitle ödemesi yönünde karar alınır. Bu durum kadının diğer evlilikye alakalı haklarını etkilemez.²⁰¹

3.2.1.4.4 Katar kanunları

Talak konusundaki Katar kanunları İslam dininin belirlediği hükümlerle uyumludur. Buna göre kanunlar aşağıdaki durumlarda talak işleminin gerçekleşmeyeceğine hükmetmiştir:²⁰²

- a) Bir işin yapılmasına ya da yapılmamasına ya da bir haberin tasdik edilmesi veya yalanlanmasına bağlanan boşamalar.
- b) Zifaf sonrası iddet ya da hayız esnasında veya cinsi münasebet sonrası temizlik günlerinde talak gerçekleşmez.
- c) Boşama ya da eşini kendisine haram sayma yeminini bozması ile talak gerçekleşmez.
- d) Sözlü ya da yazılı ya da işaret olarak ard arda ya da sayı ile ilişkili talaklar sadece tek bir talak sayılır.

Talak, koca ya da özel vekâletname ile yetkilendirilen vekili ya da kocasının kendisine boşama yetkisi verdiği kadın tarafından gerçekleştirilir.²⁰³ Boşama eylemini gerçekleştiren kişide akıl ve ihtiyar şartı aranır. Deli, akıl hastası, bu işe zorlanan

²⁰¹ Önceki kaynak madde 134.

²⁰² Aile kanunu 2006/22 madde 108.

²⁰³ Aile kanunu 2006/22 madde 109.

(ikrah) kişinin ve sarhoşluk, öfke ve benzeri durumlarla idrakini yitirmiş kişilerin talakı gerçekleşmez.²⁰⁴

Kocanın kadının peşin mehrini ödememesi nedeniyle aşağıdaki iki durumda zifaf öncesi tefrik kararı verilir:

- a. Kocanın, ödemesi gereken mehrin alınabileceği bilinen bir malının bulunmaması halinde
- b. Kocanın fakir olduğu açıkça belli olması halinde ya da durumu meçhul olması ve mahkemenin kendisine peşin mehri ödemesi için tanıdığı sürenin dolması ve kocanın da bu mehri ödememesi halinde. Ancak peşin mehri ödememesi nedeniyle zifaf sonrası tefrik kararı alınamaz ve bu peşin mehir kocanın zimmetinde borç olarak kalır.²⁰⁵

Kadın, zifaf öncesi ya da sonrası; gördüğü zarar nedeniyle evliliğin devam ettirilmesinin mümkün olmaması nedeniyle tefrik talebinden bulunabilir. Mahkeme tarafların arasını düzeltmek için çaba gösterir ancak bunun mümkün olmaması ve zararın ispat edilmesi halinde tefrik kararı alınır. Zarar, kanıtlarla ve tanıkların dinlenmesi ile isbat edilir.²⁰⁶ Zararın ispat edilememesi, eşler arasında geçimsizliğin devam etmesi ve eşlerin arasının da düzeltilememesi halinde mahkeme tarafların ailelerinden yoksa dışarıdan eşlerin arasını düzeltme güç ve yeteneği bulunan iki hakem tayin eder ve bunlar için bir tahkim süresi tayin eder.²⁰⁷

Hakemler geçimsizlik nedenlerini araştırarak eşler arasını düzeltmek için çaba sarfederler. Ardından hakemler, her bir eşin diğerine yönelik yanlışını ya da onlardan birisinin diğerine yönelik yanlışını ortaya koyacak şekilde kendi görüşlerini de belirterek bir rapor sunarlar.²⁰⁸ Mahkeme sunulan raporun önceki kanun maddeleriyle

²⁰⁴ Önceki kaynak madde 110.

²⁰⁵ Önceki kaynak ikinci kısım Mehri ödenmemesi nedeniyle Tefrik madde 128.

²⁰⁶ Önceki kaynak üçüncü kısım zarar ve anlaşmazlık, madde 129.

²⁰⁷ Önceki kaynak madde 130.

²⁰⁸ Aile kanunu 2006/22 madde 131.

uyumlu olması halinde hakemlerin raporlarını esas alır aksi takdirde onların dışında yeni iki hakem ya da onların yanını üçüncü bir hakem atar.²⁰⁹

Mahkeme, eşlerin arasını düzeltmenin mümkün olmaması ve aralarındaki geçimsizliğin devam etmesi halinde hakemlerin raporuna dayanarak tefrik kararı alır. Hakemler herhangi bir rapor sunmamaları ve eşler arasındaki anlaşmazlığın mevcudiyeti sabit olması halinde mahkeme tefrik kararı alır.²¹⁰ Mahkeme geçimsizlik nedeniyle tefrik kararı alsa ve geçimsizlik nedeninin tamamı ya da çoğu kadından kaynaklı olması durumunda, hakemlerin raporlarının ardından mahkeme takdir edeceği bir bedel karşılığı tefrik kararı alır. Ancak geçimsizlik nedeninin tamamı ya da çoğu kocadan ya da her ikisinden kaynaklı olması durumunda veya durumun tesbit edilememesi halinde mahkeme bedel olmaksızın tefrik kararı alır.²¹¹

Eşler bedel karşılığı ayrılma konusunda anlaşsalar ancak bedel miktarı hakkında uzlaşmasalar mahkeme tarafların arasını bulur. Bunda başarısız olması ve uzlaşmazlığın devam etmesi durumunda mahkeme kendi takdir edeceği bir bedel karşılığı tefrik kararı alır.²¹² Kadın, zifaf öncesi tefrik talebinde bulunması ve mehri ile teslim aldıklarını geri vermesi ve mali haklarından feragat etmesi halinde ancak kocanın makbul bir neden olmaksızın kadını boşamayı reddetmesi halinde mahkeme tarafların arasını düzeltmeye çalışır. Bunda başarısız olması ve uzlaşmazlığın devam etmesi halinde mahkeme ödenen bedel karşılığı tefrik kararı alır.²¹³

Kadın, açıkca malı olmadığı görünen kocasının kendisinin ihtiyaçlarını karşılamadığı (infak) iddiasıyla tefrik talebinde bulunması ve kocanın da yoksul olduğunu savunmaksızın harcama yapma konusundan imtina etmesi ve harcama yapmamada ısrar etmesi halinde mahkeme derhal tefrik kararı alır.²¹⁴

Kadın, açıkca malı olmadığı görünen kocasının kendisinin ihtiyaçlarını karşılamadığı (infak) iddiasıyla tefrik talebinde bulunması ve kocanın da harcama yapma

²⁰⁹ Önceki kaynak madde 132.

²¹⁰ Önceki kaynak madde 133.

²¹¹ Önceki kaynak madde 134.

²¹² Önceki kaynak madde 135.

²¹³ Önceki kaynak madde 136.

²¹⁴ Önceki kaynak 4. Kısın nafakasızlık nedeniyle tefrik, madde 137.

konusundan imtina etmesi ve yoksul olduğunu iddia ederek bunu ispat etmesi halinde mahkeme maksimum üç ay mühlet verir. Bu süre zarfında gerekli harcamaları yapmaması halinde tefrik kararı alır.²¹⁵ Kadın, açıkca malı olmadığı görünen kocasının kendisinin ihtiyaçlarını karşılamadığı (infak) iddiasıyla tefrik talebinde bulunması ve kocanın da harcama yapma konusunda imtina etmesi ve yoksul olduğunu iddia ederek bunu ispat edememesi halinde mahkeme gerekli harcamaları yapması için kendisine maksimum bir ay mühlet verir. Bu süre bitiminde gerekli harcamaları yapmaması halinde tefrik kararı alır.²¹⁶

Kadının, kocasının kendisine gerekli harcamaları yapmaması iddiasıyla, kendisine bilgi verme imkânı olan adresi belli gaib kocasından tefrik talebiyle mahkemeye başvurması halinde; kocasının bilinen belli bir malı yoksa ve kadına da herhangi bir mal bırakmamış ise mahkeme kocaya gerekli harcamaları karşılaması için dört ay mühlet tanır. Karşılamaması halinde tefrik eder.²¹⁷ Kadının, kocasının kendisine gerekli harcamaları yapmaması iddiasıyla, adresi belli olmayan gaib kocasından tefrik talebiyle mahkemeye başvurması halinde; kocasının bilinen belli bir malı yoksa ve kadına da herhangi bir mal bırakmamış ise mahkeme eşleri tefrik eder.²¹⁸ Bununla beraber yukarıda geçin iki maddeyi göz önünde bulundurur. Ayrıca mahkeme ancak, kadının iddiasını ispat etmesinin ve kocasından gerekli harcama tutarlarını almadığı yönünde yemin ettirmesinin ardından karar verir.²¹⁹

Kadın, adresi ya da bulunduğu yer belli olan kocasından bir yıldır ayrı / gaib olması nedeniyle tefrik talebinde bulunması halinde; kocanın, kadının nafakasının tasil edilebileceği bir malı varsa, karısı ile yaşamak üzere dönmesi ya da eşini yanına alması ya da eşini boşaması için kocaya maksimum iki ay süre tanınır.²²⁰ Kadın, adresi ya da bulunduğu yer belli olmayan ya ad kayıp olan kocasından minimum bir yıl ayrı olması nedeniyle tefrik talebinde bulunması halinde; mahkeme kocanın malı olsa bile ertelemekten tefrik işlemini gerçekleştirir. Kayıp olan koca dönse ya da hayatta olduğu

²¹⁵ Aile kanunu 2006/22 5. 4. Kısım nafakasızlık nedeniyle tefrik, madde 138.

²¹⁶ Önceki kaynak madde 139.

²¹⁷ Önceki kaynak madde 140.

²¹⁸ Önceki kaynak madde 141.

²¹⁹ Önceki kaynak madde 142.

²²⁰ Önceki kaynak 5. Kısım, gıyap nedeniyle tefrik, madde 143.

ortaya çıksa, karısı başka birisi ile zıfıf olmamış ise karısı onundur, birincisinin hayatta olduğu belli değilse ikinci kocasına aittir.²²¹

Koca minimum iki sene kesin hapis cezası almış ise karısı kendisinden tefrik talebinde bulunabilir. Tefrik kararı ancak hapis kararından bir yıl sonra alınabilir.²²²

İla; kocanın karısı ile dört ay veya daha fazla bir süre kesinlikle cinsel münasebet kurmamaya yemin etmesidir.²²³ Koca bu dört ay sona ermeden yemininden vazgeçmek istememesi halinde kadın ila nedeniyle tefrik talebinde bulunabilir. Mahkeme kocaya yemininden vazgeçmesi ya da karısını boşamasını emreder, kocanın kabul etmemesi halinde mahkeme tefrik kararı alır.²²⁴

Zıhar; kocanın karısını kendisine ebedi olarak haram olan bir kadına ya da bir organına benzetmesidir.²²⁵ Zıhar sarıh lafızla gerçekleşir, kinayeli sözcüklerle gerçekleşmez. Kinayeli sözcüklerle zıhar ancak; kocanın kinayeli sözcükleri zıhara niyet ederek kullanması ya da onu kasdettiğine dair karineler bulunması halinde gerçekleşir.²²⁶ Kadın, kocasının zıhardan imtina etmesi halinde mahkeme uyarı tarihinden itibaren dört ay içinde zıhardan vazgeçmesi için kocayı uyarır, koca ısrar etmesi ve vazgeçmemesi halinde tefrik kararı verilir.²²⁷

Lian; kocanın karısına zina isnadında bulunması ya da çocuğun kendisinden olmadığını iddia etmesi durumunda söylediklerinin doğru olduğuna dair Allah'ı şahit göstererek dört kere yemin etmesi ve beşincisinde de söylediklerinin yalan olması durumunda Allah'ın laneti üzerine olması için yemin etmesidir. Kadının da kocasının kendisine zina isnadında bulunması ya da çocuğun kendisinden olmadığını iddia etmesi ile ilgili söylediklerinin yalan olduğuna dair Allah'ı şahit göstererek dört kere yemin etmesi ve beşincisinde de kocasının söylediklerinin doğru olması halinde

²²¹ Aile kanunu 2006/22 5. Kısım, gıyab nedeniyle tefrik, madde 144.

²²² Önceki kaynak madde 145.

²²³ Önceki kaynak 6. Kısım, ila, zıhar ve irtidat nedeniyle tefrik, madde 146.

²²⁴ Önceki kaynak madde 147.

²²⁵ Önceki kaynak 2. Kısım, madde 148.

²²⁶ Önceki kaynak madde 149.

²²⁷ Önceki kaynak madde 150.

Allah'ın gazabının kendi üzerine olması için yemin etmesidir.²²⁸ Lian işleminin tamamlanmasının ardından mahkeme ebedi tefrik kararı verir.²²⁹

Eşler arasında tefrik, ikisinden birisinin ya da her ikisinin de zifaf öncesi irtidat etmesi ile gerçekleşir.²³⁰ Mahkeme her ikisinin ya da birisinin zifaf sonrası irtidat etmesi nedeniyle, İslama dönmesi için iddet süresi kadar mühlet tanır ve dönmemesi halinde tefrik eder.²³¹

Kadın zifaf öncesi ya da sonrası Müslüman olmuş ancak kocası Müslüman olmamışsa mahkeme, kocayı İslama davet etmesinin ardından kendisine iddet süresi kadar bir mühlet tanır, bu süre sonunda İslam'a girmemesi halinde aralarını tefrik eder.

Eşler Müslüman olmuş ya da koca Müslüman olmuş ancak karısı ehli kitap ise ve aralarında tahrim neden bir sebep bulunmaması halinde nikâhları sahih olarak devam eder.²³²

Geçimsizlik nedeniyle eşlerden birisinin talebi nedeniyle boşama

Eşler ya da eşlerden birisi aralarında bulunan uzlaşmazlığın geçimsizliğe neden olmasından korkması nedeniyle çözümü için mahkemeye başvurması halinde mahkeme eşlerin arasını düzeltmek için yukarıdaki kanunun 82. maddesine göre gerekli bütün çabayı gösterir.²³³

İki hakem ya da onların yerine geçebilecek kişiler eşler arasındaki uzlaşmazlığın nedenlerini araştırır ve sonlandırmak için gerekli tüm çabayı gösterir. Hakemler eşlerin arasını düzeltmeyi başarmaları halinde üç nüshadan oluşan bir tutanak hazırlanır ve hakemler ve eşler tarafından imzalanan bu tutanaktan eşlere birer nüsha teslim edilerek üçüncü nüsha da mahkemeye sunularak tanıklık için dosyada muhafza edilir.²³⁴ Hakemler raporun içeriği ya da tarafların sorumlulukları hakkında görüş ayrılığına

²²⁸ Aile kanunu 2006/22 3. Bölüm lian nedeniyle tefrik madde 151.

²²⁹ Önceki kaynak, madde 152.

²³⁰ Önceki kaynak, 4. Kısım irtidat nedeniyle tefrik, madde 153.

²³¹ Önceki kaynak madde 154.

²³² Önceki kaynak, 5. Kısım kadının Müslüman olması nedeniyle tefrik, madde 155.

²³³ Önceki kaynak, 4. Kısım boşama, madde 94.

²³⁴ Aile kanunu 2006/22 4. Kısım boşama, madde 95.

düşmeleri halinde ya da kendilerine tanınan süre zarfında raporu sunmamaları durumunda mahkeme uygun gördüğü başka bir araç ile ek bir araştırma yapar.²³⁵

Eşlerin arasının düzeltilememesi ve geçimsizliğin devam etmesi halinde mahkeme bu durumu tutanaklara geçer ve yukarıda geçen kanunun 83, 84 ve 85. maddelerine binaen boşama ve hakların yerine getirilmesi kararı alır. Bu kararda mahkeme ayrılığa neden olan geçimsizlikte, karşı tarafın yararına ve neden olan tarafın aleyhine olacak şekilde imkân dâhilinde tarafların rollerini ve sorumluluklarını dikkate alır. Mahkeme, geçimsizlik nedeniyle başvurulmuş davayı, dilekçe tarihinden itibaren maksimum altı ay içinde karara bağlar.²³⁶

Kadın aşağıda belirtilen nedenlerden ötürü boşanma talebinde bulunabilir:²³⁷

- 1) Kocanın, evlilik sözleşmesinde yazılan şartlardan birisini ihlal etmesi.
- 2) Kadına zarar vermesi
- 3) Kadının maddi gereksinimlerini karşılamaması
- 4) Gıyab
- 5) Ayıp ve kusur
- 6) İlâ ve terk

Evlilik sözleşmesinde yer alan her şartın ihlal edilmesi boşanma talebinde bulunmak için gerekçeli bir neden sayılır. Kocanın, eşine zarar verecek şekilde kötü, yanlış veya ahlaki ve etik sayılmayan tutum ve davranışı veya evlilik hayatını devam ettirmesine engel teşkil edecek şekilde eşine vereceği maddi ya da manevi zarar boşanma talebi için geçerli bir neden sayılır.²³⁸

²³⁵ Önceki kaynak madde 96.

²³⁶ Önceki kaynak madde 97.

²³⁷ Önceki kaynak 2. Kısım diğer nedenlerden ötürü boşama, madde 98.

²³⁸ Aile kanunu 2006/22 1. Evlilik ahdi şartlarında ihlal, madde 99.

Verilen zarar, mahkemenin istişare odasında dinleyeceği tanıkların şahitlikleri de dâhil olmak üzere her türlü ispat yolları ile ispat edilir. Kadın kendisine zarar verildiğini ispat edememesi ve boşanma talebinde ısrar etmesi halinde mastaratü's-şikak - geçimsizlik çözüm yollarına başvurabilir.²³⁹ Zarar nedeniyle verilen aynı boşama kararında mahkemenin, zararın telafisi adına tazminat tutarını de belirlemesi gerekir.²⁴⁰

Kocanın karşılaması gereken nafaka giderlerini karşılamaması nedeniyle kadın aşağıdaki durumlara ve hükümlere binaen boşanma talebinde bulunabilir:²⁴¹

- 1- Kocanın nafakanın tahsil edilebileceği bir malı bulunması halinde mahkeme, kadının gereksinimlerini ödeme şeklini tayin eder ve boşama isteğini yerine getirmez.
- 2- Ödeme imkânı bulunmaması halinde mahkeme şartlara göre kocaya gerekli harcamaları karşılaması için maksimum otuz gün süre tanır, karşılamaması halinde istisnai durumlar ve mücbir nedenler hariç kadını boşar.
- 3- Kocanın imkânı olmasına rağmen eşinin maddi ihtiyaçlarını karşılamayı reddetmesi halinde mahkeme derhal boşama kararı verir.

Adresi bilinen gaip koca için de dava ile ilgili bilgi verilmesinin ardından aynı hükümler uygulanır. Kocanın bulunduğu yer bilinmiyorsa mahkeme, savcılık aracılığıyla bu durumu ve kadının iddialarının doğruluğunu teyit eder ve ardından araştırma neticesine göre ve dosyada yer alan belgeler ışığında karar verir.²⁴²

Koca bir seneyi aşkın bir süre eşinden ayrı kalması (gıyap) halinde kadın boşanma talebinde bulunabilir. Mahkeme bütün araçları kullanarak bu gıyap konusunu, süresini ve bulunduğu yeri teyit eder. Mahkeme, adresi belli olan kocayı cevap vermesi için dava konusunda ve yokluğu (gıyabı) tespit edilmesi halinde, karısının yanına

²³⁹ Önceki kaynak madde 100.

²⁴⁰ Önceki kaynak madde 101.

²⁴¹ Önceki kaynak, 2. Kısım, nafakasızlık, madde 102.

²⁴² Önceki kaynak madde 103.

dönmemesi ya da karısını kendi yanına almaması halinde boşamaya hükmedeceği konusunda bilgilendirir.²⁴³

Gaip olan kocanın adresi bilinmemesi halinde mahkeme, savcılık aracılığıyla eşinin davasını kenidisine tebliğ etmek için kayyım tayini de dâhil olmak üzere gerekli işlemleri yapar. Gelmemesi halinde buna binaen kadını boşar.²⁴⁴

Kocanın üç seneden fazla hapis cezası ile cezalandırılması halinde kadın, tutuklanmasından itibaren bir sene sonra boşanma talebinde bulunabilir. Her halükârda tutaklanmasından itibaren iki sene sonra boşanma talebinde bulunabilir.²⁴⁵

Koca karısına ıla yapmış ya da onu terketmişse kadın, konuyu mahkemeye taşıyabilir. Mahkeme kocaya dört ay mühlet tanır, bu süre zarfında koca geri dönmemesi halinde mahkeme kadını boşar.²⁴⁶

3.2.2 Hastanın Talak Hükümleri

3.2.2.1 Hastanın Talak İfadesinin Anlamı ve Hükümü

Erkeğin karısını ölüm hastalığında bâin talak ile boşaması halinde; erkeğin kadın iddet halinde iken vefat etmesi durumunda mirastan yararlanır, kadının iddeti tamamlandıktan sonra vefat etmesi durumunda ise mirastan yararlanamaz.” İmam Şafii eşlik durumu sona ermesi nedeniyle her iki halde de mirastan yararlanamaz demiştir. Bize göre ise mirasa sebep eşlik durumudur ve bu nedenle koca bunu iptal etmek istemiştir. Kadının zarara uğramaması adına bu süre iddet bitimine kadar uzatılır. Zira iddet bitiminden farklı olarak iddet günlerinde nikâh baki kalır ve buna göre mirastan yararlanma hakkı da baki kalması gerekir. Çünkü bu durumda karı koca ilişkisi imkânı kalmaz bu nedenle de özellikle kadın buna rıza göstermişse miras hakkı da düşmüş olur.” Eğer üç talakla boşamış ise ya da onu tercih hakkı bırakmış ve o da bunu tercih etmiş veya ondan boşanmış sonra da adam kadın iddet halinde iken vefat etmişse mirastan yararlanamaz.” Çünkü kadın hakkının iptal edilmesine ve

²⁴³ Aile Kanunu, 2. Kısım, nafakasızlık, madde 104.

²⁴⁴ Önceki kaynak, madde 103.

²⁴⁵ Önceki kaynak, madde 106.

²⁴⁶ Önceki kaynak, 5. Kısım, ıla ve hicr, madde 112.

geciktirilmesine rıza göstermiştir. Eğer kadın beni ric’i talakla boşa demiş ancak o üç talakla boşamışsa mirastan istifade eder çünkü ric’i talak nikâhı ortadan kaldırmaz ve bu isteği hakkını ortadan kaldırmaz.” Ölüm hastalığındaki kocası ona ben seni sağlıklı olduğum günlerde üç talakla boşamıştım şimdi iddet günlerin doldu dese kadın da onu tasdik edip doğrulasa ve ona borcu olduğunu belirtse ya da vasiyette bulunsa, Ebu Hanife’ye göre kadın bu durumda mirastan ve belirlenen tutardan daha az miktarı teslim alır. Ebu Yusuf ve Muhammed ise ölüm hastalığında üç talakla bile boşasa bu ikrar ve vasiyetinin caiz olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Bunun ardından da kadının alacaklı olduğunu belirterek bunu vasiyetinde belirtse bu durumda kadına belirlenen bu tutardan daha az miktarda ödeme yapılması ve mirastan da daha az istifade etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.” Züfer ise kadına vasiyetin ve belirlenen tutarın tamamının ödenmesi gerektiğini savunmuştur. Çünkü miras onun isteğiyle ortadan kalkmasıyla ikrar ve vasiyetin sıhhatinden de mâni zail olmuştur.”²⁴⁷

“Birinci meseledeki o ikisinin bakış açısı; tarafların talak konusunda anlaşmış olması ve iddetin de sona ermesi ile kadın adama yabancı konumuna düşmüştür. Bu durumda ikinci meseleden farklı olarak erkek, o kadının kız kardeşi ile evlenmesi caiz hale gelmiş böylece suçlamada ortadan kalkmış, kadın için tanıklığı kabul edilir hale gelmiş, ona zekât verebilir duruma gelmiştir. Çünkü iddet bakidir ve suçlama nedeni odur. Hüküm ise suçlama deliline göre verilir. Bu nedenle hüküm nikâh ve akrabalık bağına göre verilir.

Ebu Hanife her iki konuda da suçlamanın var olduğunu ifade etmiştir. Zira kadın ikrar ve vasiyet kapısının kendisine açılabilmesi için talakı kabul etmiştir. Bu durumda elde edeceği hak artmaktadır. Koca mirasın üzerine ödeyeceği fazla miktarı eşine vermek amacıyla eşler, ayrılmak ve iddet süresinin sona ermesi üzerine anlaşabilirler. Fazlalık konusundaki bu suçlama kabul edilemez bu nedenle miras konusunda bir suçlama bulunmamaktadır. Zekât ve evlilik konusunda bir anlaşma söz konusu değildir.”²⁴⁸

²⁴⁷ Mugaynani, A., *el-Hidaye fi Şerhi Bidayeti’l-Mübtedi*, thk. Talal Yusuf, Dar İhya-u’t-Turasi’l-Arabi, Beyrut, c:II, s:251.

²⁴⁸ Önceki kaynak 2/252.

“Maliki fikhına göre de sahih olması halinde hastanın talak işlemi gerçekleşeceği konusunda ittifak bulunmaktadır.”²⁴⁹

Hanbeli mezhebine göre ise; “Ahmed’e hasta bir adamın karısını boşaması hakkında bir soru sorulduğunu işittim. Adam hastalığının ardından iyileşmiş sonra da vefat etmiştir. Ahmed; kadın ona mirasçı olamaz demiştir. Bu yönde bir görüş de Übey ibn Ka’b’dan rivayet edilmiştir. Kadın evleninceye ya da adam feragat edinceye kadar mirasçı olmaya devam eder, demiştir.

Ahmed’e “Adam karısını tek talakla boşasa ve cinsel ilişkiye girmese, ardından da vefat etse kadın o adama mirasçı olabilir mi? diye sorulduğunu işittim. İmam, hayır demiştir ki doğru olan da budur.

Ahmed’e; eğer koca karısına, aybaşı geldiğinde sen boşsun dese bu talak işlemi geçerli sayılır. Aybaşı geldiğinde adam hastalansa ardından da kadın iddet halinde iken kocası vefat etse bu kadın kocasının mirasçı olur mu? Diye sorulduğunu işittim. İmam evet, eğer talak adam hasta iken vuku bulmuşsa ona mirasçı olur demiştir.”²⁵⁰

3.2.2.2 Konu Hakkındaki Kanunlar ve Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Hastanın Talak Hükümlerinin Karşılaştırılması

Her dört ülkenin kanunları da mezheplerin görüşleri ile uyumludur. Aksine doktorun görüşüne başvurulması, tedavi ettirilmesi gibi bu kanunlarda ekstra çözüm ve ayrıntılara yer verilmiştir.

3.2.2.2.1 Libya kanunları

a. Kusur nedeniyle boşanma²⁵¹

²⁴⁹ İbn Rüşd, *Bidayetü’l-Müctehid ve Nihayetü’l-Muktasid*, c:III, s:101.

²⁵⁰ es-Sicistani, S., (1999). *Mesaili’l-İmam Ahmed Rivayetü Ebi Davud es-Sicistani*, thk. Ebu Muaz Tarık b. Ivazallah b. Muhammed, Mektebetü ibn Teymeye, Mısır, s:249.

²⁵¹ Evlenme, boşanma ve sonuçları ile alakalı Libya Şahsi Haller Kanunu 1984/10, madde 42.

- b. Taraflardan birinde evliliğe ve amaçlarına mâni bir kusur bulunması halinde ya da akit öncesi var olan ancak diğer tarafın bilmediği ya da akit sonrası oluşan ve diğer tarafın kabul etmediği bir ayıp olması karşı taraf tefrik talep edebilir.
- c. Evlilik akdi öncesi karşı tarafın bildiği ve razı olduğu ya da akit sonrası oluşan ve karşı tarafın açık ya da kapalı razı olduğu bir kusura rağmen evlilik gerçekleşmiş ise tefrik talep edilemez.

3.2.2.2.2 Fas kanunları

Kusur ve hastalığın teşhisi konusunda işin uzmanı taraflara başvurulur.²⁵²

Evlilik hayatının istikrarını etkileyecek aşağıdaki kusurlar bulunması halinde evlilik hayatının sonlandırılmasını talep edebilir.²⁵³

- a. Cinsel ilişkiye mâni kusurlar
- b. Diğer eşin hayatını ve sağlığını riske sokacak iyileşme ihtimali bulunmayan tehlikeli hastalıklar.

Eşlerden birinin evlilik ilişkisinin sona ermesi yönündeki talebinin kabul olabilmesi için;²⁵⁴

- a. Kusurun evlilik sözleşmesi esnasında bilinmiyor olması gerek.
- b. Kusurun iyileşme imkânı olmamasını öğrenmesinin ardından kişinin buna rızasının olduğuna dair bir kanıtın olmaması gerek.

Kusur nedeniyle zifaf öncesi yasal yollarla gerçekleşen boşanma işlemi sonrası mehir ödenmez. Zifaf sonrası koca kandırılması ya da kusurun kasıtlı olarak gizlenmesi

²⁵² Fas Şahsi Haller Kanunu 2004, madde 111.

²⁵³ Önceki kaynak, 4. Kısım, kusur, madde 107.

²⁵⁴ Önceki kaynak, madde 108.

nedeniyle mehrin bir kısmını geri talep edebilir.²⁵⁵ Kocanın akit öncesi kusuru öğrenmesi ve zifaf öncesi boşaması halinde mehrin yarısını öder.²⁵⁶

3.2.2.2.3 Ürdün kanunları

Hiçbir kusuru olmayan kadın, zifaf öncesi kocasında kısırlık, iktidarsızlık gibi kusurların bulunduğunu öğrenmesi halinde mahkemeye başvurarak tefrik talebinde bulunabilir. Reçinedeki bir kusur gibi kusurları bulunan kadının bu talebi kabul edilmez.²⁵⁷

Kadının evliliğe mâni erkekteki bu kusurlardan evlilik akdi öncesi haberdar olması ya da bu kusurlara rağmen evliliğe razı olması halinde bu hakkı düşer. İktidarsızlık kusuru ise evlilik öncesi öğrenmiş olsa bile bu hakkı ortadan kalkmaz.²⁵⁸

Kadının kusur nedeniyle mahkemeye tefrik istemiyle başvurması halinde bakılır; kusur ortadan kalkması mümkün olmayan bir kusur ise hemen tefrik kararı verilir. Kusur ortadan kalkma ihtimali olan iktidarsızlık gibi bir kusur ise ilk cinsel ilişki sonrasında itibaren kocaya bir yıl süre tanınır. Bu süre zarfında eşlerden biri beraber olmayı engelleyecek şekilde kısa ya da uzun süreliğine hastalanması halinde veya kadının bu süre içinde evinde bulunmaması halinde bu süre hesap edilmez. Ancak kocanın hayız günlerindeki gıyabı hesap edilir. Bu süre sonunda hala aynı kusur devam eder ve koca da eşini boşamaya razı olmaz ancak kadın boşanma konusunda ısrar ederse mahkeme tefrik kararı alır. Muhakeme başında ya da sonunda koca kadınla cinsel ilişkiye geçtiğini iddia ederse bakılır; eğer kadın bakir değilse yeminle beraber kocanın ifadesi esas alınır, eğer kadın bakir ise yemin olmaksızın kadının ifadesi esas alınır.²⁵⁹

Zifaf öncesi ya da sonrası kocanın beraber yaşamaya engel teşkil eden cüzzam, abraş, zührevi gibi bir hastalık ya da kusur olduğu anlaşılması halinde kadın mahkemeye başvurarak tefrik talebinde bulunabilir. Mahkeme ilgili mercilerden gerekli bilgileri

²⁵⁵ Önceki kaynak, madde 109.

²⁵⁶ Önceki kaynak, madde 110.

²⁵⁷ Ürdün, Şahsi Haller Kanunu 2001, madde 113.

²⁵⁸ Önceki kaynak, madde 114.

²⁵⁹ Önceki kaynak, madde 115.

almasının ardından; kişinin iyileşme ihtimali yoksa hemen tefrik kararı verir, eğer iyileşme ihtimali varsa tefrik kararı bir yıl ertelenir. Bu süre zarfında aynı durumun devam etmesi ve kocanın da karısını boşamaya razı olmaması halinde, kadının boşanma talebinde ısrar etmesi durumunda mahkeme aynı şekilde tefrik kararı alır. Ancak körlük ve topallık gibi kusurlar tefrik nedeni sayılmaz.²⁶⁰

Koca, karısında cinsel ilişkiye engel bir kusur ya da beraber yaşamaya engel bir hastalık bulması halinde evlilik akdini feshetme talebinde bulunma hakkına sahiptir. Ancak bunun için bu durumu akit önce öğrenmemiş ya da akit sonrası açık ya da kapalı şekilde kabul etmemiş olması gerekir.²⁶¹ Zifaf sonrası kadında ortaya çıkan kusurlar için mahkeme kocanın fesih talebini değerlendirmez.²⁶²

Kadındaki zifafa mâni kusur, ancak onların bu iddialarını teyit eder doktor ya da ebe raporu ile kanıtlanır.²⁶³

Nikâh akdi sonrası kocanın delirmesi ve kadının da mahkemeden tefrik talep etmesi halinde bu tefrik talebi bir yıl ertelenir. Bu süre zarfında deliliğin geçmemesi ve kadının da isteğinde ısrar etmesi halinde mahkeme tefrik kararı verir.²⁶⁴

3.2.2.2.4 Katar kanunları

Evlilik hayatını sürdürmeye engel akıl ya da organlarla ilgili kronik bir hastalığın ya da kusurun bulunması ve bundan kurtulma ümidinin bulunmaması ya da bir yılı aşkın bir süre sonrasında geçeceği beklenmesi halinde taraflardan her biri tefrik talebinde bulunabilir. Bunun akit öncesi ya da sonrası oluşması bu durumu değiştirmez.²⁶⁵

Hastalık ya da kusur nedeniyle tefrik talebi, bunun akit öncesi öğrenilmiş olması halinde ya da sonrasında açık bir şekilde buna rıza gösterilmesi durumunda düşer.²⁶⁶ Yukarıdaki maddede erkekte iktidarsızlık ya da kısırlık gibi bir kusurun bulunması

²⁶⁰ Önceki kaynak, madde 116.

²⁶¹ Önceki kaynak, madde 117.

²⁶² Önceki kaynak, madde 118.

²⁶³ Önceki kaynak, madde 119.

²⁶⁴ Önceki kaynak, madde 120.

²⁶⁵ 2006/22 sayılı aile kanunu, 4. Kısım, tefrik, madde 123.

²⁶⁶ Önceki kaynak, madde 124.

açıkça rıza göstermiş olsa bile kadının tefrik isteme hakkını ortadan kaldırmaz.²⁶⁷ Tıbbi muayene sonrası iktidarsızlığın tedavisinin mümkün olmadığı ya da bir yılı aşkın bir süre sonrasında iyileşeceğinin anlaşılması halinde kadının isteğine binaen mahkeme ertelemeksizin tefrik kararı alır. Tıbbi muayene sonrası iktidarsızlığın tedavisinin bir yıldan daha kısa bir sürede iyileşeceğinin anlaşılması halinde kadın kocasının yanında kalmak üzere mahkeme davayı bir yıl erteler. Bu süre sonunda kocanın iyileşmesi halinde dava düşer aksi halde tefrik kararı alır.²⁶⁸ Hastalığın ya da kusurun tespitinde konunun uzmanlarına başvurulur.²⁶⁹

3.2.3 Talakın bir Şarta Bağlanması

3.2.3.1 Talakın bir Şarta Bağlanma Şekli ve Hükümü

Evlendiğim her kadın boştur ya da eğer falan kadınla evlenirsen boş olsun gibi ifadeler kullanılmasıdır.²⁷⁰ Başka bir ifadeyle kişinin boşanma eylemini olacak ya da olmayacak bir şeye bağlanmasıdır. Burada şart sözcüğü sözlük manasında kullanılmıştır. Zira kelimenin mantıksal, dini ve sözlük olmak üzere üç anlamı bulunmaktadır. Mantıksal anlamı ilim için hayatın şartı gibidir. Dini anlamı namaz için taharet şartı gibidir, sözlük anlamı ise eve girersen sen boşsun şartı gibidir. Bir şarta bağlı talak, şart koşulan şeyin olması halinde gerçekleşir. Bu tür talak işlemi ancak koca tarafından gerçekleşir ve evlilik öncesi öne sürülen şartta geçerli olmaz zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ” “Ey iman edenler! Mümin kadınlarla evlenme akdi yapıp da sonra, birleşmeden onları boşadığınızda...”²⁷¹ Burada ayet nikâh öncesi talak işleminin gerçekleşmediğine delalet etmektedir zira kadın nikâh öncesi o erkeğe yabancı konumdadır. İbn Abbas bu konuda burada ayet onları boşadığınızda sonra evlendiğinizde ifadesini kullanmamıştır demiştir. Eğer boşama işlemini yapan erkek eğer falan kadınla evlenirsem o boş olsun derse, bu ifadeyi kullandığı esnada o kadın henüz ona

²⁶⁷ Önceki kaynak, madde 125.

²⁶⁸ Önceki kaynak, madde 126.

²⁶⁹ Önceki kaynak, madde 127.

²⁷⁰ Zemahşerî, M., (1987). **Ruusu'l-Mesail (el-Mesailu'l-Hilafiyye Beyne'l-Hanefiyye ve's-Safiyye)**, thk. Abdullah Nezir Ahmed, kitabın aslı master tezidir, İlahiyyat ve İslami Çalışmalar Fakültesi, Ummu'l-Kura Üniversitesi, Mekke-i Mükerrreme, Beyrut, Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, s:407.

²⁷¹ Ahzâb Sûresi 33/49.

yabancıdır. Bu ifade sanki o adamın yabancı bir kadına evlilik öncesi “eve girersen boşsun” demesine benzer ki kadın evlilik sonrası eve girse talak işleminin gerçekleşmeyeceği konusunda görüş birliği vardır.²⁷²

Fakihler nikâh öncesi talak konusunda ihtilaf etmişlerdir. Süfyan bu konuda şöyle demiştir: Erkeğin, eğer falan kadınla evlenirsem boş olsun, falan aileden evlenirsem ya da Basra ya da Kufe’den evlenirsem ya da bir sene veya daha fazla süre zarfında evlenirsem gibi şart koşması halinde ve evlenmesi halinde talak gerçekleşir ve mehrin yarısını öder. Eğer zıfâf gerçekleşmişse anlaşılan mehrin tamamını öder ve araları tefrik edilirler. Zıfâf gerçekleşmemişse mehrin yarısını öder ve araları tefrik edilir. Rey ashâbı da kişi bütün kadınları ya da bazılarını kastetse durum değişmez demiştir. Malik de şöyle demiştir: Kadının adını söylese ya da herhangi bir belde veya aşiret belirtse ya da belli bir zamana dilimini şart koşsa bunların vuku bulması halinde talak gerçekleşir.²⁷³ Eğer ifadeleri umuma delalet etse herhangi bir şey gerekmez. İbn Ebi Leyla da bu görüşü savunmuştur.

El-Evza-i de şöyle demiştir: Evlenmesi halinde tefrik edilmeleri gerekmez. Evlenmemesi halinde ise evlenmesi emredilir. Ebu Ubeyde de bu görüşü savunmuştur. Ahmed ise “Evlenmesi halinde tefrik edilmeleri gerekmez demiştir. İbn Uyeyne de umum ya da hususi manada bir şart koşsa da evlenmesinde bir beis yoktur, demiştir. Şafii de bu görüştedir. Ebu Sevr de bu şekilde görüş bildirmiştir. İshak ise belli bir kadına işaret etmediği sürece bu konuda bir fetva vermekten çekinmiş ve evlenmesinde bir sakınca yoktur demiştir.

²⁷² Necdi, A., (1986). **el-İhkam şerh Usulu’l-Ahkam**, b2, c:IV, s:133. Sâî, M. N. M. H., (2007). **Mevsuatu Mesailu’l-Cumhur fi’l-Fıkhi’l-İslami**, Mısır, Daru’s-Salam, b2, c:II, s:720.

²⁷³ Kahtani, A., el-Harbi, F., el-Anzi, S., eş-Şehrani, M., el-Muharip, A., el-Ubeysi, A., (2012). **Mevsuatu’l-İcmâ fi’l-Fıkhi’l-İslami**, Suudi Arabistan, Daru’l-Fadila, c:III, s:552. Âl Numân, Ş., (2015). **Camiu Turasi’l-Allameti’l-Albâni fi’l-Fıkıh, Yemen**, Merkezu’n-Numân li’l-Buhusve’d-Dirasati’l-İslamiyye ve Tahkiku’t-Turas, Sana, c:XII, s:437.

Ebu Abdullah ise bu konuda şöyle demiştir: Bu konuda şarta bağlı olanlarla diğerleri aynıdır. Onunla evlense talak gerekmez.²⁷⁴ Bu konuda tercih ettiğim görüş ise onunla evlenmesi yönündedir.²⁷⁵

3.2.3.2 Konu Hakkındaki Kanunlar ve Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Talakın Şarta Bağlanması Karşılaştırılması

3.2.3.2.1 Libya kanunları

Libya kanunları, her iki eşin de nikâh akdinde evlilik amaçları ile çelişmeyen şartlar öne sürebileceğini belirtmiştir. Evlilik sözleşmesinde açık ve net olarak yer almayan hiçbir şart geçerli sayılmaz.²⁷⁶

3.2.3.2.2 Fas kanunları

Fas, yukarıda zikrettiğimiz Libya devleti ile Maliki mezhebine mensuptur. Fas kanunları, 60, 61 ve sonrasındaki maddelerde yer alan sıhhat şartlarından birisinin ihlal edilmesi halinde evliliğin fasit sayılacağını belirtmiştir. Buna göre bazıları zifaf öncesi feshedilirken bazıları sonrasında feshedilir. Aynı zamanda bazıları zifaf öncesi ve sonrası da feshedilir.²⁷⁷ 60. Madde de konu şu şekilde yer almıştır: “Fasit bir evlilik zifaf öncesi feshedilir ve mehirde şer’i şartlar yerine getirilmemesi halinde mehir ödenmesi gerekmez. Zifaf sonrası ise misil mehir ödenir. Bu konuda da mahkeme toplumda ödenen orta tutar mehri esas alır.” 61. Madde ise şunlara yer vermiştir: “Akdinden dolayı fasit olan bir evlilik, zifaf öncesi ve sonrası fesh edilir. Bu haller şunlardır:

- Evlilik sonrası hastalığın iyileşmesi durumu hariç eşlerden birisinin tehlikeli bir hastalığa maruz kalması.

²⁷⁴ Bkz. es-Sardi, M., (1999). *el-Meani el-Bedia fi Ma’rifeti ihtilafi ehli’s-Şeria*, tdk. Seyyid Muhammed Muhanna, Beyrut, Darul-Kütübi’l-İlmiyye, c:II, s:247.

²⁷⁵ Bkz. Merveri, M., (2000). *İhtilafu’l-Fukaha*, thk. Muhammed Tahir Hâkim, Adva-u’s-Selef, Riyad, s:323-333-334.

²⁷⁶ Libya, Evlilik ve Boşanma ile ilgili 1984/10, sayılı kanun Eşler arasında ayrılık 1. Bölüm, madde (A).

²⁷⁷ Fas Şahsi Haller Kanunu, madde 59.

- Gerekli olmasına rağmen evliliğin velisiz gerçekleşmesi.

Yukarıda zikredilen hallerde fesih kararı öncesi meydana gelen talak işlemi kabul edilir. İrade beyanını ifade eden icap ve kabul, fesih gerektiren bir zamana ya da şarta bağlanması halinde yukarıdaki kanunun 47. Maddesi uygulanır.²⁷⁸

3.2.3.2.3 Ürdün kanunları

Ürdün kanunları; “Geleceğe ya da gerçekleşmeyen bir şarta bağlı kılınan evlilik sözleşmeleri geçerli değildir.”²⁷⁹ Evlilik sözleşmesinde taraflardan birinin yararına olacak, evliliğin amaçları ile uyuşmayan ve dini açıdan sakıncalı bir şart yazılması halinde aşağıdaki maddelere göre bunların değerlendirilmesi gerekir.²⁸⁰

1. Kadın kocasına, memleketinden çıkmama ya da kocasının ikinci bir evlilik yapmaması ya da boşanma eşleminin kendi tasarrufuna verilmesi ya da belli bir şehirde yaşamayı istemesi gibi dini açıdan sakıncalı olmayan ve aynı zamanda başkasına da zararı dokunmayan bir şart öne sürmesi halinde bu şart doğru ve geçerli olup kocanın bunları yerine getirmesi gerekir. Kocanın bu şartlara uymaması halinde kadının isteği doğrultusunda akit feshedilir ve kadın evlilikten kaynaklı diğer haklarını da talep edebilir.
2. Koca karısına, ev dışında çalışmaması, ya da kendisinin çalıştığı şehirde kendisiyle beraber yaşaması gibi dini açıdan sakıncalı olmayan ve aynı zamanda başkasına da zararı dokunmayan bir şart öne sürmesi halinde bu şart doğru ve geçerli olup kadının bunları yerine getirmesi gerekir. Kadının bu şartlara uymaması halinde kocanın isteği doğrultusunda akit feshedilir ve kadın ertelenmiş (müeccel) mehrinden ve iddet nafakasından mahrum edilir.
3. Evlilik sözleşmesinde taraflardan birinin diğerine; kendisiyle cinsel münasebete geçmeme ya da beraber kalmama ya da içki içmesi ya da anne babasından birisiyle

²⁷⁸ Önceki kaynak, madde 62.

²⁷⁹ Ürdün, Şahsi Haller Kanunu 2010/61 sayılı kanun, yıl 1976, 2001/82 sayılı düzenleme, madde 18.

²⁸⁰ Önceki kaynak, madde 71.

görüşmemesi gibi dini açıdan sakıncalı ve evlilik amaçları ile çelişen bir şart öne sürülmesi halinde akit sahih ancak şart batıl olur.

3.2.3.2.4 Katar kanunları

Katar kanunları şuna yer vermiştir: “Bir işin yapılmasına ya da yapılmamasına ya da bir haberin tasdik edilmesi veya yalanlanmasına bağlanan boşamalar geçerli sayılmaz.”²⁸¹

3.2.4 Talakta Tefviz ve Tevkil

3.2.4.1 Talakta tefviz ve tevkil anlayışı ve hükmü

3.2.4.1.1 Tefviz sözcüğünün anlamı

Sözlük anlamı: Tefviz ifadesinin bazı sözlük anlamları şunlardır:

1. Bir işin başkasına isnat edilmesi anlamına gelir ki bu mana ayette Firavun ailesinden iman eden kişinin dilinde (وَأَفَوَّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ)²⁸² “Ben işimi Allah'a havale ediyorum” şeklinde kullanılmıştır.
2. Bir işte bir kişiye tasarruf hakkının verilmesi anlamında kullanılır.

Terim anlamı: Burada iki konu ele alınacaktır: a) Anlamı b) Bu şekilde adlandırılma nedeni

a. Anlamı: Tefviz terimsel olarak iki anlama gelmektedir.

1. Tefvizi'l-bud: Bu mehirsiz evlilik anlamındadır.
2. Tefvizi'l-mehr: Mehrin belirlenmesinin eşlerden birine ya da onlar dışında birisine bırakılmasıdır.

²⁸¹ Katar, Aile Kanunu 2006/22, 2. kısım Talak Madde 108/1.

²⁸² Mümin 40/44.

b. Bu şekilde adlandırılma nedeni: Nikahta tefviz meselesi ihmal sözcüğünden alınmıştır. Yani mehrin anılmasının ya da belirlenmesinin ihmal edilmesidir.²⁸³

c. Bu iki mana arasındaki ilişki

Aralarındaki ilişki, her ikisinde de ihmal olmasıdır. Ancak sözlük anlamı daha geniştir çünkü o her türlü ihmali kapsar. Terim anlamı ise sadece mehrin ihmal edilmesi ile alakalıdır.²⁸⁴

3.2.4.1.2 Tefviz sigası

Tefviz sigası şu şekillerde olabilir: ihtari nefsek (kendin seç), emruki biyediki (işin senin kendi elinde), taliki nefsek in şî'ti (istersen kendi kendini boşa). Alimler yukarıda geçen bu sigaların hükmü konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.²⁸⁵

Ihtari nefsek (kendin seç): Alimler bu siga ile talakın vuku bulacağı görüşünü savunmuşlardır. Zira şer' bu bunu talak sigalarından birisi olarak öngörmüştür. Allah Teala bu konuda şöyle buyurmuştur: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكُمْ إِن كُنْتُمْ تُرِيدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهُنَّ) وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِيدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ (فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً) Ey Peygamber! Hanımlarına de ki, "Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım." "Eğer Allah'ı, Resulünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden iyilik yapanlara büyük bir mükafat hazırlamıştır."²⁸⁶

Emruki biyediki (işin senin kendi elinde): Yukarıdaki ayet nazil olduğunda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Aişe (r.anha)'nın yanına girerek ona "Ben sana Allah katından bir iş söyleyeceğim anne babanla istişare etmeden cevap vermede acele etme demiştir. Hz. Aişe (r.anha) da nedir o iş ya ey Allah'ın Resulü demiştir. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona bu ayeti okumuştur. O zaman Hz. Aişe (r.anha) bunun için mi anne babamla istişare edecekmişim demiş ve aksine ben Allah Resulünü ve ahiret hayatını tercih ediyorum diye cevap vermiştir.

²⁸³ Lahham, **el-Matla' ala Dekaik Zade'l-Müstekni'**, c:II, s:123.

²⁸⁴ Önceki kaynak, c:II, s:124.

²⁸⁵ Bkz. İbn Hazm, **el-Muhalle**, c:X, s:233.

²⁸⁶ Ahzâb 33-28/29.

Ardından da benim bu cevabımı diğer eşlerine haber vermeme dilerim demiştir. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de eğer sorarlarsa söylerim buyurmuştur.” Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)’in diğer eşleri de Hz. Aişe (r.anha)’nın dediği gibi demiş ve hepsi de ar’i ve ahiret hayatını tercih etmişlerdir. Hz. Aişe (r.anha) “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)’i tercih ettik ve onu seçtik demiştir.”²⁸⁷

Müslim de ise şu ifade yer almaktadır: “Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) eşlerine seçme imkânı sunmuş olup bu talak değildir.” Bu durumda onlar kendileri seçmiş olsalardı bu durumda bu eylem talak olurdu. Bu nedenle bu ifade talak işlemlerinde kullanılır.²⁸⁸

Bu konuda fakihler herhangi bir görüş ayrılığına düşmemişlerdir. Aksine eğer kadın kendisi bu işlemi tercih etmesi halinde hangi talakın vuku bulacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazısı ric’i tek talakın vuku bulacağını söylemişlerdir. Bu görüş Hz. Ömer, İbn Mesut ve İbn Abbas’tan rivayet edilmiştir. Aynı zamanda bu görüş Ömer b. Abdulaziz, İbn Ebi Leyla, Sufyan, Şafii, Ahmed ve İshak’ın da görüşüdür. Bazısı da eğer kendisi boşanmayı tercih ederse tek bir bâin talak vuku bulur demişlerdir. Bu görüş Ali b. Ebi Talip (r.a)’dan rivayet edilen görüştür. Hanefiler de bu görüşü savunmuştur. Malik b. Enes de eğer bunu kendisi tercih ederse üç talak vuku bulur yok eğer kocası tercih ederse tek talak vuku bulur demiştir. Hanefiler bu siga ile talakın vuku bulabilmesi için nefis yani kendisi sözcüğünü kadının ya da kocanın söylemesini şart koşmuşlardır. Eğer kocası karısına sen seç dese ve kadın da seçtim dese böyle bir işlem batıl olup talak vuku bulmaz demişlerdir.

Emruki biyediki (işin senin kendi elinde):²⁸⁹ Eğer koca karısına emruki biyediki (işin senin kendi elinde) dese o da kendi kendini boşasa, Hz. Ömer ve Hz. Abdullah ibn Mesud’a göre tek bir talak vuku bulur. Aynı zamanda bu görüş Süfyan, Şafii ve Ahmed’in de görüşüdür. Rivayete göre Hz. İbn Mesud’a bir adam gelerek: benimle karım arasında insanların arasında olan bazı sıkıntılar vardı. Karım bana, benim durumumla alakalı senin elinde olan hak benim elimde olsa ben biliyorum nasıl davranacağımı dedi. Ben de ona seninle alakalı benim elimde olan hak senin elindedir

²⁸⁷ İbn Mace, **Sünen ibn Mace**, c:I, s:662.

²⁸⁸ Müslim, **el-Müsned es-Sahih**, c:II, s:110.

²⁸⁹ Benim elimde olan işle alakalı - yani talak meselesi- seni yetkilendirdim.

dedim. O zaman karım seni üç talakla boşadım dedi. O zaman İbn Mesud; bana göre bu tek bir talak sayılır ve iddet süresinde olduğu sürece sen onun üzerinde başkasından daha fazla hak sahibisin demiş ve ardından da durumu Müminlerin emiri Hz. Ömer’e soracağım demiştir. Daha sonra da onunla görüşerek durumu ona aktarmış ve Allah’ın erkeklerin eline verdiği işi kadınlara veriyorlar demiştir. Ardından da İbn Mesud’a bu konuda sen ne dedin diye sormuş o da bana göre bu tek talaktır dedim diye cevap vermiştir. Zira o daha çok hak sahibidir. O zaman Hz. Ömer, ben de öyle düşünüyorum, eğer farklı düşünseydim bu konuda isabet etmediğini düşünürdüm demiştir.²⁹⁰

Hanefiler bu konuda şöyle demişlerdir: Bâin tek bir talak vuku bulur, çünkü bu işi ona vermesi onun kadın üzerindeki otoritesini ortadan kaldırır. Bu durumu kendi tercihiyle kabul etmesi kadın üzerindeki otoritesinin ortadan kalkmasına neden olur ki bu durum geri döndürme hakkının baki kalması ile hasıl olmaz.

➤ **Kocanın görüşünden geri dönmesi**

Şöyle demiştir: Eğer koca karısına verdiği bu haktan geri döner ya da ona sana verdiğim hakkı feshettim derse bu hak ortadan kalkmış olur. Bu görüşü Ata, Mücahit, eş-Şa’bi, en-Nakai, el-Evzai ve İshak savunmuştur. Ez-Zuhri, es-Sevri, Malik ve rey görüşü sahipleri de koca verdiği bu haktan geri dönemez zira ona bu hakkı temlik etmiş ve bundan geri dönme hakkına sahiq değildir demişlerdir. Şöyle demiştir: Eğer koca cinsel ilişkiye girerse bu durum geri adım sayılır zira o bir tür tevkil sayılır. Vekalet verdiği bir şeyde tasarruf etmesi bu tevkile ortadan kaldırır. Eğer kadın kendisine verilen bu hakkı geri çevirirse bu durumda da bu tevkilin feshedilmesiyle bu vekalet ortadan kalkar.²⁹¹

Talliki nefsek in şî’ti (istersen kendi kendini boşa): Hanefiler bu konuda; “Kim eşine kastetmeden ya da tek bir talakı niyet ederek bu ifadeyi kullanır ve kadın da kendi kendimi boşadım derse bu durumda tek bir talak vuku bulur” demişlerdir.

²⁹⁰ Bkz. İbn Rüşd, **Bidayetü’l-Müctehid**, c:II, s:67.

²⁹¹ Bkz. İbn Kudame, **el-Muğni**, c:VIII, s:288.

Eğer kadın kendisini üç talak ile boşar koca da bunu isterse üç talak hasıl olur. Koca karısına kendi kendini boşa der kadın da ben kendimi ayırarak boşadım ya da kendimi tercih ettim şeklinde bir ifade kullanması halinde boşanma eylemi gerçekleşmez. Eğer koca karısına ne zaman istersen kendi kendini boşa dese, bu durumda kadın o anda aynı mecliste ya da başka bir zaman kendini boşayabilir. Eğer koca herhangi bir kimseye karımı boşa dese o kimse adamın karısını o anda aynı mecliste ya da sonrasında boşama hakkına sahip olur. Eğer koca birisine eğer dilerse boşa dese özellikle o mecliste boşama hakkına sahip olur.

➤ **Bu sigalarda tamim ve takyid²⁹²**

Yukarıda geçen bu sigalar, erkeğin boşama eylemini karısının eline vermesi herhangi bir kayda bağlı olmaksızın mutlak olabilir. Bu durumda kadın kendisini sadece hazır bulunması halinde o tefviz meclisinde boşama hakkına sahip olabilir. O esnada mecliste hazır bulunmaması halinde ise bu boşama hakkına sadece bu durumdan haberdar olduğu mecliste hak sahibi olur. Eğer kadın hakkın kendisine verildiği ya da bu hakkı işittiği meclis sona erse ve bu hakkı kullanmasa daha sonrasında bu hakkı kullanamaz. Zira siga mutlak olup bu hakkı sadece o mecliste kullanabilir. Meclisin dağılması halinde de bu hakkı kaybeder.

Bu durum, tefvizin umumi olduğunu gösteren bir karine bulunmaması halinde geçerlidir. Mesela tefvizin nikah akdi yapıldığı anda söylenmesi bir karine sayılır. Çünkü bunu söyleyen kişinin bu hakkı sadece evlendiği o mecliste kullanılmak üzere vermesi makul sayılmaz. Bu durumda siga söylenen ortamın delaleti ile umum mana ifade eder.

➤ **Akit anında ve sonrasında tefviz²⁹³**

Tefviz, evlilik akdi yapıldığı anda ya da sonrasında verilebilir. Ancak Hanefiler evlilik akdi esnasında verilen tefviz için söze önce kadının başlamasını şart koşmuşlardır. Örneğin kadının erkeğe; “boşanma hakkı elimde olmak kaydıyla ve isteğim zaman bu

²⁹² Bkz. Hallef, A., (1938), *Ahkamu'l-Ahvali's-Sahsiyye fi's-Seriatil-Islamiyye*, Kahire, Matbaatü Daru'l-Kütübi'l-Mısıriyye, b2, s:152.

²⁹³ Önceki kaynak.

hakkı kullanmak şartıyla seninle evlendim” demesi gerekir. Bu durumda erkeğin de ona kabul ettim diyerek cevap vermesi gerekir. Bu kabul ile evlilik işlemi tamamlanır ve boşama eylemi sahih olur. Bu durumda kadın istediği zaman kendini boşama hakkına sahip olur. Zira kocanın kabulü, önce evliliği sonra da tefviz eylemini kabulü anlamına gelir.

Ancak tefviz içerikli icaba, “istediğin zaman boşanma hakkın elinde olmak üzere seninle evlendim” diyerek koca başlar ve kadın da kabul ettim derse evlilik tamamlanır ancak tefviz geçerli olmaz ve bu durumda kadın kendini boşama hakkına sahip olmaz.

Yukarıdaki bu iki format arasındaki fark şudur: Birincisinde koca akit işleminin tamamlanmasından sonra tefvizi kabul etmiştir. Bu durumda erkek evlendirme hakkını temlik ettikten sonra boşama hakkını da ona temlik etmiştir. İkincisinde ise evlilik akdi tamamlanmadan boşama hakkını vermiştir ki bu durumda sadece tek bir icap hasıl olmuştur.

➤ Tevkil ve tefviz arasındaki fark

Hanefilere göre tevkil ve tefvizin her ikisinde de boşama hakkı kocanın elinden alınmaz ancak bazı yönlerden bunlar arasında farklar bulunmaktadır.²⁹⁴

1. Tefvizin verilmesinin ardından koca bundan vazgeçme hakkına sahip değildir. Tevkilde ise vekâlet kullanılmadığı sürece vekalet veren kişi bundan vazgeçme hakkına sahiptir.
2. Tefviz de bu hak kendisine verilen kişi kendi istek ve iradesi ile tasarruf etme hakkına sahiptir. Çünkü koca bu hakkı kendisine vermiş ve temlik etmiştir. Tevkilde ise vekil kendisini ilgili konuda yetkilendiren kişinin isteği doğrultusunda hareket eder. Zira vekil, kendisine o vekaleti veren kişinin temsilcisi hükmünde olup bizzat hak sahibi değildir.

²⁹⁴ Bkz. İbnu'l-Hammam, **Fethu'l-Kadir**, c:III, s:100, İbn Abidin, **Reddu'l-Muhtar**, c:II, s:653.

3. Mutlak tefviz, verildiği mecliste kayda bağlanır. Tevkilde ise, boşama eylemi ile yetkili vekil, vekaletin mutlak olması halinde vekaletin verildiği mecliste ve sonrasında bu hakkı kullanabilir.
4. Kocanın akıl yetisini kaybetmesi ile Tefviz iptal olmaz zira o talik anlamındadır. Ancak tevkil iptal olur, zira delilik onu ehliyet sahibi olmaktan çıkarır. Vekil edenin ya da vekilin ehliyetinin düşmesi vekaleti iptal eder.

3.2.4.2 Konu Hakkındaki Kanunlar ve Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep İle Kanunlar Arasında Talakta Velayetin Karşılaştırılması

3.2.4.2.1 Libya kanunları

Libya kanunları bu konuda tek bir kanun koymuştur: “Talak, her iki eşin anlaşmasıyla, her iki eşin ya da resmi vekillerinin huzurunda gerçekleşir.”²⁹⁵

3.2.4.2.2 Fas kanunları

Maliki mezhebinin görüşü Libya kanunundan bahsettiğimiz yerde daha önce zikredilmiştir. Ancak Fas kanunu vekalet konusunu talakta değil evlilikte ele almıştır. Bu konuda şöyle demiştir:²⁹⁶

Evlilik akdi, konunun taraflarının hazır bulunmasıyla gerçekleşir. Ayrıca bu akit, aşağıdaki şartlara göre bu işe yetkili aile mahkemesinin onayı ile vekalet yoluyla da gerçekleştirilebilir.

1. Vekil eden kişinin tek başına evlilik sözleşmesini imzalamaya izin vermeyen özel koşulların bulunması gerekir.
2. Evlilik akdi vekaletinin, resmi ya da örfi olarak yazılı düzenlenmesi ve vekil eden kişi tarafından imzalanması gerekir.

²⁹⁵ Libya, Evlilik ve Boşanma ile ilgili 1984/10, sayılı kanun Eşler arasında ayrılık 1. Bölüm, madde (A).

²⁹⁶ Fas Şahsi Haller Kanunu, madde 17.

3. Vekil eden kişinin reşit olması ve gerekli yasal ehliyete sahip olması gerekir. Vekaletin veli tarafından düzenlenmesi halinde kişinin velayet şartlarına sahip olması gerekir.
4. Vekil eden kişi düzenlenen vekalette evliliğin gerçekleşeceği eşin adını, kimlik bilgilerini ve bulunmasında fayda mülahaza ettiği diğer bilgileri yazması gerekir.
5. Vekalette peşin ve ertelenmiş (muaccel ve müeccel) mehrin miktarının belirtilmesi gerekir. Vekil eden kişinin, kendisinin öne sürdüğü şartları ve karşı taraftan kabul ettiği şartları belirtmesi gerekir.
6. Hâkimin, vekalette öne sürülen ilgili şartların yerine getirildiğini belirtmesi gerekir.

3.2.4.2.3 Ürdün kanunları

Ürdün kanunları bu ayrıntılara yer vermemiştir. Sadece “Koca yazılı belge olmak kaydıyla talak konusunda başkasını yetkilendirip vekalet verebilir ve kadına kendi kendini boşama konusunda tefviz hakkı tanıyabilir”²⁹⁷ demiştir.

3.2.4.2.4 Katar kanunları

Katar kanunları bu konuda şöyle demiştir: “Talak kocanın kendisi ya da resmi vekaletle vekili tarafından ya da kocası tarafından kendisine bu hak verilmesi halinde kadının kendisi tarafından gerçekleşir.”²⁹⁸

3.2.5 Çoklu (Üçlü) Talak

3.2.5.1 Çoklu Talakın Anlamı

“Mutallak (boşanmış) sözcüğü bazen, açıkça boşamayı ifade eden talak (boşama) kelimesinin yerine kullanılır. Bu durumda “Enti talikun nısf ya da rub’ veya ba’du talka (sen yarım ya da çeyrek ya da kısmi boşsun)” denerek talak kelimesinin bir

²⁹⁷ Ürdün, Şahsi Haller Kanunu 2010/61 sayılı kanun, yıl 1976, 2001/82 sayılı düzenleme, madde 87.

²⁹⁸ Katar, Aile Kanunu 2006/22, ikinci kısım Talak Madde 109.

kısmını ifade edecek şekilde kullanılır. Ayrıca “yedüki talik, ricluki talik, ruhuki talik, şa’ruki talik vb (elin boş olsun, ayağın boş olsun, saçın boş olsun vb)” diyerek kadının bizzat kendisinden bir kısım ya da organ zikrederek bu kelime kullanılır. Bunun yanında bu sözcük “Enti talikun talkaten vahide (sen tek bir sefer boşsun) şeklinde kullanılarak açıkça boşanmayı ifade ederek belli bir sayıya işaret eder. Bazen de bu sözcük “Enti tallak ya da yelzemuni minki’t-talak (sen çoklu talakla boşsun ya da senden boşanmam gerer vb) şeklinde kullanılarak birden fazla sayıyı ifade eder.

Bütün bu ifadelerin her birisinin farklı hükmü bulunmaktadır. Asıl yönünden bazen niyet sözcükle uyumludur, bazen de niyet sözcükle uyumlu değildir. Bu konular “Talak sayısı’ adlı bölüm içinde ele alınmıştır. Sanki musannif şöyle demek istemektedir: Bu konuda size talak ile ilgili bir kısım hüküm ve meselelerden bahsedeceğim ki sayı açısından bunların hükümleri farklılık arz etmektedir. Bazen bunlar tek bir talak olarak değerlendirilir bazen de birden fazla kabul edilir.²⁹⁹

“Çoklu talakta muteber olan ilkidir çünkü mantıklı bir iş bile olsa bağlı kılınan şeye göre değişiklik arz eder.”³⁰⁰

3.2.5.1.1 Çoklu talak ifade eden sözcükler

“Küllü’t-talak ya da ekseruhu ya da adedu’l-hasa ya da er-Rih vb gibi sözcüklerin kullanılmasıyla tek bir talak niyet edilmiş bile olsa üç talak hâsıl olur. Küllü’t-talak ifadesi ekseriyeti ifade eder ve tek bir talak işlemini kastederek “Enti talik Küllü’t-talak” ya da “Enti talik bi selese” şeklinde kullanılır. Böyle bir durumda tek bir boşamayı niyet etse bile niyetine bakılmaz ve üç talak vuku bulur zira lafız tek manasına gelmemektedir. Bu durumda lafız açık ve sarîh olarak üç talakı ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Bu durumda da böyle bir boşama işleminde bütün talak hakkı kullanılmış olur.

Kül (hepsi): Kül sözcüğü umumu ifade etmesi nedeniyle kişi “Vallahi le ükellimu külli’n-nas” (vallahi hiç kimseyle konuşmayacağım) dese bahse konu o kişilerden herhangi birisiyle konuşması halinde yeminini boşmuş sayılır. Bu durumda “kül”

²⁹⁹ Şenkiti, *Şerhu Zadü’l-Müstekni*, c:II, s:293.

³⁰⁰ İbn Arafâ, *el-Muhtasar el-Fıkhi*, c:VI, s:293.

(hepsi/herkez) kelimesi umuma delalet eder. Öyle ki usulcüler bu konuda; Umumu ifade eden kelimelerden bir tanesin de “kül” kelimesidir. Bu nedenle eğer birisi eşine “Enti talık küllü’t-talak” demesi “seni üç talakla boşadım” anlamına gelir demişlerdir.

Ekseruhu (çoğunluğu): bu tür boşama işleminde ifade çoğu ifade etmesine rağmen kişi az sayıya niyet eder. Çünkü talakta azlık ve çokluk söz konusudur. Azı bir, çoğu ise üç talaktır. Buna binaen ulemadan bazıları; bize göre çok ve daha çok talak söz konusudur demişlerdir. Bu nedenle erkek karısına “enti talık ekseru’t-talak” diyebilir.

Tek bir talak boşamanın en azı, iki talak birden fazlasıdır. Ancak ekser ifadesi “ef’al” sigasında olup, çoktan daha fazla anlamı kastedilmektedir. Burada kesir sözcüğü ile iki sayısı ekser sözcüğü ile de ikiden daha fazla yani üç sayısı kastedilir. Buradan hareketle de ekser ifadesi ile üç talak anlamının ifade edildiği anlaşılır.

Âdedü’l-hasa (çakıl taşları adedince): “Enti talık adedü’l-hasa” (Sen çakıl taşları adedince boşsun” ifadesi ile bütün hakkını kullanmış ve geriye hiçbir hak bırakmamış sayılır. Böyle bir ifadeyi kullanan kişi hiç şüphesiz üç talak hakkını kullanmayı amaçlamıştır bu nedenle de üç talak gerçekleşir.

er-Rih (rüzgar): Hiç şüphesiz bu ifade üçten fazla sayıyı ifade eder. Eğer kişi “Enti talık adedü’r-rih” (Sen rüzgâr sayısınca ya da çakıl taşı sayısınca ya da insanlar sayısınca ya da karıncalar sayısınca ya da dağlar sayısınca ya da kumlar sayısınca boşsun) dese bu durumda üç talak vuku bulur zira bu ifadesiyle kişi ekseriyeti yani üç talakı kastetmektedir.

Benzer ifadeler: Bu ifadeyle üç ya da daha fazla sayıyı ifade edecek sözcüklerin kullanılması kastedilmektedir. Zira rüzgâr sayısı üçten fazladır, çakıl taşlarının sayısı üçten fazladır, kumun, dağların ve insanların sayısı da üçten fazladır. Bu nedenle eğer koca karısına sen çakıl taşları sayısınca ya da rüzgâr sayısınca boşsun dese bu ifade sen üç talakla ya da daha fazla talakla boşsun anlamına gelmektedir.”³⁰¹

³⁰¹ Şenkiti, *Şerhu Zadu’l-Müstekni*, c:IX, s:293.

3.2.5.2 Aynı Ülke İçerisinde Yer Alan Mezhep ile Kanunlar Arasında Çoklu Talakın Karşılaştırılması

3.2.5.2.1 Libya kanunları

Libya kanunları; “Sözlü ya da yazılı ya da işaret olarak belli bir sayıyı ifade eden talaklar ile üçü tamamlayanlar hariç sadece tek bir ric’i talak gerçekleşir”³⁰²

Ayrıca kanun aşağıdaki konuları bu maddeye eklemiştir:³⁰³

1. Talak iki sefer olup koca üç talak hakkına sahiptir. Koca, üç talakla boşadığı eşini kadın başka birisiyle evlenmeden geri döndüremez.
2. Boşanan kadının başka bir erkekle evlenerek zifafın gerçekleşmesi ile üçten az bile olsa önceki eşinin boşama sayısını ortadan kaldırır.

3.2.5.2.2 Fas kanunları

Burada hakkında nas bulunmayan konularda Maliki mezhebinin görüşlerine ve adalet, eşitlik ve iyilikle muameleyi esas alan İslam dininin değerlerini hayata geçiren ictihatlarla müracaat edilir.³⁰⁴

Eşler arasında adaletin sağlanamamasından endişe edilmesi halinde ve kocasının ikinci evliliği yapmamasına yönelik bir şark ileri sürmesi halinde çok evliliğe mâni olunur.³⁰⁵

Aşağıdaki durumlarda mahkeme birden fazla eşle evliliğe izin vermez:³⁰⁶

- İstisnai nesnel gerekçeler sağlanamaması halinde,

³⁰² Libya, Evlilik ve Boşanma ile ilgili 1984/10, sayılı kanun Eşler arasında ayrılık 1. Bölüm, madde (A).

³⁰³ Önceki kaynak, madde 34.

³⁰⁴ Önceki kaynak, madde 400.

³⁰⁵ Fas Şahsi Haller Kanunu, madde 40.

³⁰⁶ Önceki kaynak, madde 41.

- İki aileyi geçindirecek imkanları sunamayacağı eşlerin ihtiyaçlarını, nafakalarını, ikametlerini karşılayamayacağı ve gerekli ihtiyaçlarda eşitliği sağlayamayacağı anlaşılması halinde çok evliliğe izin verilmez.

Çok evliliğe engel bir şartın bulunmaması halinde kişi bunun için mahkemeden izin talep eder. Böyle bir istekte bulunan kişi bunun için gerekli istisnai gerekçelerini ve finansal durumunu belirten belgeleri mahkemeye sunar.³⁰⁷

Mahkeme, birinci eşi mahkemeye davet eder. Kendisinin mahkemeye şahsen gelmemesi ya da davet bildirimini teslim almaması halinde mahkeme kendisine, tarihi belirlenen oturuma katılmaması halinde kocasının dilekçesine onun gıyabında onay verileceği uyarısında bulunulur. Ayrıca kocanın bu isteğine, bu birinci eşin kendisinin davet edileceği adresinde ya da ikametgahında bulunamaması halinde de gıyabında karar verilir.

Davetiye ile kadına erişilememe nedeni, kocanın kasıtlı olarak yanlış adres ya da yanlış isim vermesi ise bu durumda kocaya kadının talebine binaen ceza kanununun 361. Maddesinde belirtilen ceza uygulanır.³⁰⁸

Tarafların hazır bulunması halinde istişare odasında gerekli görüşmeler yapılır. Tarafların arasının düzeltilmesi ve ıslah edilmesi amacıyla gerekli bilgilerin sunulması ve durumun analiz edilmesinin ardından taraflar dinlenir. İstisnai nesnel gerekçelerin hasıl olması halinde ve şer'i ve yasal şartların oluşması durumunda mahkeme, birinci eşin ve çocuklarının yararına koşullar öne sürerek herhangi bir itiraza açık olmaksızın ikinci evliliğe izin verir.³⁰⁹

Görüşmeler sonunda mevcut evliliğin devam etmeyeceği anlaşılması halinde ve birinci eşin boşanma konusunda ısrar etmesi durumunda mahkeme birinci eşin kendisine ve babanın bakmakla yükümlü olduğu çocuklarına yetecek bir nafaka belirler. Bu durumda koca belirlenen bu tutarı yedi gün içinde yatırması gerekir. Mahkeme bu

³⁰⁷ Önceki kaynak, madde 42.

³⁰⁸ Önceki kaynak, madde 43.

³⁰⁹ Önceki kaynak, madde 44.

tutarın yatırılmasının ardından boşanma kararını verir. Evlilik ilişkisini sonlandıran bu karar itiraza açık değildir.

Bahse konu tutarın süresi içinde yatırılmaması halinde çok evlilik talebinden vazgeçildiği anlamına gelir. Eğer koca ikinci evlilikte ısrar etmesi ve ilk eşin de buna onay vermemesi halinde ve boşanmayı da talep etmemesi durumunda mahkeme doğrudan kanunun 94 ve 97. Maddeleri uygular.³¹⁰ Çok evlilik konusunda izin istenmesi halinde evlenilmek istenen yeni eşle evlilik sözleşmesi ancak mahkemenin o kadına evleneceği erkeğin başka bir kadınla rızası ile evli olduğu bildirilir. Bu bildirim resmi tutanak ile gerçekleşir.³¹¹

Üç talak, karı koca ilişkisini hemen sonlandırır ve kadının iddeti tamamlanmasının ardından başka bir erkekle evlenip zifaf yaparak boşanmadan, boşanan kadınla yeni bir akit yapılmasını engeller.³¹²

3.2.5.2.3 Ürdün kanunları

Koca, farklı üç mecliste olmak üzere üç talak hakkına sahiptir.³¹³ Lafız ya da işaret olarak tek bir mecliste gerçekleşen sayıya bağlı mükerrer talak ancak tek talak olarak kabul edilir.³¹⁴

Doğru sahih bir ric'at (boşanan kadının kocasına dönmesi) ancak ilk ve ikinci talak sonrasında iddet günlerinde gerçekleşir. Üçüncü talak ise beynune-i kubra olarak gerçekleşir.³¹⁵ Üç tamamlanan talak, zifaf öncesi gerçekleşen talak, mal üzere gerçekleşen talak ile bu kanunda bâin olarak kabil edilen talak hariç her talak ric'i olarak gerçekleşir.³¹⁶ Talakın tek bir talak ya da iki talak ile bâin olması halinde tarafların rızası ile nikah tecdidi yapılmasında herhangi bir engel bulunmamaktadır.³¹⁷

³¹⁰ Önceki kaynak, madde 45.

³¹¹ Önceki kaynak, madde 46.

³¹² Önceki kaynak, madde 127.

³¹³ Ürdün, Şahsi Haller Kanunu 2010/61 sayılı kanun, yıl 1976, 2001/82 sayılı düzenleme, madde 85.

³¹⁴ Önceki kaynak, madde 490.

³¹⁵ Önceki kaynak, madde 93.

³¹⁶ Önceki kaynak, madde 94.

³¹⁷ Önceki kaynak, madde 99.

3.2.5.2.4 Katar kanunları

Üçü tamamlayan talak ile zifaf öncesi gerçekleşen talak ve bu kanunun bâin olduğunu belirttiği talak hariç bütün talaklar ric'i olarak gerçekleşir.³¹⁸

³¹⁸ Katar, Aile Kanunu 2006/22, ikinci kısım Talak Madde 112.

4. SONUÇLAR

1. Hanefilere göre talak: Nikâh akdinin hemen ya da daha sonra belirli lafızlarla ortadan kaldırılmasıdır. Bazıları talakı; sahîh evlilik bağının koca tarafından belli lafızlarla ya da onun yerine geçen lafızlarla hemen ya da daha sonra bozulmasıdır, şeklinde tanımlamışlardır.
2. Malikilere göre talak: Kocanın karısı üzerindeki müt'a hakkını hürler için iki sefer tekrar etmesi halinde evlilik öncesi köle durumunda olanlar için de tek bir sefer de ortadan kaldıran işlemdir.
3. Çalışma sonunta talak işleminin hükmü sebeplere göre farklılık gösterdiği görülmüştür: Buna göre:
 - a. Talak; eşler arasında doğal bir hoşnutsuzluktan kaynaklanan zayıf bir sebebe bağlı ise mubah,
 - b. Çocuklarına kötü örnek olma ihtimalinden dolayı kadının kötü ahlaka sahip olması gibi bir nedene bağlı olması halinde müstehap,
 - c. Evlilik hayatını yıkmaya neden olacak şekilde kadının ırz ve namusunu koruma konusunda gerekli hassasiyeti göstermemesi gibi bir nedene bağlı olması halinde vacip,
 - d. hayız halinde boşama gibi meşru olmayan bir talak ise haram sayılmıştır.
4. Talak işlemi, evlilik bağını ortadan kaldırın yasal bir uygulamadır. Libya, Fas, Ürdün ve Katar ülkelerinin konu ile alakalı kanunları genellikle fakihlerin görüşlerine göre şekillenmiş ve meşruluğu yönünde işlem yapılmıştır. Ancak bunun yanında talak yöntemi ile alakalı bazı yasal hükümlere dini (şer) hükümlerden farklılık göstermektedir. Buna;
 - a. İki tarafın anlaşarak boşanması,

- b. Kadının kabul etmemesi halinde boşanmanın vuku bulmaması gibi durumlar örnek gösterilebilir.
- c. Bazı kanunlarda da ilk eşin onayı olmadan ya da ilk eşi boşamadan ikinci bir evlilik yapmaya izin vermemektedir. Bu durumda kadının, kocasının ikinci bir evlilik yapmasını kabul etmemesi ve bu nedenle de boşanmayı reddetmesi halinde koca muallak bir duruma düşmektedir ki bu İslam dininin öğretilerine aykırıdır.
- d. Çalışma sonunda Libya, Fas, Ürdün ve Katar ülkelerinin şahsi haller ile ilgili kanunları evlenme ve boşanma ile ilgili konuların çoğunluğunu ele aldığı görülmüştür. Bu ülkeler farklı mezheplere bağlı olmalarına rağmen kanunlarında konu ile ilgili dini hükümlerin ayrıntılarına yer vermişlerdir. Bu bağlamda Libya ve Fas Maliki mezhebine, Ürdün Hanefi mezhebine ve Katar ise Hanbeli mezhebine mensuptur. Bu mezheplerin hepsi sünni mezhepler olmasına rağmen sosyal farklılıklara bağlı olarak bazı meselelerde aralarında küçük farklılıkların olması doğal bir durumdur.
5. Aslında talak hakkını elinde bulunduran kocadır. Bu nedenle de boşanma durumunda da eş ve çocukların haklarını eda etme yükümlülüğü de ona aittir ki bu durum evlilik hayatının devam etmesi yönünde daha fazla önem göstermesine neden olmaktadır.
6. Talak erkeğin bir hakkı ise bu durumda o bu iş için karısını ya da bir başkasını tevkil ya da tefviz yoluyla yetkilendirme hakkına da sahiptir. Bu ikisi arasındaki fark ise vekilin azli mümkün iken koca tefviz verilen kadını ya da bir başkasını (mufavvaz ileyhi) azletme hakkına sahip değildir. Zira koca talak hakkı konusunda karısını bu işe ortak kılmış ve karısına boşanma hakkı tanımıştır. Ayrıca bu duruma evlilik akdinde işaret edilmesi gerekir.
7. Hul'; Hanefilere göre hul' kelimesi ya da o manaya gelen alternatif kelimelerle mülkiyet hakkının kadının ödeyeceği bedel karşılığında ortadan kaldırılmasıdır. Malikilere göre ise hul'; kadının kendisinin ve erkeğin sahip olduğu tazminat

akdidir. Ya da o kocanın kadından teslim aldığı bedel karşılığı mut'a hakkının ortadan kalkmasıdır.

8. Çalışma sonunda fakihlerin talak işleminin rükünleri konusunda farklı görüşler ortaya koydukları da görülmüştür. Halil, Muhtasar adlı eserinde onun dört rükünün olduğunu belirtmiştir. Bunlar; ehliyet, kasıt, boşanan taraf (kadın) ve kasıttır. Rükün ifadesi ile kastedilen mana; talak anlamını taşıyan lafızlar ile onun yerine geçen yazı ve işaretlerdir. Buna göre talak söz, işaret ve yazı eylemlerinden biri ile gerçekleşir. İbn Cüzey talak işleminin rükünlerini boşayan taraf (koca), boşanan taraf (kadın) ve siga olmak üzere üç ile sınırlandırmıştır. Züheyli ise talak şartlarını ele aldığı yerde onun rükünlerini; boşayan taraf, kasıt, boşanan taraf (kadın), velayet, siga olmak üzere beş olarak belirtmiştir.

KAYNAKLAR

- Askalânî, A., (1989). et-Talhisu'l-Habir fi Tahrici Ahâdisi'r-Rafii'l-Kebir, Beyrut, *Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*.
- Askalânî, A., (2013). Fethu'l-Ari Şerh Sahihu'l-Buhari, *Daru'r-Risaleti'l-Alemiyye*.
- Avayşe, H., (2009). el-Mevsuatu'l-Fıkhiyyeti'l-Muyessere fi Fıkhi'l-Kitabi ve's-Sünneti'l-Mutahhara, Amman, *el-Mektebetu'l-İslamiyye*.
- Behûti, M., Keşşafu'l-Kina an Metni'l-İkna, Beyrut, *Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*.
- Behûti, M., Keşşafu'l-Kinâ-Behûti, Keşafu'l-Kinâ an Metni'l-İknâ, Beyrut, *Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*.
- Cevherî, İ., (1987). es-Sihah Tacu'l-Lüga ve Sihahu'l-Arabiyye, thk. Ahmed Abdulgafur Attar, Beyrut, *Daru'l-İlmi li'l-Melâyîn*, b4.
- Cürcânî, Ş., (1983). et-Tarifât, Beyrut, *Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*.
- Cüzeyri, A., (2003). el-Fıkıh ala'l-Mezahibi'l-Arbâa, Beyrut, *Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*, b2.
- Derdîr, A., eş-Şerhu's-Sagir (Akrabu'ş-l-Mesalik li'Mezhebi'l-İmam Malik), Mısır, *Daru'l-Mearif*.
- El-Buhârî, A., Keşfu'l-Esrar şerh Usuli'l-Bezdevi, *Daru'l-Kitabi'l-İslami*, baskısız, tarihsiz.
- el-Endülûsi, A., el-Muhalla bi'l-Âsâr, Beyrut, *Daru'l-Fikir*.
- el-Endülûsi, A., Merâtibu'l-İcmâ fi'l-İbadat ve'l-Muâmelât ve'l-İ'tikâdât, Beyrut, *Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*.
- El-Hudaye, U., El-Ömeri, Z., El-Valan, F., El-Harbi, S., El-Ömeri, S., El-Anzi, A., Eş-Şehrani, M., El-Muharip, A., El-Ubeysi, A., (2012). Mevsuatu'l-İcmâ fi'l-Fıkhi'l-İslami, Suudi Arabistan, *Daru'l-Fadila*.
- El-Kâsânî, A., (1986). Bedaiu's-Sanai fi Tertibi'ş-Şerai, *Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*.
- el-Kazvîni, A., (1979). Mekâyîsu'l-Lüga, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut, *Daru'l-Fikir*.

el-Makdisî, A., (1968). el-Mugnî, Mısır, *Mektebetu'l-Kahire*.

El-Maliki, H., (1992). Mevahibu'l-Celil fi Şerhi Muhtasar Halil, Beyrut, *Daru'l-Fikir*, b:2.

El-Maliki, Ş., (1995). el-Fevakihi'd-Devani ala Risalet İbn ebi Zeyd el-Kayrevani, Beyrut, *Daru'l-Fikir*.

El-Mavsuatu'l-Fıkhiyyeti'l-Kuveytiyye, (1984). Kuveyt, Vakıflar ve İslami İşleri Bakanlığı, ciltler 1-23: b2, *Daru's-Selasil*, ciltler 24-38, Matabi Daru's-Safva, Mısır, ciltler 39-45, b2, Bakanlık baskısı.

es-Sivasi, M., Fethu'l-Kadir, Mısır, *Daru'l-Fikir*.

Eş-Şafii, A., (1980)ç et-Temhid fi Tahrici'l-Furu ala'l-Usul, thk. Muhammed Hasan Hitu, Beyrut, *Muessesetu'r-Risale*.

Eş-Şirbini, M., (1994). Mugni'l-Muhtac ile Marifeti Meani Alfazi'l-Minhac, Beyrut, *Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*.

Faris el-Azzavi el-Eluka web sitesi: <https://www.alukah.net/sharia/0/75549>.

Fas Ahvali Şahsiyye Kanunu, Resmî Gazete no 5184, 5 Şubat 2004, Perşembe günü, Zahir Şerif no 22-04-1 12 Zilhicce 1424 (3 Şubat 2004), Aile yasası hükmündeki 03-07 sayılı kanun.

Hallaf, A., (1938). Ahkamu'l-Ahvali's-Şahsiyye fi's-Şeriatil-İslamiyye, Kahire, *Matbatu Daru'l-Kütübi'l-Masriyye*, b:2.

Hindistan âlimlerinden bir grup, (1991). el-Fetava'l-Hindiyye, Beyrut, *Daru'l-Fikir*.

Hüseyinî, S., (2003). Siretu es-Seyyide Ayşe Ummu'l-Mu'minîn (r.anha), terceme ve thk. Muhammed Rahmetullah Hafiz en-Nedevi, *Daru'l-Kalem*.

İbn Âbidîn, M., (1992). Reddu'l-Muhtar ala'd-Dürri'l-Muhtar, Beyrut, *Daru'l-Fikir*, b:2.

İbn Cüzey, M., (2013). el-Kavâninu'l-Fıkhiyye fi Talhis Mezhebi'l-Malikiyye, thk. Macid el-Hamevi, Beyrut, *Dar İbn Hazm*.

İbn Manzûr, M., (1994). Lisanu'l-Arap, Beyrut, *Dar Sadır*, b:3.

İbn Nüceym, Z., el-Bahru'r-Râik şerh Kenzu'd-Dekâik, Muhammed b. Huseyin b. Ali et-Tavriyyu el-Hanefi'ye ait el-Bahru'r-Râik adlı eserin ve İbn Abidin'e ait Menhatu'l-Halik adlı eserin tekmilesi, *Daru'l-Kitabi'l-İslami*, b:2.

İbn Rüşd, M., (2004). Bidayetu'l-Muctehid ve Nihayetu'l-Muktasid, Kahire, *Daru'l-Hadis*.

Karâfî, A., el-Furûk-Envaru'l-Burûk fi Envai'l-Furûk, *Alemu'l-Kütüp*, baskısız, tarihsiz.

Katar, (2006). 22 sayılı Aile Kanunu, Madde 2.

Keşbûr, M., (2015). el-Vadih fi Şerhi Mudevveneti'l-Usra: İnhalal Misaku'z-Zeciyye, ed-Daru'l-Beyda, *Matbatu'n-Necahi'l-Cedide*, b3.

Kurân-ı Kerim.

Libya, evlilik, boşanma ile ilgili 1984/10 sayılı kanun .

Mirdâvî, A., el-İnsaf fi Marifeti'r-Racih min'l-Hilaf, Beyrut, *Dar İhyau't-Turasi'l-Arabi*, b:2.

Mirvezî, M., (2000). İhtilafu'l-Fukaha, thk. Muhammed Tahir Hekim, *Edvau's-Selef*, Riyad.

Mürşidi, E., Envau't-Talak ve Aksamuh tibkan li'l-Kanuni'l-Magribi, ed-Devliyye web sitasindeki Makale, <https://www.mohamah.net/law>.

Nasr, Y. S. Y., el-Müsteciddatu'l-Fıkhiyye fi't-Talak, *Tanta İlahiyat ve Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ezher Üniversitesi.

Necdi, A., (1986). el-İhkam şerh Usulu'l-Ahkâm, b:2.

Numân, Ş., (2015). Camiu Turasi'l-Allameti'l-Albâni fi'l-Fıkıh, Yemen, Merkezi'n-Numân li'l-Buhusve'd-Dirasati'l-İslamiyye ve Tahkiku't-Turas, Sana.

Ramlî, M., (1984). Nihayetu'l-Muhtac ile Şerhi'l-Minhac, Beyrut, *Daru'l-Fikir*.

Rîmî, M., (1999). el-Meani'l-Bedia fi Marifeti İhtilafi Ehli'ş-Şeria, thk. Seyyid Muhammed Muhanna, Beyrut, *Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*.

Sâbık, S., (1977). Fıkhu's-Sünne, Beyrut, *Daru'l-Kitabi'l-Arabi*, b:3.

Sâî, M. N. M. H., (2007). MevsuatuMesailu'l-Cumhur fi'l-Fıkhi'l-İslami, Mısır, *Daru's-Selam*, b2.

Saîdân, V., Talkihu'l-Afhami'l-Aliyye bişerhi'l-Kavidi'l-Fıkhiyye, kontrol: Selman b. Fahd el-Ûde.

- Salim, K., (2003). Sahih Fıkhu's-Sünne ve Edilletuh ve Tavdih Mezahibi'l-Eimme, Mısır, *el-Mektebtu't-Tavfikiyy*.
- Sanîkî, Z., Esna'l-Metalib fi Şerhi Ravzi't-Talib, *Daru'l-Kitabi'l-İslami*, Kahire.
- Sekûr, A., (2018). Dirase Mukarena beyn'l-Mezahibi'l-Arbâa ve'l-Kanunu'l-Magribi, *el-Kanun ve'l-Amal Dergisi*, el-Hasan el-Evvel Üniversitesi, 8 Kasım.
- Şafaka, M. B., (2003). el-Fıkhu'l-Maliki fi Sevbihî'l-Cedid: Fıkhu'l-Ahvalî's-Şahsiyye (Kitap et-Talak), *Daru'l-Beşir*, BAE.
- Şafii, M., (1994). Mugni'l-Muhtac ile Marifeti Meanî Alfazî'l-Minhac, Beyrut, *Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye*.
- Şelebi, M. M., (1983). Ahkamu'l-Usre fi'l-İslam: Dirase Mukarana beyne Fıkhi'l-Mezahibi's-Sünniyye ve'l-Mezhebu'l-Caferî ve'l-Kanun, b4, İskenderiye, *ed-Daru'l-Camiyye*.
- Şuayter, C., (2020). Nazra Neseviyye Li'Dusturiyyeti Kavanini'l-Ahval's-Şahdiyye fi Libya, (Libya Şahsi Haller kanunlarına kadınsal bir bakış), *Muessesetu Ferid Riş İbrit dergisi*, 2/10.
- Tahavi, A., (1997). Muhtasar İhtilafu'l-Ulema, thk. Abdullah Nezir Ahmed, Beyrut, *Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye*, b2.
- Tüveycirî, M., (2009). Mevsuatu'l-Fıkhi'l-İslami, Ürdün, *Beytu'l-Afkari'd-Devliyye*.
- Ürdün, (2010). 1976/61 sayılı Ahvalî Şahsiyye Kanunu, kanun düzeltme 2001/82.
- Zemahşerî, C., (1987). Ruusu'l-Mesail (el-Mesailu'l-Hilafîyye Beyne'l-Hanefiyye ve's-Şafiiyye), thk. Abdullah Nezir Ahmed, Master tezi, İlahiyyat ve İslami Çalışmalar Fakültesi, Ummu'l-Kura Üniversitesi, Mekke-i Mükerrreme, Beyrut, *Daru'l-Beşai'e'l-İslamiyye*.
- Zühaylî, V., (1985). el-Fıkhu'l-İslami ve edilletuh: el-Ahvalu's-Şahsiyye, Beyrut, *Daru'l-Fikir*, b:2.